

EKONOMISK INFORMATION FRÅN LO-EKONOMERNA

EKONOMISKA UTSIKTER

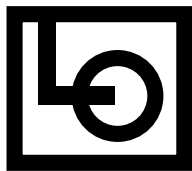
VÅREN 2001

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna utger
sedan 1947 en konjunkturrapport. Den
kommer ut två gånger om året, vår och höst.
Detta är 2001 års vårprognos.

Vid frågor om innehållet, ring
LARS ERNSÄTER på tel: 08-796 27 44.

Manusstopp: 2001-03-

LO 01.03 5.000
ISBN 91-566-1742-9

Innehåll

EKONOMISKA UTSIKTER, Våren 2001

KAPITEL	SIDAN
1 Ekonomisk politik – sammanfattning	3
2 Konjunkturprognos utblick fram till år 2004	II
BILAGA: Tabeller och diagram	29
3 Ökad välfärd genom tillväxt	39
4 Var finns jobben? Var finns arbetskraften?	67

TABELLER

	Sida
1.1 Nyckeltal	4
2.1 BNP	11
2.2 Försörjningsbalans	15
2.3 Export och import av varor	16
2.4 Totala investeringar	17
2.5 Disponibel inkomst och privat konsumtion	20
2.6 Arbetsmarknadsläget	22
2.7 Verkstadsavtalet	25
2.8 Löneökningar år 2000	26
2.9 Löneprognos	26
2.10 Bidrag till prisökningen	28
2.11 BNP inom OECD-området	29
2.12 Konsumentpriser	29
2.13 Arbetslöshet i procent av arbetskraften	30
2.14 Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet	30
2.15 Försörjningsbalans	31
2.16 Försörjningsbalans, implicitpriser	31
2.17 Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden	32
2.18 Bytesbalansen	32
2.19 Totala investeringar	32
2.20 Löner, priser och privat konsumtion	33
2.21 Produktion inom olika sektorer	33
2.22 Arbetsproduktivitet	34
2.23 Sysselsättningen	34
2.24 Arbetsmarknadsläget	34
3.1 Arbetskraftskostnader inom tillverkningsindustrin – arbetare, år 1999	43
3.2 Produktivitet och välstånd per capita, köpkraftsparitet – dollar 1998	45
3.3 Prognoser över arbetsutbudets förändring	54
4.1 Utbildningsnivå i arbetskraften och arbetslösa	69
4.2 Konjunkturberoende program	74

DIAGRAM

	Sida
2.1 Betalningsbalansens delar i USA, real effektiv växelkurs	13
2.2 Växelkurs mot dollar	14
2.3 Hushållssektorns förmögenhetsvärden	18
2.4 Investeringskvot	21
2.5 Sysselsättningsandel i befolkningen 20-64 år	23
2.6 Arbetsutbudet, i tusental	23

DIAGRAM

	Sida
2.7 Sveriges Phillipskurva	27
2.8 BNP-tillväxt inom OECD	35
2.9 Arbetslöshet	35
2.10 Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter	35
2.11 Svenska växelkurser	35
2.12 Exportmarknadstillväxt	35
2.13 RULC på exportmarknaden	35
2.14 Handel med varor	36
2.15 Terms of trade	36
2.16 Bruttoinvesteringar	36
2.17 Bostadsinvesteringar	36
2.18 Industriinvesteringar	36
2.19 Övrigt näringsliv investeringar	36
2.20 Ekonomins lagerstock	37
2.21 Privat konsumtion	37
2.22 BNP och real disponibel inkomst (Förändringstakter)	37
2.23 BNP-förloppet	37
2.24 Sparkvot	37
2.25 Industriproduktion	37
2.26 Totalt utbud och sysselsättning	38
2.27 Arbetslösheten	38
2.28 Bruttoinstandelar	38
2.29 KPI	38
3.1 Total faktorproduktivitet	41
3.2 Antal sysselsatta per pensionär, pensionsålder 65	44
3.3 Sysselsättningsgrad	44
3.4 Disponibel inkomst för hög- och låginkomsttagare vid 70 och 50 procents margineffekt	48
3.5 Disponibel inkomst för hög- och låginkomsttagare vid margineffekt på 55 och 80 procent	48
3.6 Offentliga sektorns utgifter 1999, 480 min	49
3.7 Medelarbetstid för kvinnor och män 1976-2000	51
3.8 Veckoarbetstid för hushållsarbete	52
3.9 Genomsnittliga arbetstider för kvinnor och män med och utan barn, 91 95 och 00	53
3.10 Sysselsättningsgrad 55-64 åringar	59
3.11 Folkökning i länen	60
3.12 Årslöner för ett hus	62
3.13 Arbetsresor, daglig genomsnittlig reslängd vid olika inkomster	63
3.14 Genomsnittlig restid per arbetsresa	64

Ekonomisk politik – sammanfattning

Svensk ekonomi tycks för närvarande befinna sig i en avmattningsfas, åtminstone när det gäller efterfrågan och produktion. Arbetsmarknaden visar däremot ännu inga tecken på försvagning och sysselsättningen expanderar kraftigt.

För närvarande präglas konjunkturbilden av försämrad internationell utveckling med nedgången i USA som viktigaste komponent, börsturbulens och tydliga tecken på försvagad industrikonjunktur. Inte minst teleproduktindustrin och Ericsson tycks ha drabbats av den internationella konjunkturförsvagningen. Den markanta omsvängningen i stämningsläge under senare tid skymmer påtagligt starka sidor i svensk ekonomi för närvarande. Arbetsmarknaden fungerar väl, lönebildningen har förbättrats och det syns inga tecken på annalkande inflation.

BNP-tillväxten bedöms kunna bli 3 procent i år. Det är en dämpning jämfört med åren innan. Det är dock långt ifrån fråga om någon djup nedgång, snarare en nedväxling till en god ökningstakt som kan bli bestående ett antal år framöver. Grundbulten för utvecklingen framöver är en bra situation för hushållen med starkt tillväxt av de reala disponibla inkomsterna. Den lägre tillväxttakten i år har sin grund i lugnare konsumtionsutveckling och svagare exportökning. Konsumtionen påverkas negativt av fallande förmögenhetsvärden och exporten av en försämrad internationell konjunktur.

Risken för en djupare avmattning i svensk ekonomi sammanhänger med hushållens förväntningar. Skulle dessa förskjutas mer pessimistisk riktning, t ex genom ökad börsoro, kan privat konsumtion och tillväxt komma att bli väsentligt svagare än i vår prognos.

Den privata konsumtionens ökningstakt dämpades under andra halvåret i fjol. Vår bedömning är att det är inledningen till en något lugnare konsumtionsutveckling. Konsumtionstillväxten växlar in på en bana med utvecklingstal på 3 procent per år som kan bli bestående under ett antal år framöver. Konsumtionen understöds av ökningstal runt 3,5 procent för hushållens reala disponibla inkomster. Stark reallöneutveckling, stigande sysselsättning och skattelättnader är grunden för den gynnsamma utvecklingen.

Under förutsättning att delar av den utbudspotential som vi bedömer finns kommer ut på arbetsmarknaden kan sysselsättningen öka med 220 000 personer mellan år 2000 och år 2004. Målet om en sysselsättningsgrad på 80 procent nås redan 2003. Vi förväntar oss att sysselsättningen stagnerar under loppet av i år som en följd av fördröjd anpassning till svagare produktionstillväxt,

för att sedan ta ny fart nästa år. Den öppna arbetslösheten stabiliseras i år runt 4 procent. Från och med nästa förutsätts en beskedlig nedgång.

Lönerna väntas de närmaste åren öka med strax under 4 procent, 3,5 procent i privat sektor och drygt fyra procent i den offentliga sektorn. Inflationstrycket från lönebildningen fortsätter att vara lågt under den kommande avtalsperioden samtidigt som den totala arbetslösheten sjunker från 7 procent år 2000 till 5,5 procent år 2004. Det tyder på att lönebildningen förbättrats.

Vi kan sammanfatta vår politik som att det är fem prisrelationer vi önskar påverka. LOs ekonomer vill i framtiden se ett:

- Högre pris för valutan
- Lägre pris på studier
- Högre pris för de lägst avlönade
- Högre pris för kvinnors arbetskraft
- Lägre pris för pendling

LOs ekonomer tror att det finns goda förutsättningar att den avmattning av ekonomin som vi ser nu bara är ett tillfälligt dopp i tillväxten – men det förutsätter en politik för balanserad efterfrågan och ett stimulerat arbetsutbud. Det skulle innebära goda förutsättningar för ytterligare flera år med tillväxt kring tre procent och att sysselsättningsmålet snart nås. Förutsättningen för en god tillväxt också under kommande år är emellertid att finanspolitiken inte stramas åt.

Det helt avgörande är dock en balanserad penningpolitik och en politik som är konsekvent inriktad på att öka arbetsutbudet. Den svenska centralbanken har haft en mycket ojämn väg fram till dagens starka position. Antalet felbeslut har varit många och allvarliga. Under tre perioder har den hamnat fel:

- Mellan 1985 och 1992 drev Riksbanken fram en avreglering av kapital- och kreditmarknader, vilken bidrog till en kreditexpansion. Den ledde i sin tur fram till ekonomins överhettning. Riksbanken bidrog själv aktivt till valutakrisen 1992.
- Under andra hälften av 1990-talet fördes en åtstramande penningpolitik. Riksbanken underskattade gravt ekonomins potential för tillväxt. Riks-

Nyckeltal

	2000	2001	2002	2003	2004
BNP	3,6	3,0	3,0	3,0	3,0
KPI	1,3	1,9	1,7	1,7	1,7
Timplön	3,6	3,9	3,8	3,8	3,8
Total arbetslöshet	7,0	6,7	6,4	5,9	5,4
Sysselsättningsgrad 20-64	77,5	78,7	79,2	80,2	81,2

TABELL 1:1

KALLA: SCB samt egna beräkningar

bankens egna inflationsrapporter visar hur fel de räknade och hur risken för inflation ständigt överdrevs. Riksbanken bromsade tillväxten och bidrog till att sysselsättningen inte började öka förrän 1998.

- Under de senaste fyra åren har Riksbanken inte kommit upp till sitt inflationsmål, dvs. inflationen har legat väsentligt under målet på två procent. Det visar att Riksbanken fortfarande har en slagsida där man gärna ligger under målet, men inte över. Men målet är att ligga kring två procent – inte under två procent.

Det är först när vi ser att Riksbanken även tillåter en inflation över två procent som vi vet om den tillämpar målet som ett intervall och inte som ett tak. En alltför snäv tillämpning kommer att begränsa tillväxttakten och en trovärdig riksbank, som låter inflationen kretsa både över och under två procent, har förutsättningar att väsentligt bidra till ekonomins tillväxt. Den trovärdighet som Riksbanken numera har ger banken denna möjlighet.

Den mycket snabba produktivitetsökningen, frånvaron av flaskhalsar och sjunkande långtidsarbetslöshet visar att jämviktsarbetslösheten är lägre än de flesta tidigare trott, och att arbetslösheten sannolikt sjunker ytterligare. Inte minst har omläggningen av arbetsmarknadspolitiken, med ny a-kasselag och aktivitetsgarantin, betydelse för att minska långtidsarbetslösheten.

LO-ekonomerna beräknar att det finns en arbetskraftspotential på 250 000 personer. Svensk ekonomi kan växa flera år framöver med god tillväxt utan påtaglig risk för inflation.

Räntehöjningen i höstas var klart tveksam, men kan förklaras av att Riksbanken ville skicka en varningssignal till parterna i avtalsrörelsen. De ansvarsfulla avtal som nu slutits på industrins område, med kostnader under tre procent, innebär löneökningar som är väl förenliga med inflationsmålet på två procent. Det ger Riksbanken utrymme att föra en balanserad penningpolitik, under förutsättning att de kommande avtalen också håller sig inom den samhällsekonomiska ramen.

Sveriges valuta är nu undervärderad, men vi antar att den kommer att vara starkare om tre år. Kronan kommer i vårt scenario att stärkas med sex procent under åren 2002-2004. När arbetsmarknaden är mer balanserad, om fyra-fem år, finns det goda skäl för en förstärkt växelkurs. En successivt starkare krona kommer att hålla tillbaka inflationen och öka omvandlingstrycket i ekonomin.

Detta kan också uttryckas på ett annat sätt. I en ekonomi som präglas av stor obalans på arbetsmarknaden genom överskott på arbetskraft så kommer priset på arbete att hållas tillbaka. När ekonomin är mer i balans och en hög sysselsättning nåtts så finns förutsättningar för att löntagarna tar mer betalt för sitt arbete.

Med ett inflationsmål så är det betydligt svårare att ta ut det högre värdet för arbete genom kraftigt ökade löner, utan dessa vinster måste falla löntagarna till del genom en förstärkning av växelkursen och därmed lägre importpriser

och högre reallön. Den starkare växelkursen ska således först förtjänas.

Den politik som vi föreslår bör införas successivt. Vi räknar med att det tar ca två år innan alla förslag är realiserade – då har sysselsättningen ökat ytterligare 100 000. Den politik vi rekommenderar kan preciseras i sex punkter:

1. ARBETSUPPGIFTERNA BÖR FÖRÄDLAS

Efter en tid med mer balanserad arbetsmarknad måste de ekonomiska styrsignalerna utformas annorlunda än under 1990-talet med det massiva överutbudet av arbetskraft. Det behövs ett högt omvandlingstryck i ekonomin och ett generellt högt löneläge, vilket i sin tur kommer att öka arbetsutbudet. Det kommer helt enkelt att löna sig mer för fler att arbeta.

Nu behövs följande åtgärder genomföras:

- Högre lägstanivåer i ersättningssystemen, så att antalet lågavlönade jobb i ekonomin minskar. Detta förutsätter samtidigt att kraven på att ta lediga arbeten, dvs arbetslinjen, upprätthålls.
- Den lägsta ersättningsnivån i a-kassan bör öka med minst 100 kronor. Det bör ställas högt ställda krav på kommunerna att förbättra villkoren för timanställda och deltidanställda.

En förädlingsstrategi kommer inte att räcka för att upprätthålla en önskvärd ekonomisk standard för den aktiva befolkningen när antalet pensionärer ökar. Men den bidrar till att begränsa utbudet av lågkvalitativa jobb, och fördelar därmed arbetskraften till de mest angelägna arbetsuppgifterna i ekonomin.

2. FLER MÅSTE ARBETA MER

Regeringen bör forma målsättningar för följande:

- Längre livsarbets tid och ökad sysselsättningsgrad.
- Ökad sysselsättning i glesbygd och i storstädernas förorter.
- Heltidsarbete som en möjlighet för alla.

Både på kort och lång sikt är det viktigt att vi arbetar mer. Det finns ett stort potentiellt arbetsutbud i Sverige. Om vi ska få en god ekonomisk tillväxt i framtiden måste hela detta potentiella arbetsutbud tas till vara.

Regeringen bör ha som målsättning att sysselsättningsgraden ska öka till 85 procent. Sannolikt uppnås 80-procentmålet för sysselsättningsgraden de närmaste åren, men vi ser det som ett golv för den lägsta nivå för sysselsättningen under lågkonjunkturer. Det kommer att behövas en högre sysselsättningsgrad för att säkra en trygg finansiering av välfärdssystemen.

Fortfarande är sysselsättningsgraden låg i glesbygden och i storstädernas förorter. Regeringen måste ge tydliga besked om vad de ska göra för att öka sysselsättningen i dessa områden.

Under 1990-talet har den genomsnittliga veckoarbetstiden inte ökat för LO-

grupperna, vilken den däremot har gjort för TCO- och SACO-grupperna. Det visar sig vidare att kvinnor utan barn haft en mycket lägre arbetstidsökning än kvinnor med barn. I dag har kvinnor med skolbarn i genomsnitt längre arbetstider än kvinnor utan barn.

Det finns uppenbart en potential för ett kraftigt ökat arbetsutbud bland deltid arbetande kvinnor. Det handlar inte främst om att småbarnsföräldrar ska öka sina arbetstider utan i stället om att de kvinnor som etablerar sig på arbetsmarknaden ska erbjudas heltidsanställningar och att det ska vara möjligt att gå upp från deltid när barnen börjar bli äldre.

- En verkningsfull insats är naturligtvis mer jämställda relationer i hemmet så att kvinnor kan öka sina arbetstider utan att det leder till en orimlig arbetsbelastning.

Den förkortning av arbetstiden som nu inleds på vissa områden bör förenas med andra insatser som ökar antalet arbetade timmar. Några av dessa insatser kan vara:

- Färre i deltid arbeten.
- Åtgärder för att hålla upp den effektiva pensionsåldern.
- Ökad sysselsättning hos undersysselsatta invandrare.

För att uppnå detta bör margineffekterna sänkas för låg- och medelinkomsttagare. Margineffekterna bör inte vara högre för låginkomsttagare än för höginkomsttagare. Detta kan ske genom att transfereringar, som inte påverkar arbetsutbudet ökar, att inkomstberoende taxor i barnomsorgen tas bort och att kostnaderna för arbetsresor sänks.

- Heltid bör vara grunden för alla anställningar. Undantag från denna regel ska vara noga specificerade eller förutsätta överenskommelse mellan arbetsgivare och central arbetstagarorganisation.
- Arbetsförmedling ska erbjuda samma åtgärder och ställa samma krav på deltid arbetslösa som på andra arbetssökande. Särskilt viktigt är det med utbildningsinsatser för att motverka inlåsning och för att öppna vägar till heltidsarbete.
- Samarbete behövs mellan arbetstagarorganisation, arbetsförmedling och arbetsgivare för att öka arbetstidens längd på arbetsplatser med många deltider.
- Kommunerna bör erbjuda fasta anställningar till alla som varit temporärt anställda en tid. Regering bör ge AMS i uppdrag att *inte* förmedla arbetssökande till arbetsgivare som undanlåter att omvandla deltidstjänster till heltidstjänster.
- Det behövs en överenskommelse mellan staten, löntagarna och arbetsgivarna i den offentliga sektorn för att stoppa nyrekryteringen av deltider och tidsbegränsade anställningar. Statsbidrag till kommunerna kan knytas till den belastning som kommunens personalpolitik utgör för statsbudgeten – i första hand till a-kassan.

3. DET BEHÖVS MER RESURSER FÖR UTBILDNING

Ett samhälle med gamla studenter och unga pensionärer blir extremt kostsamt. Den mest effektiva näringspolitiken är därför många platser i högskolan och generösa studiemedel så att en stor del av ungdomskullen genomgår eftergymnasial utbildning.

Det är mycket lönsamt för samhällsekonomin om ungdomar blir klara tidigt med sin utbildning. Varje år som en elev blir försenad med sin utbildning begränsar tillväxten. Regeringens målsättning är att 50 procent av en årskull ska bedriva högskolestudier och påbörjat dem vid 25 års ålder. Denna andel är i dag ca 45 procent.

Det är samtidigt ett stort samhällsekonomiskt problem att så få barn från arbetarhem börjar på högskolan. Skillnader i de intellektuella förutsättningarna är vida mindre än skillnader i andelen som går till högskola. Det innebär att ekonomins resurser inte används effektivt.

En viktig förutsättning för en hög och hållbar sysselsättning är att alla har en grundläggande utbildning. Idag har hälften av arbetskraften högst tvåårigt gymnasium. Av de arbetslösa har en tredjedel högst nioårig grundskola, mot en femtedel av arbetskraften totalt. Det måste därför finnas goda möjligheter till utbildning i vuxen ålder. Sveriges styrka på utbildningsområdet har varit och är ett utbyggt system för vuxenutbildning. Kunskapslyftet har här inneburit en väsentlig höjning av den genomsnittliga utbildningsnivån under 90-talet. Vilket i sin tur är en förutsättning för fler i högskolestudier. Vi kräver därför att:

- Alla bör beredas möjlighet att skaffa sig en grundläggande utbildning till nivån för treårigt gymnasium utan att behöva ta studielån.
- Möjlighet att varva utbildning och arbete.
- En rejäl satsning på Svenska för invandrare – mer individuellt avpassad undervisning, kvalitetssäkring och fungerande studiefinansiering så att även den som är ute i arbetslivet kan återuppta sina SFI-studier.
- Vi föreslår generösare studiemedel för högskolestudier, satsningen bör i ett första steg inrikta sig på att öka bidragsdelen under de första terminerna. En sådan inriktning kommer sannolikt att innebära att fler ungdomar börja studera, förhoppningsvis tidigt, samt att den sociala snedrekryteringen motverkas. Generösare studiemedel minskar risken för att färre söker till högskolan när nu det blir lediga jobb för ungdomar.
- Andelen ungdomar som vill börja högskolestudier är drygt två gånger så många som får plats. Det säger att det fortfarande finns skäl att bygga ut högskolorna.
- Intresset för teknik och naturvetenskap på grundskola och gymnasiet bör uppmuntras. Mer resurser behövs för att stärka kvaliteten i högskoleutbildningen och minska antalet som avbryter studier på tekniska program.

- Kunskapslyftet ska även i fortsättningen utgöra ett centralt inslag i utbildningspolitiken. Ett förbättrat studiestödssystem för vuxenstudier är avgörande. Målet ska vara att alla ska ha möjlighet att uppnå en utbildningsnivå motsvarande treårigt gymnasium utan att behöva ta studielån.
- Regeringen bör fortsätta satsningarna på kvalificerad yrkesutbildning.

4. EFFEKTIVA LÖNER GER ETT ÖKAT UTBUD AV ARBETSKRAFT MOT KOMMUNAL SEKTOR

Lönerna i flertalet privata och offentliga serviceyrken har under andra hälften av 90-talet försämrat sitt relativa löneläge. Lönerna i kommunerna är generellt så låga att det successivt ökar problemet att behålla erfaren personal. Om några år med väsentligt bättre sysselsättning kan problemen i vissa regioner bli akuta. Det innebär att kvaliteten och den jämlika fördelningen av vård, skola och omsorg inte kan garanteras. För att öka utbudet av arbetskraft mot kommunerna bör lönerna öka för denna grupp.

Löneökningar kostar pengar, och det är skattebetalarna som är de offentliganställdas arbetsgivare. Enligt vår bedömning kostar en procents extra löneökning ca två miljarder kronor för kommunerna. En sådan löneökning kan leda till färre arbetstillfällen. Varje år som lönerna ökar mer i kommunal sektor än i den privata, och inte staten för till mer pengar eller kommunalskatterna ökar, skulle således den kommunala sysselsättningen minska.

5. SVERIGE BEHÖVER EN ARBETSMARKNADSPOLITIK FÖR ETT ÖKAT ARBETSUTBUD

Den ökade sysselsättningen innebär att omvandlingen av arbetsmarknadspolitiken kan fortsätta i accelererande takt.

- Antalet arbetslösa i arbetsmarknadsåtgärder (exklusive aktivitetsgarantin) bör minska. Avsikten är att inte tränga undan reguljära anställningar och därmed säkra att det finns ledig arbetskraft till den sysselsättningsökning som nu sker spontant.
- Det behövs en omläggning från åtgärder till bättre vägledning samt bristyrkesutbildning.
- Kraven på lönebidrag och riktade åtgärder mot arbetshandikappade måste kvalitetssäkras med ordentliga handlingsplaner och uppföljning.
- Den särskilda ungdomsgarantin är inte längre nödvändig och kan därför avskaffas.
- Det behövs en ordentlig satsning på svenska för invandrare med bättre praktikinslag och bättre studiefinansiering.

6. TILLVÄXT OCH PENDLING HÖR IHOP

Den regionala obalansen hotar tillväxttakten, och en anpassning kan ske på tre sätt:

- Aktiv statlig politik där jobben flyttar dit människor vill bo.

- Människor som flyttar dit den ekonomiska tillväxten är högst.
- Ökad pendling mellan bostadsort och arbetsort.

Sverige består av ca 90 arbetsmarknadsregioner, och även om inte varje by kan leva så är det viktigt att de 90 arbetsmarknadsregionerna fungerar väl.

Av hänsyn till miljön och av ekonomiska skäl bör det befintliga bostadsbeståndet användas väl. Bostadsbeståndet är en av Sveriges största förmögenhetstillgångar. Därför finns det goda skäl att staten ekonomiskt stödjer pendling. Det bidrar till en rimligt gles bebyggelse och samtidigt en effektiv produktionsstruktur.

- Vi föreslår en maxtaxa för regiontrafiken, vilket innebär att månadskostnaden högst uppgår till 400 kronor antingen man dagspendlar mellan län eller inom ett län. Det ökar efterfrågan på inomregional trafik. Detta ger därmed ökat underlag för spårvägar, järnvägar och bussar.
- Kravet på sex månaders garanterat arbete för att få flyttbidrag bör avskaffas.

SLUTORD

Vi föreslår att regeringen tar sig en funderare på hur landet kan få en politik som än tydligare lyfter Sverige till en högre uthållig tillväxt. Ett sätt är att inom regeringskansliet skapa en utbudsgrupp som har som uppgift att ta fram politiskt möjliga förslag för att öka arbetsutbudet. ▲

Konjunkturprognos med utblick fram till och med 2004

Tillväxten i den svenska ekonomin mattas i år jämfört med åren innan. Enligt vår bedömning är det långt ifrån fråga om någon djup nedgång, snarare en nedväxling till en god ökningstakt som kan bli bestående ett antal år framöver. Basen för utvecklingen är en bra situation för hushållen med starkt tillväxt av de reala disponibla inkomsterna.

Viktiga faktorer för utvecklingen är en svagare internationell konjunktur, framför allt i år, med ursprung i USA-ekonomins nedgång och att årets kronförsvagning på lite sikt vänds till en uppgång i spåren av fallande dollarkurs.

Utöver en konjunkturprognos för i år och nästa år redovisas en utblick för nästkommande två år. Utblicken är en mer schablonartad bild där utgångspunkten är ekonomins utbudssida i form av tillgängliga resurser, främst arbetskraft.

DEN INTERNATIONELLA UTVECKLINGEN

Tillväxten inom OECD-området var över 4 procent 2000. Så stor tillväxt inträffade senast för 12 år sedan men var vanliga under 60-talet. USAs avmattning kom mot slutet av året och påverkade inte årstillväxten som blev 5 procent. Japan och Tyskland har lyckats bättre än på många år, 2 respektive 3 procent. I år väntas tillväxten bara bli knappt 2,5 procent inom OECD, mycket pga den låga tillväxten i USA och Japan, de står för cirka hälften av

BNP

årlig förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	5,0	1,4	3,3		
Japan	1,9	1,0	1,9		
Tyskland	3,0	2,4	2,7		
UK	3,1	2,5	2,6		
OECD	4,1	2,3	3,1	3,1	3,1
EMU-11	3,3	2,7	2,9	2,7	2,7
Norden	3,4	2,7	2,7	2,9	2,9
Exportmarknadsvägd	3,4	2,4	2,7	2,7	2,7

TABELL 2:1

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

OECD-ländernas samlade ekonomi. Nästkommande tre år väntas tillväxten bli lite över 3 procent inom OECD-området.

Osäkerheten om USAs framtid är ovanligt stor. President Bush planerar för en stor skattesänkning och har redan innan en budget finns skickat ett förslag till kongressen. I stort sett alla skatter ska sänkas, det handlar om 1 600 miljarder dollar fördelat på 10 år, vilket är 16 procent av BNP år 2000. Sänkningen kan komma att gälla från 2002. Detta kommer att stimulera hushållen till fortsatt konsumtionsökning. Konsumenternas beteende har en avgörande betydelse för längden på avmattningen eftersom den privata konsumtionen är i storleksordningen närmare 70 procent av USAs BNP. Oljepriset förväntas sjunka något under året ner till 23 dollar per fat och dollarn förväntas försvagas till cirka 9 SEK under året. Med detta scenario kan USAs ekonomi vända uppåt under andra halvåret och tillväxten bli cirka 1,4 procent i år. Bland alla negativa signaler från USA finns några ljuspunkter bland januari-siffrorna: ledande indikatorer, sysselsättningen, detaljhandeln och husbyggnationen ökar något och ordergång, bilregistreringar och industriproduktion har slutat sjunka. Nästa år blir ett normalår med drygt 3 procents tillväxt. Under 90-talet var tillväxten 3,2 procent i genomsnitt i USA.

I Japan ökar industriproduktionen långsamt men stadigt sedan två år tillbaka. Ordergången på maskinsidan ökar och husbyggnationen ökar något. Detaljhandelns siffror – och därmed den privata konsumtionen, som står för 60 procent av BNP – är dystrare, de har varit sjunkande i 4 år och den negativa ökningstakten tilltog under hösten 2000. Det är således även här konsumenterna som styr utvecklingen och de fortsätter att vara sparsamma. Centralbanken kan inte stimulera utvecklingen via räntesänkningar då styrräntan redan är så låg som 0,35 procent. Tillväxten blir cirka 1 procent i år, nästa år öka den till nästan 2 procent via draghjälp från stark tillväxt i Asien.

Euroområdet fick en god tillväxt förra året, 3,3 procent, tack vare ökad export via en svag Eurokurs och ökande efterfrågan från en förbättrad världsekonomi. I år väntas efterfrågan sjunka och tillväxten stanna på drygt 2,5 procent. Nästa år kan efterfrågan bli från USA öka och tillväxten bli närmare 3 procent. EMU-länderna har dock större handel sinsemellan än med USA, så USAs betydelse ska inte överdrivas. Inflationen är inget problem längre i Euroområdet utan ligger på cirka 2 procent.

Arbetslösheten inom OECD är snart nere på den låga nivå som var under slutet av 80-talet, knappt 6 procent väntas den bli nästa år. Några länder utmärker sig med högre tal: Tyskland, Frankrike, Italien och Finland. De har cirka 9 procent just nu. Nästa år sjunker den i dessa länder med 0,5-1 procentenhet.

Lönekostnaderna ökar med knappt 4 procent inom OECD-området. De är lägre inom EMU-området, drygt 3 procent. I USA ökar lönerna med nästan 5 procent i år och nästa år med över 4 procent, mycket tack vare den höga produktiviteten. Även de nordiska länderna har cirka 4 procents löneökningstakt.

DOLLARKURSENS UTVECKLING

Priset på en valuta bestäms vid flytande **växelkurs** av utbuds- och efterfråge-

förhållanden. USAs stora underskott i bytesbalansen är främst ett resultat av att importen överstiger exporten. Importen genererar ett utbud av dollar och exporten genererar en efterfrågan på dollar. Genom att utbudet är större än efterfrågan, så borde priset på US-dollar sjunka tills utbud och efterfrågan kommer i jämvikt.

USAs ekonomi är för närvarande mycket stark. BNP har de senaste 7 åren växt med 4 procent i årstakt. Internationella kapitalplaceringar har mycket stort förtroende för amerikanskt näringsliv. Inflationsriskerna som är förknippade med en hög tillväxt har hållits tillbaka av att penningpolitiken hållit en högre ränta än i de flesta andra länderna, vilket lockar till placeringar i räntebärande papper. Sammantaget har detta lett till ett stort internationellt kapitalinflöde, som innebär en mycket stor efterfrågan på dollar. Detta inflöde av kapital har varit så stort så att det tom medfört att dollarn har stigit i värde.

Dollarns reala effektiva växelkurs har de senaste åren stigit främst som ett resultat av att priset på dollar stigit. Teorin om reala växelkurser säger att växelkursen på lång sikt kommer att se till att prisnivåerna i gemensam valuta blir lika. Det innebär att den reala växelkursen strävar mot ett jämviktsvärde. De senaste årens ökande reala växelkurs, sammantaget med de stora bytesbalansunderskotten skulle då vara ett tecken på ett avsteg från denna jämviktskurs.

Man kan vänta sig en nedgång på ca 15 procent i priset på dollar (effektiv växelkurs), för att dollarn ska återgå till en mer långsiktig nivå på den reala växelkursen. En grov beräkning visar att om dollarn faller med 15 procent, så halveras bytesbalansunderskottet.

I denna rapport antager vi att den effektiva växelkursen på dollar vid halvårsskiftet 2001 börja falla under ett års tid. Därefter sjunker värdet i långsammare takt för att år 2004 vara 15 procent lägre än i genomsnittet för år 2000.

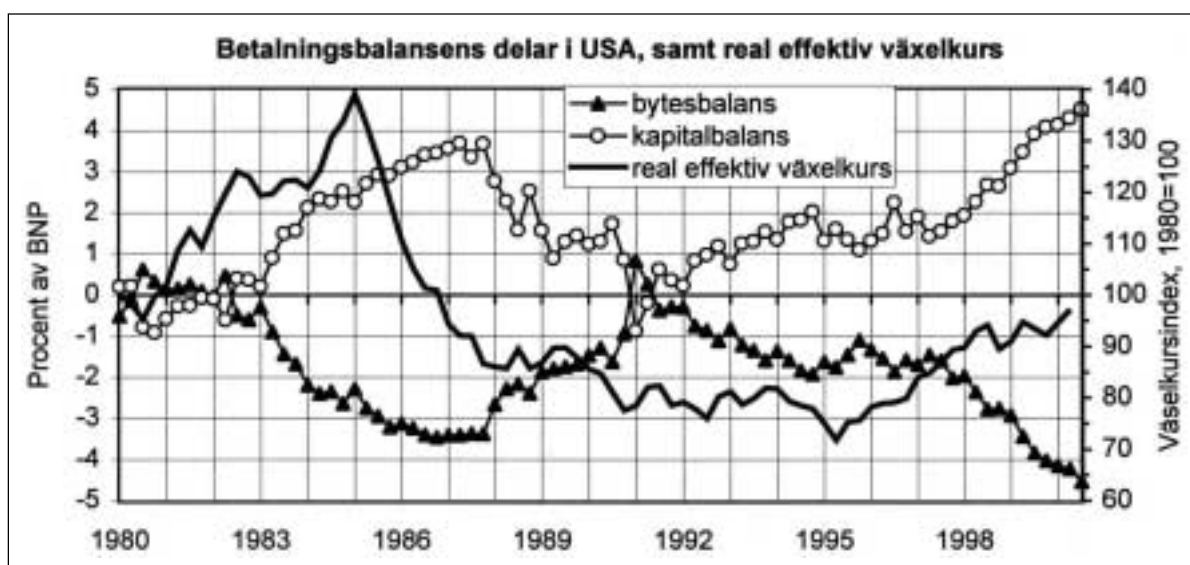

DIAGRAM 2:1

KÄLLA: Eco Win samt egna beräkningar

Dollarfallet väntas ske mot Euron (20 procent lägre än år 2000), medan kursen mot japanska YEN faller ned mot den nivå som rådde år 2000. Den reala växelkursen skulle då gå ned mot värdet 80 i diagrammet ovan.

Den svenska kronan försvagades omkring årskiftet 2000/2001 delvis pga tillfälliga faktorer (AP-fondernas utlandsplaceringar och utlänningars försäljning av svenska aktier). Därför kan man förvänta sig en snar förstärkning av den svenska växelkursen. Det förväntade dollarfallet kommer dock att verka i motsatt riktning eftersom svenska kronan till en del följer dollarns utveckling. Sammantaget skulle detta kunna resultera i att kronan stabiliseras på en Eurokurs på 9 kronor och att dollarns pris sjunker ned mot under 8 kronor år 2004.

I dagsläget ligger korträntorna högst i USA 5,5 procent, lägre i EMU-området 4,75 och lägst i Sverige 4,0 procent. Växelkursprognosen innehåller en bild där korträntorna i USA och EMU-området sjunker ned mot den svenska.

DEN SVENSKA UTVECKLINGEN

Svensk ekonomi tycks för närvarande befinna sig i en avmattningsfas, åtminstone när det gäller efterfrågan och produktion. Arbetsmarknaden visar däremot ännu inga tecken på försvagning och sysselsättningen expanderar kraftigt

BNP-tillväxten blev 3,6 procent förra året. Det är lägre än 1999 och förklaras av att importen ökade starkare. I år bedöms en ytterligare nedgång till 3 procent komma till stånd. Det är en tillväxttakt som vi bedömer som hållbar på några års sikt. Den lägre tillväxttakten i år har sin grund i lugnare konsumtionsutveckling och svagare exportökning. Konsumtionen påverkas negativt av fallande förmögenhetsvärden och exporten av en försämrad internationell konjunktur

I vår prognos förutsätts att Riksbanken håller styrräntan oförändrad. Det finns heller ingenting i prognosbilden som talar för en annan inriktning på penningpolitiken.

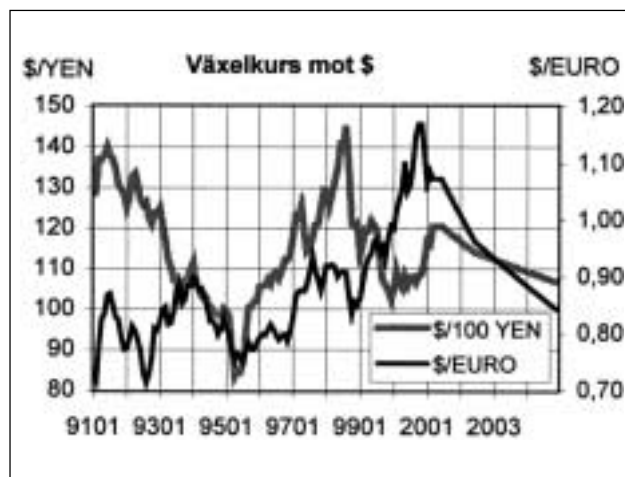

DIAGRAM 2:2

KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

EFTERFRÅGAN OCH PRODUKTION

Exporten, särskilt varuexporten, ökade starkt under fjolåret enligt nationalräkenskaperna. Efterfrågan i omvärlden ökade kraftigt och konkurrenskraften för svensk exportindustri var fortsatt god. I år dämpas exporten av svagare världsmarknadstillväxt med nedgången i USA som viktigaste komponent. Konjunkturbarometern, orderstatistik från SCB och andra indikatorer visar alla på en försämrad konjunktur för exportföretagen. Kronans försvagning bör mildra exportens dämpning som bedöms stanna vid att ökningstakten går ner från knappt 10 procent förra året till 7,5 procent i år.

Sedan en tid har tecknen på en svagare internationell konjunktur blivit allt tydligare. I USA är en markant avmattning ett faktum och via spridningseffekter påverkas tillväxten i hela världsekonomin negativt. Vår exportbedömning bygger på att den internationella efterfrågeutvecklingen efter årets svacka hamnar på en mer normal bana.

Successivt svagare kronkurs under ett antal år har inneburit förstärkt konkurrenskraft. De relativa arbetskraftskostnaderna har fallit. I år blir nedgången särskilt stor. Det bör bidra till att hålla uppe exportutvecklingen. Åren därefter verkar växelkurseffekten i motsatt riktning. Det dollarfall som är en del av omvärldsbilden gör att konkurrenskraften försvagas. Det försämrade konkurrensläget medför att exportens ökningstakt avtar ytterligare jämfört med i år och stabiliseras vid 6 procent.

Den svenska exportens beroende av teleproduktindustrin, och därmed Ericsson, har ökat under en följd av år. Teleprodukternas andel av den totala varuexportens värde har ökat från 6 procent 1993 till 15 procent idag. I nuläget signalerar korttidsindikatorerna att branschen påverkats negativt av minskad efterfrågan i omvärlden, men på lite sikt kan bilden bli en annan. Ericsson kommer att bli en stor leverantör för den europeiska utbyggnaden av tredje gene-

Försörjningsbalans

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	4,1	2,6	3,0	3,0	3,0
Offentlig konsumtion	-1,7	1,0	1,0	1,0	1,0
Investeringar	4,5	6,1	7,4	7,2	7,2
Lagerinvesteringar*	0,6	0,2	-0,3	0,0	0,0
Export av varor och tjänster	9,8	7,5	6,0	6,1	6,0
Import av varor och tjänster	9,7	8,0	6,2	6,9	7,0
BNP	3,6	3,0	3,0	3,0	3,0

* förändring i procent av föregående års BNP

rationens mobiltelefonnät. Trots förseningar och problem kan 3G-utbyggnaden i Europa ge avsevärda bidrag till den svenska exporten.

Importen bidrar i ökande grad till att möta tillväxten i efterfrågan. Efter den svaga utvecklingen 1999 steg importen ifjol med nästan 10 procent. I år väntas ökningstakten avta till 8 procent när aktiviteten i ekonomin dämpas.

Importprognosen bygger på att historiska mönster för relationen mellan import och efterfrågan gäller. Ökad internationell specialisering ger en trendmässigt ökande importkvot – importen växer snabbare än något mått på efterfrågan. Växelkursutvecklingen påverkar importen negativt i år men ger en stimulans under återstoden av prognosperioden när kronan stärks.

Det generellt sett höga kapacitetsutnyttjandet håller upp importutvecklingen under prognosåren. Nästa år påverkas importen negativt av lagercykeln. Det finns en växelverkan mellan import- och lagerutveckling. Det negativa lageromslaget 2002 bör innebära att importens ökningstakt minskar.

Exportpriserna för varor steg med 2,5 procent förra året. Det var en följd av prishöjningar på råvarusidan och en högre dollarkurs. I år bedöms ökningstakten tillta något. Höga råvarukostnader kommer till uttryck i prishöjningar i senare produktionsled och kronan försvagas ytterligare. Åren 2002 och framåt ger framför allt en apprecierande valutakurs en svag utveckling för exportpriserna.

Importpriserna för varor ökade förra året med över 6 procent med en kraftig uppgång av oljepriset som starkt bidragande orsak. I år räknar vi med liknande ökningstal som en följd av kronans depreciering. Kronförstärkningen framöver innebär svag eller något sjunkande importprisutveckling.

Bytesbalansen försvagades i föl med ca 20 miljarder kronor eller 1 procent av BNP, främst till följd av sämre tjänstebalans. I år bidrar i första hand handelsbalansens utveckling till en ytterligare försvagning. Terms of trade, förhållandet mellan export- och importpriser, försämras och importen växer snabbare än exporten. Under de senare prognosåren förbättras terms of trade något och handels- och bytesbalans stärks. Slutåret 2004 är bytesbalansen ca 2,5 procent av BNP.

Export och import av varor

procentuell förändring

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser
Export	10,7	2,5	8,0	3,0	6,4	-0,6	6,6	0,2	6,4	0,8
Import	10,2	6,6	8,5	6,0	6,4	-1,7	7,2	-0,7	7,1	0,7

TABELL 2:3

KALLA: SCB samt egna beräkningar

Vi räknar med en genomsnittlig årlig ökningstakt för de **totala fasta bruttoinvesteringarna** på drygt 7 procent från år 2002 och framåt, något lägre i år. Investeringarnas (exklusive de i ett historiskt perspektiv låga bostadsinvesteringarna) andel av BNP, investeringskvoten, skulle då komma upp i god 1980-talsnivå. En rad skäl talar för stark investeringsutveckling framöver. Produktionstillväxt och god lönsamhet innebär ljusa framtidsutsikter. Låga räntor innebär mindre investeringskostnader för företagen samt att den relativa avkastningen för reala investeringar är bra. Stabil inflation minimerar osäkerhet vilket är gynnsamt för investeringsklimatet. Investeringarna kommer också att påverkas positivt när tredje generationens mobiltelefoni byggs ut.

Industrins investeringar vände uppåt förra året, efter tre svaga år, och ökade med drygt 3 procent. Det måste anses lågt relaterat till den starka produktionstillväxten. Vi tänker oss att investeringarna reagerar med fördröjning på stigande kapacitetsutnyttjande och räknar med att investeringstakten stiger till 5 procent i år, trots att industriproduktionens utveckling dämpas. Till bilden hör också en viss uppgång för vinstandelen i industrin förra året och i år. Vår prognos ligger helt i linje med företagens planer i Konjunkturinstitutets investeringsenkät från februari.

Åren 2002-2004 räknar vi med konstant investeringskvot, industrins investeringar växer i takt med produktionen. Det implicerar oförändrat kapacitetsutnyttjande, ett rimligt antagande i en framåtblickande kalkyl givet "normalt" kapacitetsutnyttjande i utgångsläget.

Investeringarna i övrigt näringsliv har ökat stabilt sedan 1993. Den genomsnittliga årliga tillväxttakten för perioden 1993-2000 var ca 10 procent. Ökningstakten bedöms bli drygt 6 procent i år och mellan 8,5-9 procent per år under resten av prognosåren. För en viss avmattning jämfört med 90-talet talar en lugnare utveckling för tjänstesektorernas produktion och sysselsättning samt en tendens till fallande vinstandel under senare år. För en hög investeringstakt talar å andra sidan den planerade utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefoni (3G).

3G-utbyggnaden kommer att påverka investeringarna i övrigt näringsliv starkt. Osäkerheten är dock stor kring storleken på investeringarna och i vil-

Totala investeringar

procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	3,1	5,0	4,0	4,0	4,0
Övrigt näringsliv	7,9	6,3	9,1	8,5	8,5
Totalt	4,5	6,1	7,4	7,2	7,2

TABELL 2:4

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

ken grad andra investeringar trängs undan. En vanlig uppskattning är att investeringarnas omfattning kan komma att röra sig om uppemot 40 miljarder kronor under fyraårsperioden 2001-2004, med tyngdpunkten förlagd till 2002 och 2003. I sånt fall skulle ökningstakten för investeringarna i övrigt näringsliv komma att påverkas med så mycket som 5 procentenheter år 2002.

De **offentliga investeringarna** sjönk kraftigt i fjol enligt nationalräkenskaper, bl a beroende på minskade investeringar i järnvägsnät och vägar. Därmed bröts en uppgång under 1998 och 99 efter tre svaga år 95-97, präglade av budgetsanering. Det är förvånande med tanke på goda offentliga finanser och stora behov. Åren framöver bedöms investeringarna komma att öka. Underhållet är eftersatt sedan besparingsåren och ökat husbyggande kräver offentliga följdinvesteringar.

Skillnaden i tillväxttakt mellan olika typer av investeringar är inte så stor i vår prognos. **Bygandet** växer något snabbare än **maskininvesteringarna**. En orsak är uppsvinget för bostadsinvesteringarna. Inom ramen för 3G-utbyggnaden är fördelningen jämn mellan maskin- och byggnadsinvesteringar. Till en del omfattas också sk **övriga investeringar** (bla programvara för datorer med en livslängd längre än ett år).

Sedan slutet av 1997 har **bostadsinvesteringarna** kännetecknats av en stabil uppgång. Vår prognos innebär i stort sett en förlängning av detta förlopp till och med år 2004. De årliga tillväxttalen hamnar kring 10 procent. Den ökade efterfrågan kan knytas till det gynnsamma ränteläget och hushållens förbättrade situation med stigande disponibla inkomster. Efterfrågan är framför allt hög i de större städerna, där prisuppgången på småhus och bostadsrätter varit kraftig. Denna regionala obalans gör att utbudsrestriktioner, brist på tomter mm, snarare än efterfrågan sätter en gräns för bostadsinvesteringarnas ökningstakt.

Nyproduktion bedöms öka snabbare än ombyggnad framöver, i likhet med förra året. Påbörjad nybyggnation bedöms stiga från 17200 lägenheter i fjol

DIAGRAM 2:3

KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

till 25000 inom några år. Boverkets bedömning är att det för närvarande finns ett behov av just 25 000 nya lägenheter per år. Det måste betraktas som en låg nybyggnadstakt dels mot bakgrund av rimliga antaganden om förslitning, dels jämfört med historiska tal.

Storleken på **lagerinvesteringarna** i ekonomin påverkas enligt vår bedömning av att efterfrågeutvecklingen dämpas. Lagerutvecklingen gav förra året ett bidrag på 0,6 procent till BNP. Till en del torde det bero på att svagare efterfrågan under andra halvåret överraskade företagen. En oönskat stor lageruppbyggnad i år och en anpassning nedåt nästa år bedöms resultera i ett lageromslag på 0,2 respektive -0,3 procent. Därefter ger en återgång till trendmässig lageruppbyggnad neutrala bidrag till BNP.

Fortsatt stark och stabil ökningstakt för hushållens reala disponibla inkomster borgar för en god konsumtionsutveckling fram till och med år 2004. Därmed kommer den **privata konsumtionen**, liksom under senare år, även fortsättningsvis vara den viktigaste faktorn för tillväxten sett från efterfrågesidan.

Flera indikatorer för konsumtionsutvecklingen har under senare tid visat på en försvagad köplust. Nybilsregistreringen har minskat och detaljhandelns omsättning avtog under hösten i följd efter ett mycket starkt första halvår. Enligt hushållens inköpsplaner har optimismen om utvecklingen av svensk ekonomi i allmänhet minskat markant. Hushållens förväntningar om den egna ekonomin har minskat något sedan sommaren 2000 men förväntningarna är fortfarande högt ställda. Det är slående hur förväntningarna om ekonomin i allmänhet respektive den egna ekonomin nu går isär på samma sätt som skedde under Asienkrisen 1998. Sammantaget ger korttidsindikatorerna intrycket att en avmattning av konsumtionsutvecklingen är för handen. Vår bedömning är att det långt ifrån handlar om något ras för konsumtionen, snarare en normalisering efter mycket höga ökningstal under framför allt 1999.

Enligt nationalräkenskaperna ökade hushållens totala konsumtionsutgifter med 3,1 procent förra året, vilket är något långsammare än 1999. Ökningstakten var svagare under andra halvåret jämfört med första. Det stämmer väl överens med intrycket från korttidsindikatorerna. Vår bedömning är att avmattningen under andra halvåret i följd är inledningen till en något lugnare konsumtionsutveckling. Givet vår syn på inkomst- och förmögenhetsutvecklingen för hushållen framöver tänker vi oss att konsumtionstillväxten i år växlar in på en bana med utvecklingstal på 3 procent per år som kan bli bestående prognosperioden ut. En konsumtionstillväxt på 3 procent per år är hög med historiska mått mätt. Sedan 1960 har konsumtionen i genomsnitt ökad med 2 procent per år.

Privat konsumtion bestäms i grunden av hushållens faktiska och förväntade inkomster. Vår syn på konsumtionen framöver vilar främst på en bedömning av hushållens reala disponibla inkomster, men även förmögenhetsutvecklingen vägs in. Hushållens förmögenhet består av olika tillgångar, bl.a. egna hem och aktier vars priser avspeglar förväntad inkomstutveckling. Prisutvecklingen på hushållens tillgångar påverkar också möjligheten till krediter. Stigande/sjunkande tillgångspriser gör det lättare/svårare att låna pengar. Avvägningen mellan att konsumera eller spara påverkas också av graden av osäkerhet om

framtiden. Här är signaler från arbetsmarknaden betydelsefulla.

Höga ökningstal för hushållens **reala disponibla inkomster**, runt 3,5 procent per år, förutses för hela prognosperioden. Stark reallöneutveckling och stigande sysselsättning är grunden för den gynnsamma utvecklingen. Vi räknar också med inkomstöverföringar till hushållen i form av skattelättnader på 15 miljarder per år. Sedan budgetsanerings tidens utveckling med fallande reala inkomster bröts 1998 har hushållens ställning stärkts markant. Man måste gå tillbaka till tiden före 1975 för att hitta en period med liknande utveckling.

Hushållens förmögenhetsvärden har stor betydelse för utvecklingen av hushållens **sparkvot**. När förmögenhetsvärdena stiger indikerar detta att framtida inkomstströmmar från kapitalplaceringar kommer att öka eller att framtida utgifter för boende i småhus kommer att minska. Denna framtida förbättring av hushållens ekonomiska standard vill hushållen till en del ta ut redan idag. Detta sker genom belåning av de stigande förmögenhetsvärdena och syns som en nedgång i sparkvoten. På motsvarande sätt medför en nedgång i förmögenhetsvärdena att hushållen betalar sina skulder och sparkvoten ökar.

De stora posterna i hushållens förmögenhetsvärden är småhus och aktier. Småhusen uppvisar för närvarande en stabil prisutveckling och ökade under förra året med nästan 10 procent. Framöver väntas småhuspriserna gå in i en lugnare ökningstakt på 3,5 procent. Aktievärdena däremot fluktuerar för närvarande häftigt. Det är framförallt IT- och telekom-företagens aktievärden som varierar kraftigt. I slutet av 1999 gick dess aktievärden kraftigt upp och från början av 2000 har de sjunkit och fallet har blivit allt kraftigare. Detta har påverkat hela börsens utveckling, som under 1999 steg med 66 procent för att därefter falla ned till värden i början av 2001 som endast ligger 10 procent över värdena i slutet av 1999. I prognosen utgår vi från att nedgången upphör och att aktiekurserna framöver stiger i en takt av 5 procent per år.

Börsens utveckling, givet vår prognos, innebär att hushållens samlade förmögenhetsvärden steg under 2000 för att därefter sjunka tillbaka under 2001 och 2002, trots stigande småhuspriser. Börsens hastiga uppgång från slutet av 1999

Disponibel inkomst och privat konsumtion

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Lönesumma	5,6	5,7	4,7	5,2	5,2
Disponibel inkomst	4,5	4,7	4,6	5,1	5,2
Konsumentpris, IPI	0,9	1,6	1,3	1,3	1,3
Real disponibel inkomst	3,8	3,6	3,3	3,6	3,8
Privat konsumtion	4,1	2,6	3,0	3,0	3,0
Sparkvot	2,0	2,9	3,1	3,7	4,5

TABELL 2:5

KALLA: SCB samt egna beräkningar

till början av år 2000 har sannolikt inte upplevts som stabilt av hushållen och därför endast till en del setts som tecken på framtida inkomstökningar. Sparkvoten har därför inte påverkats på samma sätt som en mer stabil uppgång skulle gjort. På motsvarande sätt påverkar därför även börsnedgången hushållens sparkvot i mindre grad. Sparkvotens förändringar väntas därför uppvisa ett betydligt lugnare förlopp under dessa år.

Den **offentliga konsumtionen** bedöms öka med 1 procent per år under prognosperioden. En stor del av offentlig konsumtion avser sjuk- och äldreomsorg, barnomsorg och utbildning, som konsumeras av dels barn, dels äldre. Servicebehovet kan därför kopplas till den demografiska utvecklingen, som är ganska odramatisk de närmaste åren. Efterfrågan på service är dock stor och kraven på kvalitetsförbättringar starka.

Vår bedömning är att kommunsektorns expansionstakt begränsas av finansiella restriktioner. Kommunernas (primärkommuner och landsting) lönekostnader är ungefär lika stora som skatteintäkterna. Det ger en tumregel som säger att lönesumman i kommunerna kan öka lika mycket som lönesumman i resten av ekonomin utan att den ekonomiska balansen förändras. Vår löneprognos innebär högre löneökningstakt för kommunsektorn jämfört med resten av ekonomin. Enligt tumregeln blir då utrymmet för ökad sysselsättning i motsvarande grad lägre vid oförändrad skattesats.

Till det expansionsutrymme som ges av ökade skatteinkomster ska läggas konsumtionsökning som finansieras via ökade, specialdestinerade statsbidrag. Hit hör maxtaxa i barnomsorgen och satsningar på skolan.

Produktionens utveckling speglar efterfrågans sammansättning och bedöms därmed bli ganska bred. I spåren av expansiva bostadsinvesteringar förutses en särskilt hög ökningstakt för byggsektorns produktion.

Fjölåret blev ett starkt år för **industrin**. Industriproduktionen steg med över 6 procent enligt nationalräkenskaperna. Andra statistikkällor redovisar ännu

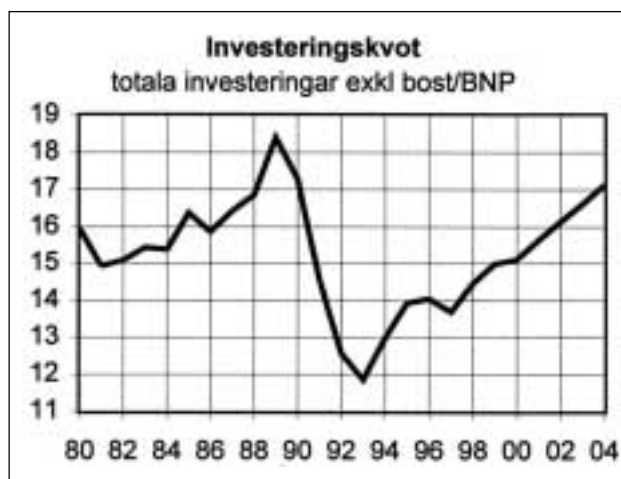

DIAGRAM 2:4

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

högre ökningstal. I konjunkturbarometern och andra korttidsindikatorer har dock en markant omsvängning skett när det gäller stämningläget för industrins utsikter. Vi räknar med att industriproduktionens ökningstakt halveras i år och sedan stabiliseras på den nivån. **Byggnadsindustrin** går mot strömmen i konjunkturbarometern och redovisar ökande aktivitet och expansiva planer. Inte minst mot bakgrund av vår prognos för bostadsinvesteringarna förutser vi en stabil ökningstakt på 6-7 procent under prognosåren. Produktionen i **övrigt näringsliv** har utvecklats starkt under en följd av år. Vi tror på fortsatt expansion för den privata tjänstesektorn, men i lugnare takt

Produktiviteten utvecklades förra året starkt i industrin, med svagt i övrigt näringsliv beroende på mycket snabb sysselsättningsökning. Även i år bedöms produktivitetens utvecklingen bli tämligen svag i tjänstesektorn, för att sen bli desto starkare nästa år. Anpassningen mellan produktion och sysselsättning ser ut att ske med viss eftersläpning, vilket förklarar att produktivitetstillväxten kan variera mycket mellan åren. För åren 2003 och 2004 räknar vi med en ökningstakt för produktiviteten i nivå med vad vi försiktigtvis bedömer vara en långsiktig sådan, 2 procent i näringslivet som helhet. Det är lägre än produktivitetstillväxten under 90-talet. 90-talet var dock speciellt i flera avseenden. Under första halvan slogs lågproduktiva enheter ut och under andra halvan ökade kapacitetsutnyttjandet. Dessutom påverkades den genomsnittliga ökningstakten av teleproduktindustrins exceptionellt snabba ökning av produktiviteten. Det finns goda skäl att räkna med en högre långsiktig produktivitetstakt: stabila inflationsförväntningar, investeringar och utbildningsinsatser, IT-utveckling, ökad konkurrens och avregleringar. Ännu är det dock för tidigt att säga vilket genomslag dessa faktorer har.

ARBETSMARKNAD, LÖNER OCH PRISER

Den starka sysselsättningsökning som inleddes 1998 fortsatta under förra året. **Sysselsättningen** ökade med 90 000 personer mellan helåren 2000 och 1999. Hela ökningen skedde inom näringslivets tjänstesektor. Under slutet av förra året och början av i år kan ingen avmattning skönjas för sysselsättningen. Detta kontrasterar mot utvecklingen för efterfrågan/produktionen. Samma tendens syns i nationalräkenskapernas säsongrensade produktion och arbetade timmar, särskilt för tjänstesektorn. Produktionens tillväxt avtar medan timmarnas tilltar.

Arbetsmarknadsläget

tusental

	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	1,2	1,1	0,7	1,1	1,1
Sysselsatta	2,2	1,7	0,9	1,4	1,3
Total arbetslöshet, procent	7,0	6,7	6,4	5,9	5,4
Öppen arbetslöshet, procent	4,7	4,2	4,0	3,8	3,6

TABELL 2:6

KALLA: SCB samt egna beräkningar

Vi förväntar oss att sysselsättningen stagnerar under loppet av i år som en fördröjd anpassning till svagare efterfrågan/produktion. Under nästa år kan sedan sysselsättningen ta ny fart. Förloppet med mycket stark ökning av sysselsättningen andra halvan av förra året, stagnation i år och uppsving under nästa år ger stark genomsnittlig sysselsättningsökning i år, 70 000 personer, men svagare nästa år, knappt 40 000 personer. Åren 2003-2004 bedöms sysselsättningen kunna växa med knappt 60 000 personer per år. Sysselsättningsökningen under prognosåren bedöms bli bredare än den varit hittills, med ökning för såväl byggnadsindustrin och offentlig sektor som övrigt näringsliv. För industrisysselsättningen räknar vi med stagnation. Vår prognos innebär att regeringens sysselsättningsmål nås. År 2003 är andelen reguljärt sysselsatta av befolkningen i åldern 20-64 år 80 procent

Det **totala arbetskraftsutbudet** utvecklades svagt under första halvan av fjolåret och nedgången i total arbetslöshet var stor. Under hösten tog utbudet rejäl fart och den genomsnittliga tillväxten förra året blev knappt 30 000 personer. Vi väntar oss, i enlighet med historiska mönster, följsamhet mellan utbud och sysselsättning framöver. Utvecklingen mellan åren blir, som för sysselsättningen, stark i år och svagare nästa år. Sammantaget bedöms det totala utbudet i år och åren fram till och med år 2004 kunna öka med 170 000 personer. Den förutsätter att arbetskraftsdeltagandet ökar. Det räcker inte med den demografiska förändringen, då det är de yngre (16-19år) och äldre (55-64 år) åldersgrupperna med lågt arbetskraftsdeltagande som ökar. Under senare år har arbetskraftsdeltagandet stigit i nästan alla åldersgrupper och en fortsatt ökning ter sig rimlig mot bakgrund av det starka arbetsmarknadsläget. En uppfattning om det potentiella arbetskraftsutbudet ges av en jämförelse mellan dagens och 1991 års arbetskraftstal. Om arbetskraften skrivs fram med befolkningsutvecklingen och 1991 års arbetskraftstal (utom för åldersgruppen 16-19 år) istället för dagens skulle 250 000 fler personer ingå. I vår prognos för arbetskraftsutbudet utnyttjas 60 procent av denna potential slutåret 2004.

I kapitel 3 diskuteras förutsättningar för en ökning av **medelarbetstiden**, bla genom mindre oönskat deltidsarbete. Samtidigt vet vi att medelarbetstiden

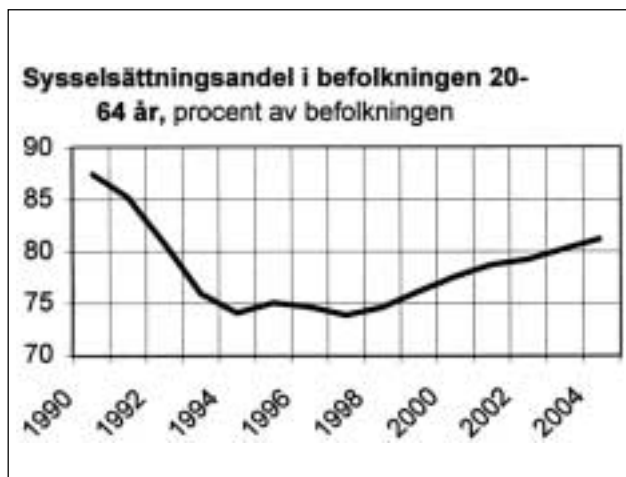

DIAGRAM 2:5

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

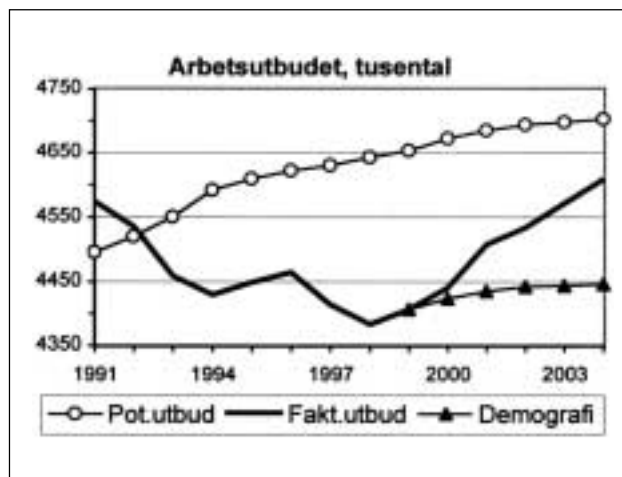

DIAGRAM 2:6

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

tenderar att gå ner i perioder med höga reallöneökningar. I prognosen räknar vi försiktigtvis med i stort sett oförändrad medelarbetstid i ekonomin som helhet. Inom industrin sker en viss minskning i enlighet med de avtal som framförhandlats där.

I slutet av förra året nåddes målet om 4 procents öppen **arbetslöshet**. En upp-trappning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna var en bidragande orsak. Framöver väntar vi oss en minskning av åtgärderna mot bakgrund av det starka arbetsmarknadsläget. Under loppet av i år räknar vi med att den öppna och den totala arbetslösheten stabiliseras runt 4 respektive strax under 7 procent. Från och med nästa år förutsätts en beskedlig nedgång. Slutåret 2004 bedöms den totala arbetslösheten hamna på knappt 5,5 procent och den öppna på drygt 3,6 procent i genomsnitt.

Löneskillnaderna har ökat under de två senaste avtalsrörelserna (1994-2000). De grupper med de lägsta inkomsterna har fått de lägsta **löneökningarna** och de grupper med de högsta inkomsterna har fått de högsta löneökningarna. Detta gäller både mellan flertalet avtalsområden och inom respektive avtalsområde. Denna utveckling har delvis drivits fram av massarbetslösheten som rådde under 1990-talet.

Nu går arbetslösheten ned och det finns sannolikt en stor acceptans för att de stora skillnaderna i lönelägen behöver rättas till. De avtalskrav som LOs representantskap enade sig om att skicka som en rekommendation till förbunden präglas också av denna syn. Därför bedömer vi att riskerna är små att låglönesatsningar ska resultera i inflationsdrivande kompensationskrav från övriga grupper.

Kraven innehåller ett procentpåslag på 3,8 procent som inkluderar förväntad löneglidning. Låglönesatsningen består i att kravet är kompletterat med en lägsta lönehöjning på 650 kronor och särskilda låglönesatsningar. En lönehöjning på 650 kronor motsvarar 3,8 procent vid ett löneläge på drygt 17 000 kronor.

De särskilda låglönesatsningarna handlar om att välja något av följande alternativ: höja lägsta semesterlön med 50 kronor (minst till 800 kronor), höja avtalslönerna med 3,8 procent (minst 700 kronor) eller ett kronpåslag med 700 kronor till avtalsområden med löneläge under 15 000 kronor. 700 kronors lönehöjning motsvarar 5 procent då löneläget är 14 000 kronor.

Omförhandlingar av löneavtalen sker i början av år 2001 för nästan hela arbetsmarknaden, och nya avtal kommer framför allt att löpa från och med 1 april. Flera avtal inom industriavtalets område gick ut redan 31 januari och är nu också klara, bl a verkstadsavtalet och några avtal inom allokemisk industri, stålindustri, pappersindustri och sågverksindustri. De tecknade avtalen inom industrin är mycket lika varandra och avtalsperiodens längd har blivit 38 månader. Exklusive löneglidning ser verkstadsavtalet ut enligt nedan:

En del andra träffade avtal ser ut enligt följande: Kommunalanställda lärare träffade i slutet av förra året ett 5-årigt avtal med lönehöjningar från 1 oktober år 2000, som syftar till att under en 5-årsperiod ge löneökningar på 20 procent

(3,7 procent per år). Transportarbetarna har träffat ett 10-månadersavtal (3,7 procent i årstakt, exkl. löneglidning) och tjänstemännen inom transportsektorn ett avtal för 42 månader (2,5 procent per år, exkl. löneglidning).

När detta skrivs, återstår löneförhandlingar för de avtal som löper ut den sista mars. Bland dessa finns bl a två stora avtalsområden inom handels och kommunernas område. Inom detaljhandeln ligger kraven från Handelsanställdas förbund på 4,5 procent och Kommunalarbetarförbundets krav ligger på knappt 5,5 procent.

Lönebildningen har blivit stabilare (vilket vi mer utförligt tog upp i den föregående konjunkturprognosen). Flera skäl finns till detta:

- ökade insikter om sambandet mellan löneutveckling och inflation
- starka förväntningar om låg inflation
- förbättrade löneavtal (centrala avtal inkluderar en uppfattning om löneglidning)
- starkare samordning i löneförhandlingarna
- industriavtalet
- inrättandet av ett medlingsinstitut

Löneglidningen på arbetsmarknaden har under de två senaste avtalsperioderna i genomsnitt legat på 1 procent. Vi bedömer att löneglidningen framöver kommer att vara av liknande storlek, trots ett ökande efterfrågetryck på arbetsmarknaden. Insikten om lönebildningens villkor har ökat väsentligt, vilket bla medfört att en del av löneglidningen medräknas i det centrala avtalet. Vidare har vissa förändringar skett i förhandlingsreglerna som tex att stupstockar förekommer i mindre grad. Slutligen bedömer vi att låglönesatsningar i

Verkstadsavtalet

Metall	1 februari 2001	1 februari 2002	1 mars 2003	Totalt
Lönepott	2,3	2,0	1,7	6,1
Löneöversyn		0,5	0,5	1,0
Arbetstidsförkortning	0,5	0,5	0,5	1,5
Avtalslön + semester	0,0	0,0	0,0	0,0
Totalt	2,8	3,0	2,7	8,5

SIF	1 februari 2001	1 februari 2002	1 mars 2003	Totalt
Lönepott	2,1	1,8	1,6	5,6
Löneöversyn				
Arbetstidsförkortning	0,5	0,5	0,5	1,5
Avtalslön	0,0	0,0	0,0	0,0
Totalt	2,6	2,3	2,1	7,0

TABELL 2:7

KÄLLA: Verkstadsavtalet

årets avtalsrörelse inte kommer att leda till några inflationsdrivande kompensationskrav från andra grupper.

Mellan helårsgenomsnitten 1999 och 2000 ökade lönerna i ekonomin något mer för tjänstemän än för arbetare. Detta verka gälla för de flesta större sektorer i ekonomin med undantag för transportsektorn och kommunerna.

Lönerna ökade i genomsnitt för hela ekonomin år 2000 med 3,6 procent. Framöver väntas lönerna öka strax under 4 procent. I den privata sektorn väntas lönerna öka med drygt 3,5 procent och i den offentliga med drygt 4 procent. Utifrån tecknade avtal räknar vi med att lönerna fortsätter att öka med drygt 3,5 procent per år 2003-2004.

Vi bedömer att inflationstrycket från lönebildningen fortsätter att vara lågt och ligga på omkring 1,5-2 procent per år under den kommande avtalsperioden. Samtidigt går arbetslösheten ned från 7 procent år 2000 till 5,5 procent år 2004, vilket innebär att sambandet mellan arbetslöshet och löneinflation då påtagligt har förbättrats.

Löneökningar år 2000

	Gruv, tillv, elindustri	Verkstads- industri	Bygg	Handel, restaurang	Transport, komm.	
Arbetare	3,2	3,6	3,7	3,0	2,9	
Tjänstemän	4,5	5,1	4,8	3,8	1,9	
	Finans. tjänst, forskning	Utbildning, vård, tjänst.	Stat	Kommun	Landsting	Totalt
Arbetare	3,6	1,7	3,5	2,9	3,1	3,1
Tjänstemän	4,3	2,7	4,5	2,9	4,5	3,9

TABELL 2:8

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löneprognos

Löneökningar	2000	2001	2002
Industri	3,8	3,8	3,5
Byggnads	4,0	3,9	3,9
Övrigt näringsliv	3,5	3,8	3,6
Offentlig sektor	3,6	4,1	4,2
Totalt	3,6	3,9	3,8

TABELL 2:9

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Phillipskurvan visar löneinflationen i privata sektorn. Det är i stort endast där som inflationstryck uppstår från lönebildningen. I privata sektorn leder högre löneökningar till ökat behov hos företagen att finansiera dessa med prishöjningar, vilket kan leda till för hög allmän inflation, räntehöjningar och arbetslöshet.

Den offentliga sektorn sätter huvudsakligen inga priser utan finansierar i stället höga löneökningar med skattehöjningar. Under förutsättning att det inte uppstår kompensationskrav i den privata sektorn, så medför därför höga löneökningar i den offentliga sektorn inte ökat inflationstryck utan i stället ett ökat skatteuttag eller neddragning av personalstyrkan.

Kommunernas (primärkommuner och landsting) lönekostnader är ungefär lika stora som deras skatteintäkter från ekonomins lönesumma. Det innebär att kommunernas lönesumma (sysselsättning * lönekostnad per anställd) kan öka lika mycket som lönesumman i resten av ekonomin, utan att balansen i kommunernas finanser förändras i någon större grad. Ska lönesumman däremot öka 1 procent mer än i resten av ekonomin, måste t ex kommunalskatten höjas med ca 30 öre per hundralapp för att bevara balansen i de kommunala finanserna.

Givet vår prognos för lönerna utveckling framöver äventyras inte Riksbankens inflationsmål. Med stabil, nominell löneutveckling inom det samhällsekonomiska utrymmet blir enligt vår bedömning produktivitetstillväxt och växelkurseffekter styrande för inflationstrycket. Förtroendet för inflationsmålet och ökad konkurrens gör det svårt att ta ut kostnadsökningar i form av prishöjningar eller att höja **priserna** för att öka vinsten.

Under fjolåret kom inflationstrycket huvudsakligen från höjda oljepriser. En motverkande kraft var kraftigt fallande el- och telepriser. I år kan inflationsimpulser förväntas från två håll: dels ger den svaga kronan ökande importpriser, dels kan svag produktivitet utveckling ge löneinflation. Det är dock diskutabelt att lägga stor vikt vid produktivitetsvariationer mellan enskilda år.

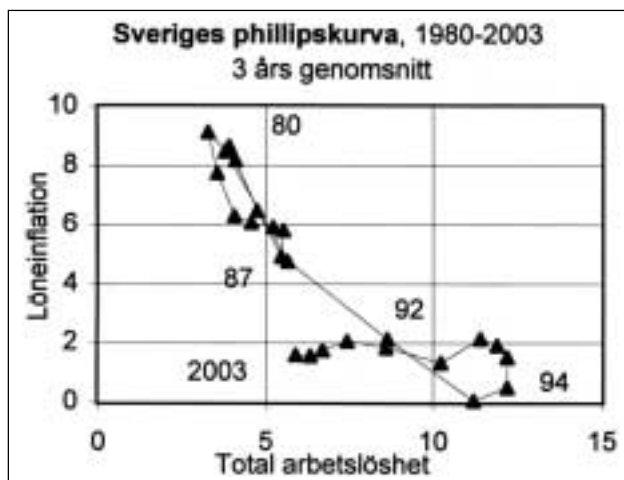

DIAGRAM 2:7

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Åren framöver, särskilt år 2002 lättar inflationstrycket. Produktivitetstillväxningen är god och kronan stärks.

Industrins vinstutveckling gynnas av den svaga kronan och vinstandelen ökar något år.

I övrigt näringsliv faller däremot vinstandelen. Vinsterna fungerar som stötdämpare när kostnadstrycket ökar i år. Åren därpå återställs vinstandelen i övrigt näringsliv. Vinstandelsförändringarna är starkt knutna till importprisernas utveckling. Företagen låter inte importprisförändringar slå igenom på konsumentpriserna utan vinsterna får parera. ▲

Bidrag till prisökningen

	2000		2001		2002		2003		2004	
	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb
ULC	2,2	1,6	2,2	1,6	0,9	0,6	1,6	1,1	1,7	1,2
Kapitalandel	-5,0	-2,5	-2,8	-1,4	2,2	1,1	0,7	0,4	0,0	0,0
Importpris	5,5	1,6	4,9	1,5	-1,6	-0,5	-0,6	-0,2	0,5	0,2
Indirekta skatter, taxor		0,2		0,0		0,0		0,0		0,0
Prisökning		0,9		1,6		1,3		1,3		1,3

TABELL 2:10

KALLA: SCB samt egna beräkningar

Bilaga: Tabeller och diagram

BNP inom OECD-området förändring i procent från föregående år

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	5,0	1,4	3,3		
Japan	1,9	1,0	1,9		
Tyskland	3,0	2,4	2,7		
Frankrike	3,1	2,7	3,0		
Italien	2,8	2,3	2,7		
UK	3,1	2,5	2,6		
Danmark	2,6	1,9	2,0		
Norge-fastland	1,8	1,3	1,8		
Finland	5,7	4,4	3,6		
Sverige	3,6	3,0	3,1	3,0	3,0
OECD	4,1	2,3	3,1	3,1	3,1
EMU-11	3,3	2,7	2,9	2,7	2,7
NORDEN	3,4	2,7	2,7	2,9	2,9
Exportmarknadsvägd	3,4	2,4	2,7	2,7	2,7

TABELL 2:11

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Konsumentpriser, (implicitpriser) förändring i procent från föregående år

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	2,5	2,1	1,9		
Japan	-1,1	-0,3	0,5		
Tyskland	1,8	1,6	1,3		
Frankrike	1,7	1,8	1,6		
Italien	2,7	2,3	2		
UK	0,9	1,8	2,3		
Danmark	3,4	2,2	1,9		
Norge	3,1	2,5	1,9		
Finland	3,0	2,6	2,2		
Sverige	0,9	1,6	0,7	1,3	1,2
OECD	3,1	2,5	2,1	2,2	2,4
EMU-11	2,2	2,2	1,8	2,0	2,0
NORDEN	2,4	2,1	1,5	1,8	2,0
Exportkonkurrensvägd	1,9	2,0	1,8	2,0	2,0

Höginflationsländer ingår ej

TABELL 2:12

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Arbetslöshet i procent av arbetskraften definition enligt ILO

	2000	2001	2002
USA	4,0	4,3	4,5
Japan	4,7	4,6	4,6
Tyskland	9,5	9,1	8,7
Frankrike	9,8	8,9	8,3
Italien	10,6	9,9	9,4
UK	5,6	5,5	5,6
Danmark	5,1	5,1	5,2
Norge	3,3	3,5	3,5
Finland	9,8	8,8	8
Sverige	6,1	5,0	4,8
OECD	6,0	5,8	5,8
EMU-11	9,5	8,8	8,4
NORDEN	6,0	5,5	5,2
Exportkonkurrensvägd	7,1	6,8	6,5

TABELL 2:13

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet i procent från föregående år

	2000	2001	2002
USA	4,3	4,3	4,3
Japan	1,1	0,5	1,1
Tyskland	2,0	2,5	2,5
Frankrike	1,8	3,3	3,4
Italien	2,2	2,7	2,4
UK	4,2	4,6	4,7
Danmark	3,8	4,0	3,8
Norge	5,1	4,3	4,3
Finland	4,0	4,0	3,3
Sverige	4,0	3,7	3,6
OECD	3,7	3,7	3,7
EMU	2,5	3,2	3,1
NORDEN	4,0	4,0	3,7
Exportkonkurrensvägd	2,9	3,4	3,3

Höginflationsländer ingår ej

TABELL 2:14

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Försörjningsbalans procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	4,1	2,6	3,0	3,0	3,0
Offentlig konsumtion	-1,7	1,0	1,0	1,0	1,0
Investeringar	4,5	6,1	7,4	7,2	7,2
Lagerinvesteringar*	0,6	0,2	-0,3	0,0	0,0
Export av varor och tjänster	9,8	7,5	6,0	6,1	6,0
Import av varor och tjänster	9,7	8,0	6,2	6,9	7,0
BNP	3,6	3,0	3,0	3,0	3,0
Inhemsk slutefterfrågan	2,5	2,8	3,3	3,3	3,3
Inhemsk efterfrågan	3,1	3,0	2,9	3,3	3,3
Konsumtion	2,1	2,1	2,3	2,3	2,3
Nyckeltal:					
Industriproduktion	6,3	3,0	3,0	3,0	3,0
Arbetslöshet, total**	7,0	6,7	6,4	5,9	5,4
Arbetslöshet, öppen ***	4,7	4,2	4,0	3,8	3,6
Timplön	3,6	3,9	3,8	3,8	3,8
Konsumentpriser (IPI)	0,9	1,6	1,3	1,3	1,3
KPI	1,3	1,9	1,7	1,7	1,7
Bytesbalans, Mdr kr	51,1	38,9	50,3	60,4	60,4

* förändring i procent av föregående års BNP

** procent av totalt utbud

*** procent av arbetskraften

TABELL 2:15

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Försörjningsbalans, implicitpriser procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	0,9	1,6	1,3	1,3	1,3
Offentlig konsumtion	4,0	2,7	2,8	2,8	2,8
Investeringar	1,7	2,3	1,2	1,2	1,3
Export av varor och tjänster	3,1	2,6	-0,1	0,5	1,0
Import av varor och tjänster	5,9	4,9	-1,6	-0,6	0,5
BNP	0,8	1,0	2,3	2,2	1,9

TABELL 2:16

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden procentuell förändring

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD
Timplönekostnad	3,8	3,4	3,8	3,5	3,5	3,4	3,5	3,4	3,5	3,4
Produktivitet	4,7	3,7	3,5	3,1	3,5	3,1	3,5	3,1	3,5	3,1
ULC	-0,5	-0,3	0,2	0,3	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0	0,3
RULC *	-0,2		-0,1		-0,3		-0,3		-0,3	
Växelkurs	-0,9		-4,5		3,2		1,8		1,6	
RULC**	-1,1		-4,6		2,9		1,5		1,3	

* relativ arbetskostnad mätt i nationella valutor

** relativ arbetskostnad mätt i gemensam valuta

TABELL 2:17

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bytesbalansen miljarder kronor

	2000	2001	2002	2003	2004
Handelsbalans	137,0	128,1	144,2	157,3	164,2
Tjänstebalans	-31,3	-33,2	-36,9	-38,9	-40,9
Transferbalans	-54,6	-56,0	-57,0	-58,0	-59,0
Bytesbalans	51,1	38,9	50,3	60,4	60,4
I procent av BNP	2,5	1,8	2,2	2,5	2,4

TABELL 2:18

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Totala investeringar procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	3,1	5,0	4,0	4,0	4,0
Övrigt näringsliv	7,9	6,3	9,1	8,5	8,5
Offentlig sektor	-7,4	3,5	3,5	3,5	3,5
Totalt	4,5	6,1	7,4	7,2	7,2
Maskiner	3,8	6,1	7,0	6,7	6,8
Byggnader	4,4	6,2	8,1	7,9	8,0
Bostäder	7,9	10,0	11,0	10,7	10,8
Övriga investeringar	6,8	5,5	7,1	6,8	6,8

TABELL 2:19

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löner, priser och privat konsumtion procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Timlöner	3,6	3,9	3,8	3,8	3,8
Arbetade timmar	1,5	1,7	0,9	1,4	1,4
Lönesumma	5,6	5,7	4,7	5,2	5,2
Övriga faktorinkomster	3,7	1,4	1,3	2,1	2,4
Transfereringar	1,7	1,8	2,8	2,9	3,0
Skatter	2,9	2,5	1,9	2,3	2,3
Disponibel inkomst	4,5	4,7	4,6	5,1	5,2
Disponibel inkomst justerad**4,8		5,2	4,7	5,0	5,1
Konsumentpris*	0,9	1,6	1,3	1,3	1,3
Real disponibel inkomst	3,8	3,6	3,3	3,6	3,8
Privat konsumtion	4,1	2,6	3,0	3,0	3,0
Sparkvotens förändring	-0,2	0,9	0,3	0,6	0,7
Sparkvot	2,0	2,9	3,1	3,7	4,5
KPI	1,3	1,9	1,7	1,7	1,7
KPI, dec-dec	1,4	2,0	1,4		

* implicitprisindex

** justering för sparande i avtalspensioner

TABELL 2:20

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Produktion inom olika sektorer procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	6,3	3,0	3,0	3,0	3,0
Byggnads	3,3	5,6	6,6	6,8	6,7
Övrigt näringsliv	4,4	3,5	3,4	3,5	3,3
Offentlig sektor	-1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
BNP	3,6	2,9	3,0	3,0	3,0
Näringsliv	4,9	3,5	3,5	3,6	3,5

TABELL 2:21

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsproduktivitet procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	4,7	3,5	3,5	3,5	3,5
Byggnads	1,0	1,0	1,5	1,5	1,5
Övrigt näringsliv	0,5	0,8	2,6	1,6	1,5
Offentlig sektor	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0
BNP	2,1	1,2	2,1	1,6	1,5
Näringsliv	1,7	1,5	2,7	2,0	1,9

TABELL 2:22

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningen förändring i tusental

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	-1	-1	0	-1	-1
Byggnads	0	10	12	13	13
Övrigt näringsliv	94	48	14	35	35
Offentlig sektor	-4	13	11	11	11
Totalt	89	70	36	58	58
Därav näringsliv	93	57	26	47	47

TABELL 2:23

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget tusental

	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	4360	4409	4442	4492	4542
Sysselsatta	4156	4226	4262	4320	4378
Totalt utbud	4436	4502	4529	4567	4605
Total arbetslöshet	310	304	292	270	248
Åtgärder utanför arbetskraften	76	93	87	75	63
Åtgärder i arbetskraften	30	27	25	23	21
Öppet arbetslösa	204	184	180	172	164
Total arbetslöshet, procent	7,0	6,7	6,4	5,9	5,4
Öppen arbetslöshet, procent	4,7	4,2	4,0	3,8	3,6

TABELL 2:24

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

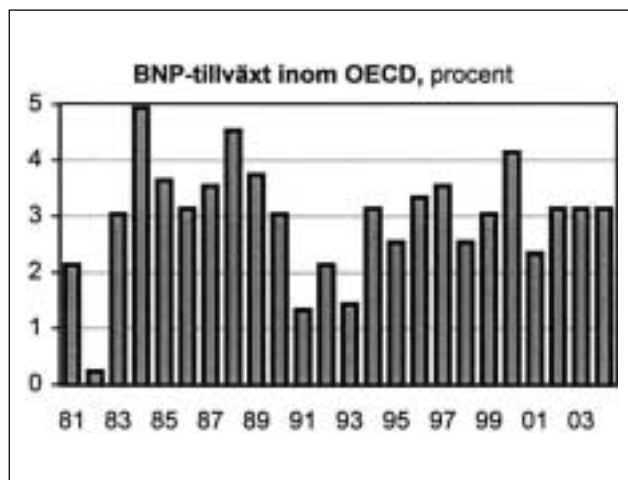

DIAGRAM 2:8. KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

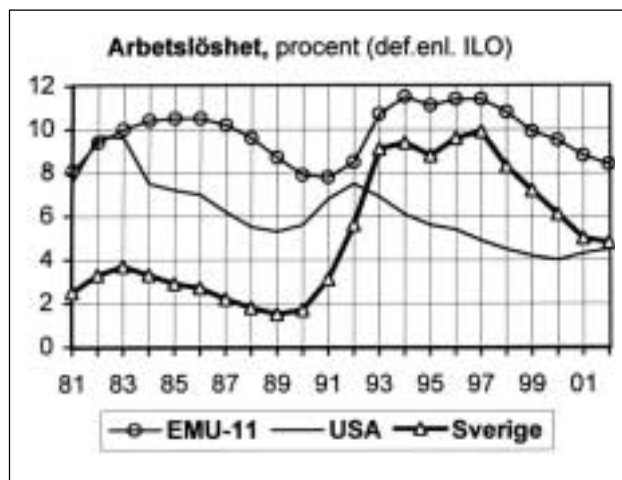

DIAGRAM 2:9. KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:10. KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

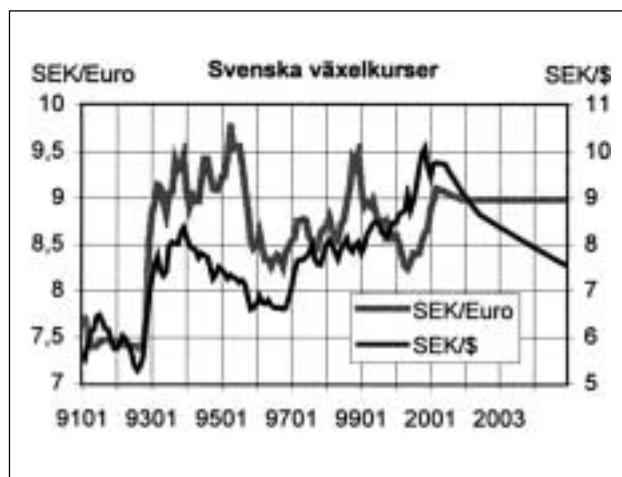

DIAGRAM 2:11. KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

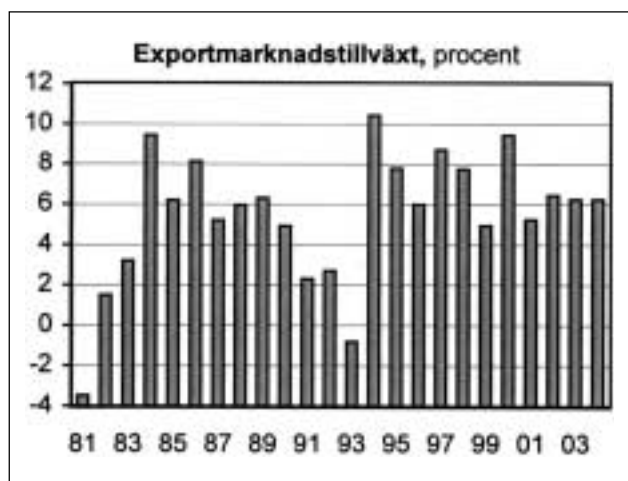

DIAGRAM 2:12. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

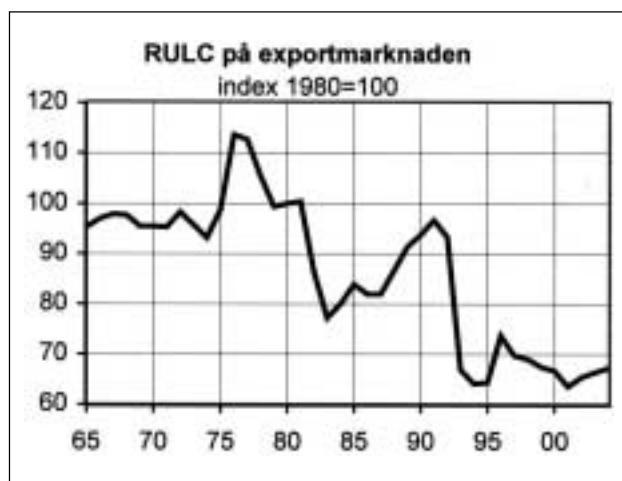

DIAGRAM 2:13. KÄLLA: SCB och Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:14. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

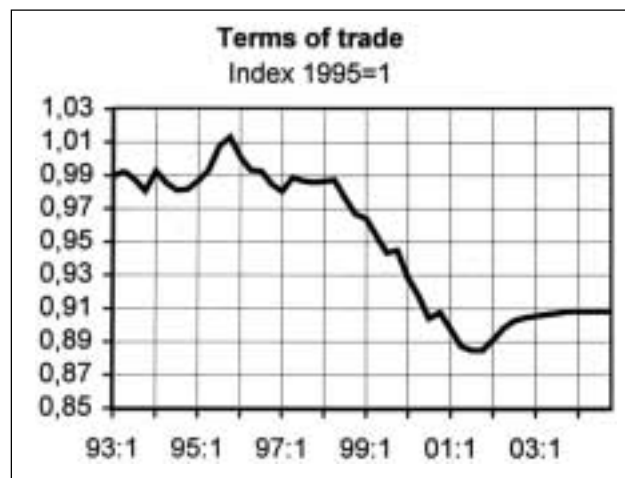

DIAGRAM 2:15. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

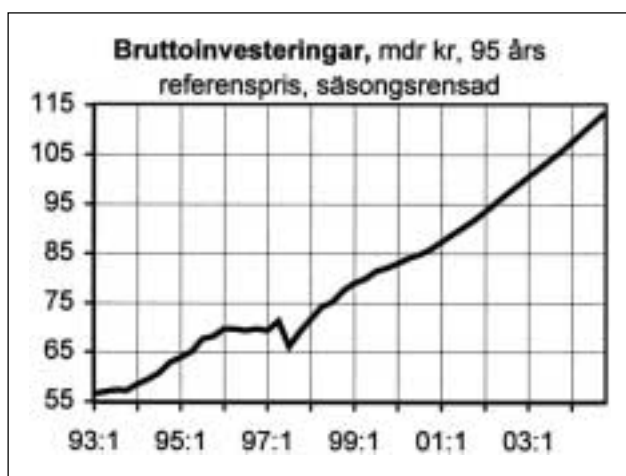

DIAGRAM 2:16. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:17. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:18. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:19. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

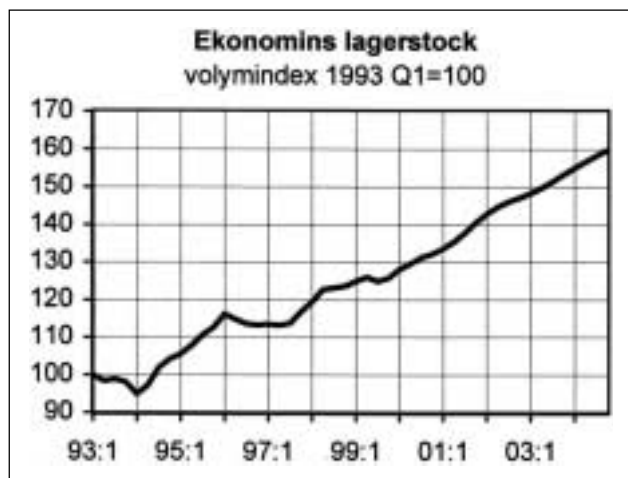

DIAGRAM 2:20. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

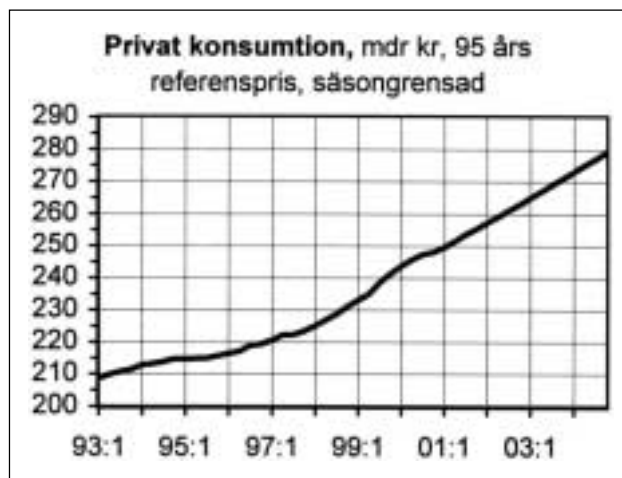

DIAGRAM 2:21. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

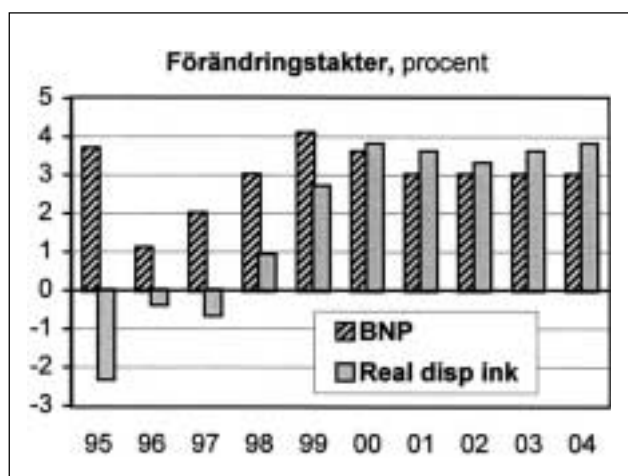

DIAGRAM 2:22. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

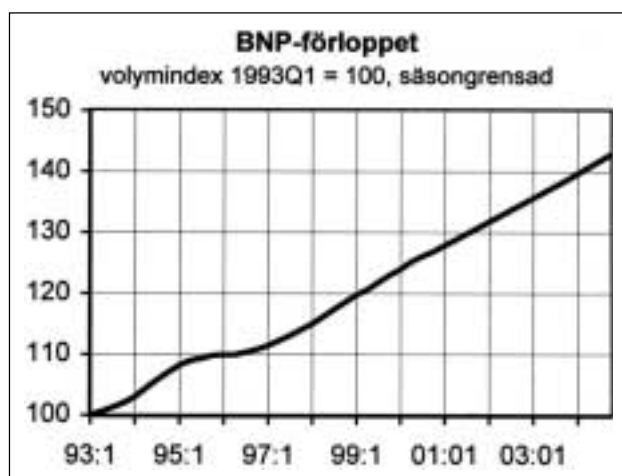

DIAGRAM 2:23. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

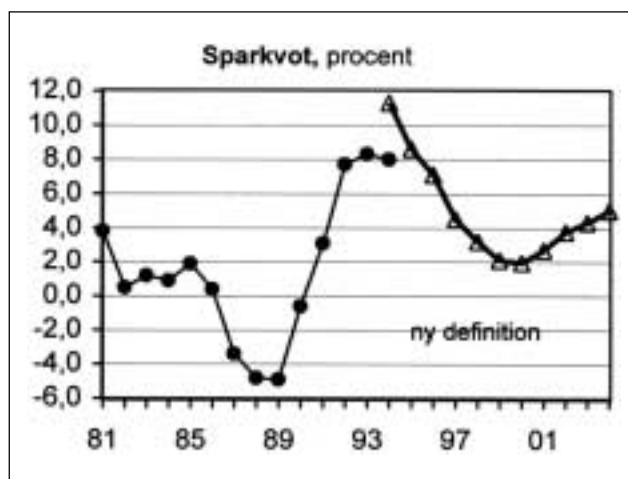

DIAGRAM 2:24. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:25. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

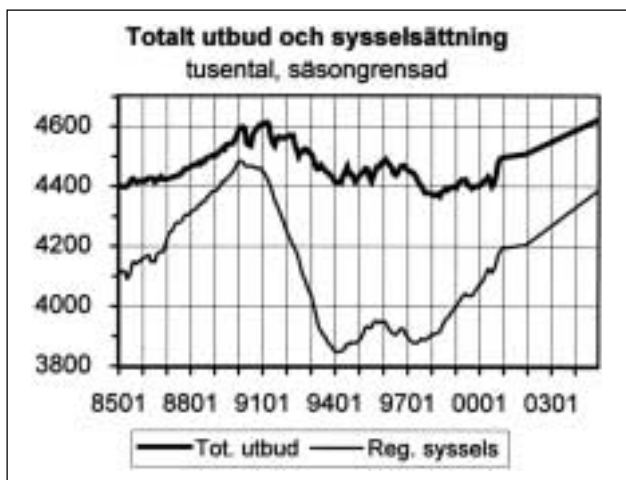

DIAGRAM 2:26. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

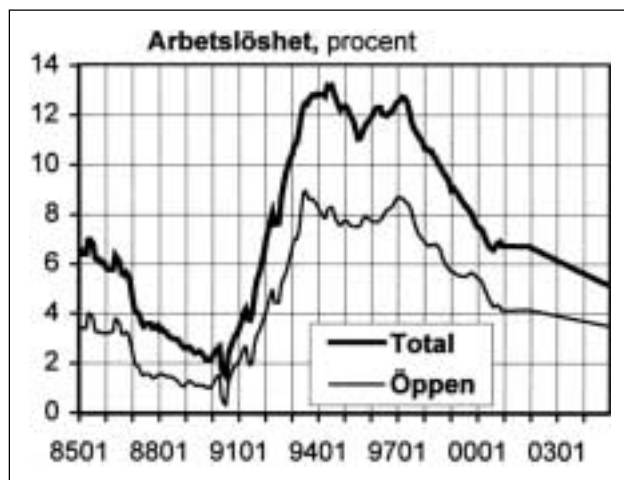

DIAGRAM 2:27. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

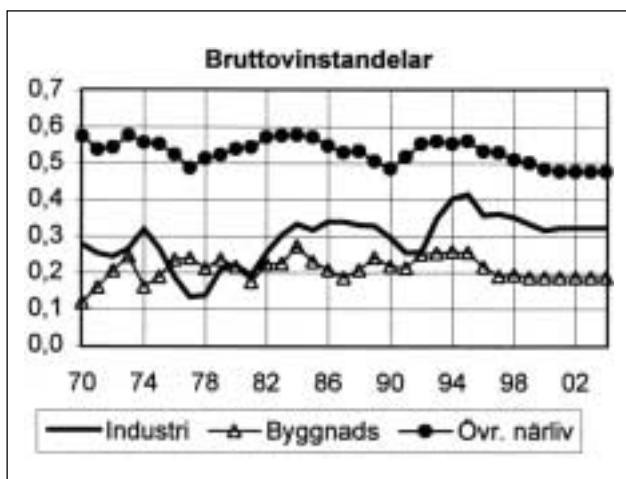

DIAGRAM 2:28. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

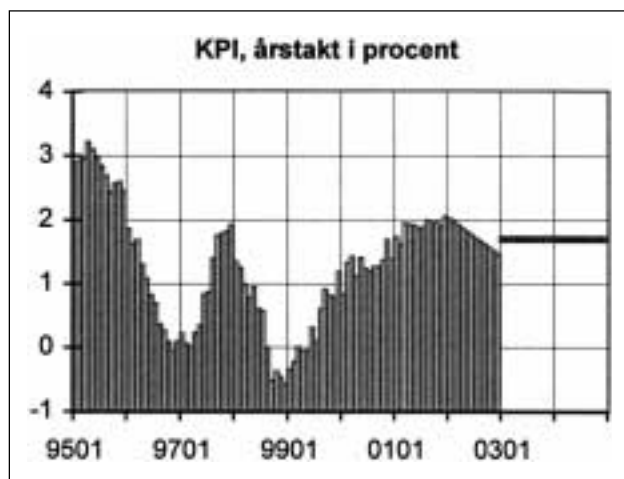

DIAGRAM 2:29. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Ökad välfärd genom tillväxt

Sveriges ekonomi går in i en ny fas. Undersysselsättningen är fortfarande påtaglig, men ekonomins utveckling bestäms allt mer av förmågan till omvandling och till en ökning av arbetsutbudet. Det innebär att det behövs en tillväxtpolitik med högt omvandlingstryck, en flexibilitet i ekonomin och en stark arbetslinje med trygghet för förändringen – det program som Gösta Rehn och Rudolf Meidner lanserade för ca 50 år sedan.

För det första måste vi stärka omvandlingen av produktionen och öppenheten för konkurrerande produkter. 1950- och 1960-talen kännetecknades av internationalisering och utjämnade löneskillnader, omvandling och stigande reallöner. Under 1970- och 1980-talen inriktades däremot politiken i betydande omfattning på att stödja företagen, dels genom direkta industrisubventioner, dels genom devalveringar. Under 1980-talet bröts trenden mot minskade löneskillnader. Sedan dess har dessa successivt ökat, och det är framför allt kvinnor i den offentligfinansierade tjänstesektorn som förlorat.

Män i kreditinstitut har som snitt 32 500 kr i månaden och arbetarkvinnor i vård och omsorg kring 14 000 kr. En stor del av de kvinnliga arbetarna ligger mellan 14 – 15 000 kr i månaden och männen på 15-16 000 kr i månaden. Vi önskar ett högre omvandlingstryck vilket innebär att priset på de lägre avlönade successivt bör öka för att därmed skapa en ökad förädlingsgrad i de lågt avlönade jobben.

Vi tror att efter massarbetslöshet som nu, krävs priser på arbetskraft som innebär ett högre omvandlingstryck, så att arbetskraften används mer effektivt.

För det andra krävs ett ökat arbetsutbud. En ökning av antalet arbetade timmar är avgörande för vår framtida välfärd på både kort och lång sikt. Fortfarande finns det många som står utanför arbetskraften eller som arbetar mindre än vad de skulle önska. En mobilisering av denna arbetskraft kan på kort sikt öka den ekonomiska tillväxten markant.

På lång sikt är en hög andel sysselsatta kanske ännu mer avgörande för att klara de påfrestningar som det växande antalet pensionärer kommer att innebära. Det handlar dels om att skapa resurser nog för att trygga pensionerna, men framför allt om att ha arbetskraft nog till alla arbetstimmar som krävs för vård av och omsorg om allt fler äldre. Att klara detta blir betydligt lättare om vi har uppnått en hög sysselsättningsgrad; åtminstone kommer fallet i försörjningskvoten att ske från en högre nivå.

För det tredje måste arbetslösheten fortsätta att pressas nedåt. Sverige har redan nu visat att den s k jämviktsarbetslösheten var lägre än vad många ekonomer

trodde. Inflationen har inte börjat öka trots att den öppna arbetslösheten är under 4 procent. Den totala arbetslösheten är emellertid fortfarande hög, och det behövs politiska åtgärder för att en fortsatt minskning av arbetslösheten ska vara möjlig.

Sysselsättningen har sedan 1998 ökat i en omfattning som ingen kunde förutse. Mellan åren 1999-2000 har sysselsättningen ökat med 90 000 personer. Det visar hur stark den svenska arbetsmarknaden är. Sannolikt kommer målet om 80 procents sysselsättning nås redan om två år. Men ambitionerna bör vara högre än så. Om tillväxttakten fortsätter att ligga högt kan invånarna i Sverige nå samma materiella välfärd som invånare i de andra länderna i norra Europa. Samtidigt vet vi att människor vill ta ut en del av den ökande arbetstiden i kortare arbetstid. Så har det alltid varit och så kommer det med all sannolikhet att vara även nu och i framtiden.

Men för att vi ska kunna jobba mindre, så måste vi jobba mer. Nyckeln till detta är en fördelning av livsarbetstiden som stämmer bättre med det människor verkligen vill. Det gäller att minimera sådan arbetsfrånvaro som vi inte gillar, t ex arbetslöshet och sjukfrånvaro, och maximera sådan frånvaro som vi gillar.

DETTA HAR HÄNT

1990-talet kom främst att karaktäriseras av otillräcklig efterfrågan i ekonomin och därmed ett utbudsöverskott på arbetskraft. LO framförde kritik mot att det finansiella sparandet var för högt, och vi kunde visa att vägen fram till en balanserad arbetsmarknad skulle bli lång med regeringens politik. Den totala arbetslösheten är fortfarande 6 procent år 2001 mot ca 3-4 procent 1990. Sysselsättningsgraden är 79 procent mot ca 85 procent 1991.

En rad viktiga förändringar skedde på 1990-talet som i grunden har förändrat den svenska ekonomin. Många av dessa förändringar innebar stora kostnader för det svenska folket. Men nu har vi betalat dessa kostnader.

- Den tydliga låginflationspolitiken som infördes i början av 1990-talet har nu säkert etablerats. Riksbankens politik är trovärdig och ingen förväntar sig hög inflation.
- Lönebildningen verkar fungera bättre. Under 1990-talet reformerades lönebildningen för att möjliggöra ökad sysselsättning utan att inflation tog fart. Men lika viktig var uppgiften att förklara för alla medborgare som levt sitt liv i ett land med en varierande och stundtals hög inflation, att det nu fanns en obönhörlig inflationsrestriktion. De som förhandlade om löner behövde inte längre fundera över hur mycket som skulle bli kvar av en viss nominell löneökning. Att framgången varit betydande kan man förstå när vi tittar på statistiken över konflikterna på arbetsmarknaden. Förra året var antalet konfliktdagar färre än på 100 år, om man bortser från några av krigsåren. Antalet vilda strejker har inte heller ökat, vilket indikerar att det finns ett brett stöd för förbundsledningarnas lönekrav.
- Arbetslöshetsförsäkringen har reformerats, reglerna har tydliggjorts och en aktivitetsgaranti är införd. Det finns nu inte någon omedelbar oro för bestående långtidsarbetslöshet.

- Humankapitalet i Sverige ökar, tack vare en kraftfull satsning på utbildning under 1990-talet. Detta är en avgörande förutsättning för en framtida god tillväxt.
- Det sker en kraftfull omreglering av ekonomin, och den inhemska prisnivån närmar sig EU-ländernas nivå. Subventionsgraden i ekonomin minskar.
- Däremot har det inte skett en nyliberal avreglering av arbetsmarknaden. Arbets- och kunskapslinjen har hävdats.

Ovanstående förändringar innebär att det finns utrymme för en god spontan efterfrågetillväxt om inte Riksbanken för en irrationell penningpolitik. Vi utgår ifrån att det inte kommer att ske någon mycket kraftfull förstärkning av växelkursen innan utlandsskulden har minskat ytterligare. Statens finanser visar stora överskott och statsskulden amorteras. Det ger sammantaget utrymme för balanserad penningpolitik. Vi utgår dock ifrån att det inom några år kommer att ske en appreciering av kronan.

FRAMTIDENS PRODUKTIVITETSTILLVÄXT

Tillväxten i ekonomin bestäms av faktorproduktiviteten, av förändringen av kapitalstocken samt av förändringen av arbetsutbudet.

BYTESVILLKOR OMVANDLING OCH VÄXELKURS

Under 1990-talet hade Sverige en svagare ekonomisk tillväxt andra länder. Det berodde främst på ett fall i antalet arbetade timmar. Tillväxten av produktiviteten var emellertid god under 1990-talet. Här mäts den som total faktorproduktivitet, dvs hur mycket effektivitet som skapas utan mer insatser av arbetstimmar eller kapital, dvs tekniska och organisatoriska framsteg som oftast är förknippade med kunskap.

Omvandling kan ske genom en utslagningsprocess där den minst produktiva verksamheten upphör, vilket var tydligt under 1990-talskrisen. Nu är uppgiften att visa att ökad omvandling också kan ske under en period av sysselsättnings-

DIAGRAM 3:1.

KÄLLA: Sveriges Riksbank

ökning. Devalveringar har effekten att omvandlingstrycket i ekonomin minskar men att sysselsättningen i gengäld ökar.

Välståndet påverkas av hur Sveriges bytesvillkor mot omvärlden utvecklas. Det kallas för "terms of trade". Förbättrade bytesvillkor bidrar till att konsumtionen i ett land kan stiga, medan försämrade bytesvillkor innebär att Sverige tjänar in färre exportkronor, vilket i sin tur begränsar utrymmet för konsumtion.

Ett exempel är timmer som har haft en svagare prisutveckling än Sveriges import av teknologiska produkter. Men ju större andel av Sveriges export som består av förädlade skogsprodukter, som papper i olika kvaliteter, desto mer utrymme för konsumtion i Sverige. En förädlingsstrategi med produktion med högt värdeinnehåll ökar således utrymmet för goda reallöner i Sverige.

Ofta diskuteras statens skuld och de ränteutgifter som följer därav. Mindre känt är däremot att nationen Sverige också har en finansiell skuld i förhållande till omvärlden på grund av att konsumtionen under flera decennier var större än produktionen, vilket tog sig uttryck i underskott i bytesbalansen.

Utlandsskulden amorteras nu genom stora överskott i bytesbalansen, och Sverige använder således långtifrån hela produktionen till konsumtion.

Den svenska utlandsskulden uppgick 1993 till nära 44 procent av BNP, och utlandsskulden är inte bara en belastning genom räntekostnaden utan den bidrar också till att kronan försvagas i förhållande till länder med mindre utlandsskuld eller med nettofodringar på andra länder. Nu har utlandsskulden minskat till 26,9 procent av BNP år 2000. Med en minskad utlandsskuld kommer kronan att stiga. Det har inte bara fördelen att import bli billigare och inflationen dämpas utan också att värdet på den svenska produktionen stiger mätt i andra valutor. (Källa: Sveriges riksbank)

Sverige valuta är nu undervärderad men vi antar i vår prognos att den kommer att vara väsentligt starkare om 4-5 år. Kronan kommer enligt vår prognos att stärkas med 6-8 procent under de fyra år som är vår prognosperiod. Men det är en fördel om den därefter förstärks ytterligare när sysselsättningen ytterligare har ökat och arbetsmarknaden är mer balanserad. Då ökar omvandlingstrycket och tvingar fram en mer värdeintensiv produktion.

Men med nuvarande penningpolitiska regim är inte växelkursen ett handlingsinstrument. Penningpolitiken styrs av ett inflationsmål och inte av ett växelkursmål. Men en successiv förstärkning av valutan innebär ett mindre tryck på priserna och minskar behovet av en stram räntepolitik.

Tabellen nedan visar lönen för industriarbetare i olika länder uttryckt i svenska kronor. Den visar att det är troligt att den svenska lönen för en industriarbetare kommer att stärkas relativt andra länder, t ex Danmark och Tyskland, både genom ökad tillväxt i Sverige och genom stärkt växelkurs.

(I arbetskraftskostnader ingår förutom lön för arbetad tid även lön för ej arbetad tid (semester, helgdagar m.m.) oregelbunden bonus och naturaförmåner, arbetsgivaravgifter enligt lag och avtal samt andra skatter på arbetskraften.)

ARBETSUTBUDET – EN ÖKAD OCH RIMLIGT FÖRDELAD LIVSARBETSTID

Ekonomins tillväxt kommer alltmer att bestämmas av möjligheten att öka arbetsutbudet. Det kan uttryckas så att tillväxten av BNP bestäms av följande formel:

$(\text{Arbetskraftsdeltagande} - \text{arbetslöshet}) * \text{genomsnittligt antal arbetade timmar per år} * \text{produktiviteten}$

Vad som krävs för att öka produktiviteten har vi tidigare diskuterat. Möjligheten att öka arbetsutbudet kvarstår dock att analysera. Vår utgångspunkt är att Sveriges arbetsmarknad kan ha nästan samma sysselsättningsgrad som 1991, då den var ca 87 procent för åldersgruppen 20-64 år. Antalet personer som studerade låg emellertid inte på en långsiktigt hållbar nivå. Vi utgår ifrån att fler yngre bör studera än tex. 1991 när sysselsättningsgraden var hög, men att lika många av de äldre som 1991 ska kunna vara sysselsatta.

En sysselsättningsnivå på 85 procents bör därför kunna vara en rimlig målsättning. Sysselsättningsgraden är i år ungefär 79 procent, och regeringen har lagt fram 80 procent som en rimlig ambition för sysselsättningen. Att vi så snabbt närmat oss denna nivå visar att ribban lades för lågt. Sverige kan bättre än så. Vi ska här göra en beskrivning av de krav som demografin ställer på ökad sysselsättning.

Drivkrafterna att försäkra sig mot utebliven arbetsinkomst är mycket stora. Detta sker genom t ex sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och framför allt pensionsförsäkring. Detta avsnitt handlar om pensionsförsäkringens villkor

Arbetskraftskostnader inom tillverkningsindustrin – arbetare, år 1999*

Kronor per arbetad timme

Irland	112
Italien	137
Storbritannien	137
Frankrike	148
USA	159
Nederländerna	173
Finland	174
Sverige	178
Österrike	180
Belgien	189
Danmark	190
Schweiz	195
Norge	198
Tyskland	216

*) I arbetskraftskostnader ingår förutom lön för arbetad tid även lön för ej arbetad tid (semester, helgdagar m m) regelbunden bonus och natura förmåner, arbetsgivaravgifter enligt lag och avtal samt andra skatter på arbetskraften. Växelkurs: genomsnittlig mittkurs för år 1999).

och vilka problem som den demografiska utvecklingen skapar för att uppnå goda villkor i pensionsförsäkringen.

Om varje sysselsatt avstår 18,5 procent i skatt (pensionsavgifter beräknade på utgående lön) till pensionärskollektivet, och det går 3 sysselsatta på varje pensionär, så innebär detta att pensionerna i genomsnitt blir 55,5 procent av en genomsnittlig sysselsatts utgående lön.

Fram till sysselsättningsfallet i början av 1990-talet gick det nästan 3 sysselsatta på varje pensionär. Nu är vi nere i 2,5. Prognosen framöver är att sysselsättningsgraden ökar till 85 procent, vilket bidrar till att kvoten höjs till knappt 3 fram till år 2010, men därefter minskar denna kvot ned till 2 mot år 2030.

Det finns bara två vägar att öka kvoten mellan sysselsatta pensionärer:

- öka sysselsättningsgraden i antal "skallar" eller timmar hos befolkningen i yrkesaktiv ålder, eller
- öka den yrkesaktiva åldern (högre pensionsålder eller tidigare arbetsinträde krävs).

Ett sätt att öka sysselsättningsgraden är att se till att de flesta kan arbeta fram till lagstadgad pensionsålder. Det innebär att det låga arbetskraftsdeltagandet i de äldre åldersgrupperna ska öka. Då kan sysselsättningsgraden öka till 90 procent. Detta medför dock bara att kvoten ökar med ett par tiondelar. Här har vi dock tagit till ett något extremt antagande, nämligen att sysselsättningsgraden ska öka till 90 procent.

Som framgår av diagrammet nedan så krävs det framför allt att fler äldre arbetar.

I diagrammet anges sysselsättningsgraden år 1991 i olika åldersgrupper, samt hur det skulle kunna se ut om ett "mål" om 90 procents sysselsättningsgrad uppnås.

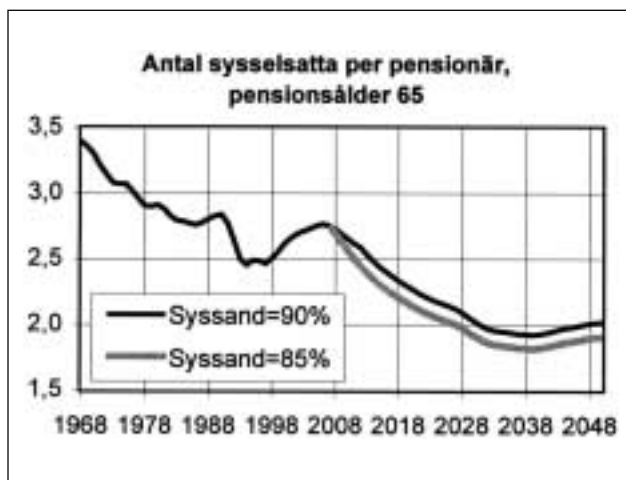

DIAGRAM 3.2.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

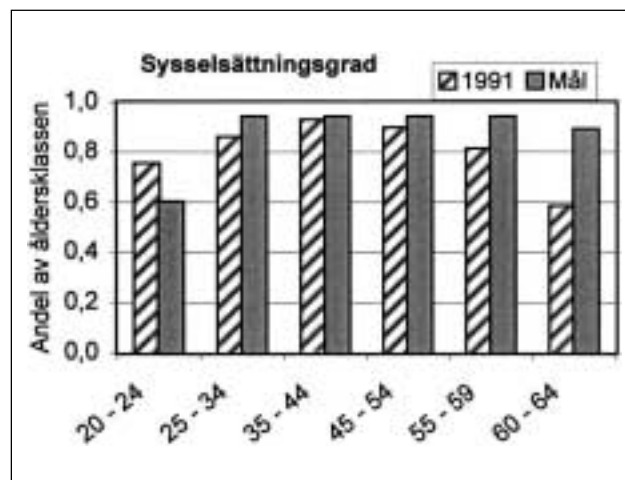

DIAGRAM 3.3.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Stor effekt får det om man väsentligt förbättrar villkoren på arbetsmarknaden så att den effektiva pensionsåldern kan höjas. Detta förbättrar kvoten genom att antalet sysselsatta ökar samtidigt som antalet pensionärer minskar. Kvoten mellan sysselsatta och pensionärer stiger därför snabbt med stigande pensionsålder.

Slutsatsen av ovanstående är att andelen förvärvsarbete per pensioner minskat från nära 3,5 i slutet av 1960-talet till ca 2,5 under slutet av 1980-talet och att en stark ökning av förvärvsfrekvensen kan höja andelen igen. Det dämpar påtagligt påfrestningarna på pensionssystemet under det närmaste tio åren. Men kvar står ökade påfrestningar om ca ett decennium. Det är mest sannolikt att ökad nativitet och ökad invandring, tillsammans med ökad sysselsättningsgrad samt en högre effektiv pensionsålder kommer att bli de instrument som bidrar till ”anpassa” den ökade börda som växande andel äldre innebär. Men hur fördelningen kommer att se ut mellan de olika delarna kan vi i dag inte överblicka.

OLIKA LÄNDER OLIKA STRATEGIER

En internationell jämförelse visar vilken betydelse värdestegringen och sysselsättningsgraden har för ekonomins resurser. Tabellen nedan visar att ledande ekonomier har utvecklats enligt tre olika vägar:

- USA har både många sysselsatta och hög produktion per sysselsatt och därför mycket hög produktion per capita.
- Frankrike och Italien har färre sysselsatta som andel av befolkningen men hög produktion per sysselsatt, och därför samma produktion per capita som Sverige.
- Danmark har högre sysselsättning än Sverige och ungefär samma produktion per sysselsatt som Sverige, och därmed väsentligt högre produktion per capita än Sverige.

Vi ska inte följa USAs väg utan Danmarks, eftersom likheterna är fler. Danmark, med lika höga skatter som Sverige, visar nämligen att social välfärd är

Produktivitet och välstånd per capita, köpkraftsparitet – dollar 1998

	sysselsättning/ befolkning	produktion/ sysselsatt	produktion/ sysselsatt
USA	50,1	62 214	30 394
Danmark	50,4	48 682	26 297
Frankrike	38,5	57 440	22 089
Italien	35,4	62 187	21 999
Finland	42,9	59 479	21 677
Sverige	46,0	47 029	21 162

TABELL 3:2

KÄLLA: OECD

väl förenlig med hög sysselsättning och god produktivitet. USA, däremot, har en arbetsmarknad med en mycket lång årsarbetstid – ca 2 000 timmar, men bara ett par veckors semester, vilket inte passar den europeiska modellen där man arbetar 1 500-1 600 timmar om året.

Hög förvärvsfrekvens och många arbetade timmar, dvs den svenska arbetslinjen, är nödvändig, men det är en extrem ”arbetslinje” som gäller i länder med svaga välfärdssystem där man har korta semestrar, där många äldre arbetar eftersom de inte har trygga pensioner och där det är vanligt med flera olika deltidsjobb för att kunna försörja sig. Det är ingen rimlig väg att nå en hög produktion.

Det är en helt realistisk ambitionsnivå att den svenska levnadsstandarden om ett antal år ska vara i nivå med Danmarks. Vi bör därför både försöka öka produktionen per sysselsatt men också fler sysselsatta per capita. Det behövs både en värde- och en sysselsättningsstrategi.

TVÅ VIKTIGA EFFEKTER AV ÖKAD SYSSELSÄTTNING

Vi utgår ifrån att Sverige har förutsättningar för en lång period av hög tillväxt. En ekonomi med ökat arbetsutbud och god omvandling leder till två viktiga förändringar.

För det första ger en ökad sysselsättning en jämnare inkomstfördelning. Under 1990-talet var det de med låga löner som minskade sina arbetstider minst. Den genomsnittliga veckoarbetstiden för de i arbete minskade något för de LO-anslutna, både män och kvinnor, medan TCO och SACO ökade sin arbetstider. Arbetslösheten slog vidare mycket hårdare mot arbetare än mot tjänstemän. Detta leder givetvis till att arbetsinkomsterna ökar för de som redan har de högsta inkomsterna. Inkomstskillnaderna mellan arbetare och tjänstemän ökar.

För det andra ger ökade arbetsinkomster en möjlighet att stärka välfärdssystemen. Ju mer vi arbetar, desto större blir skatteintäkterna – intäkter som kan användas för att förbättra kvaliteten i välfärden.

Vi ska här redovisa en strategi som ger möjlighet för den aktiva befolkningen att öka sin reala konsumtion, som ger möjlighet att korta arbetstiden och som samtidigt underlättar försörjningen av fler äldre.

Medelarbetstiden i Sverige har sedan 1980 ökat med 8 procent, dvs med ca en halv procentenhet per år. Mellan 1960-1980 minskade däremot medelarbetstiden med drygt 1 procent per år.

VAD STYR LIVSARBETSTIDEN – EN TEORETISK INGÅNG

Från 1975 fram till mitten av 1990-talet hade Sveriges löntagare en försumbar ökning av reallönen efter skatt. Mycket av den ökade produktionen användes emellertid till att bland annat förbättra pensionerna. Man kan i korthet säga att inkomster fördes från den arbetande befolkningen till den icke arbetande. Nu kan man dock förutse att den kommer att öka med ungefär 2 procent om året. Löntagarna får därmed större utrymme att välja mellan fritid och arbete, där valet påverkas av reallöneutvecklingen. Med högre inkomst kan löntagarna ”köpa” mer fritid, och ser man historiskt så har löntagarna tagit ut en andel av sin produktivitetsutveckling – cirka 25 procent – i sänkt arbetstid.

Det ena som är viktigt för att förstå hur mycket fritid man konsumerar är alltså vilka sammanlagda inkomster man har. Det andra som är viktigt är vad man tjänar på att arbeta ytterligare en timme, den s k marginalinkomsten. Den med höga inkomster är mindre intresserad av arbeta mer än den med låga inkomster. Å andra sidan har den som tjänar mycket på att jobba ytterligare en arbetstimme mer intresse av att göra detta än den som tjänar lite på att göra detta.

När man ska analysera dessa samband i praktiken så uppstår vissa problem. De med höga inkomster tjänar ofta mer på att arbeta ytterligare en timme än de med låga inkomster. Det är därför ganska svårt att sortera ut betydelsen av dessa olika effekter. Men för att peka ut de två extremgrupperna kan man säga att de som har höga sammanlagda inkomster, men som tjänar lite på att jobba ytterligare en timme, inte kommer att jobba mer, och de som har låga inkomster men tjänar mycket på att jobba en timme till kommer att jobba mer.

Den s k marginalinkomsten beror på två olika faktorer. För det första beror den på vilken lön man får för ytterligare en timmes arbete. I nästa skede dras från detta belopp skatter, avgifter och minskade bidrag och de kostnader som är förknippade med att arbeta, t ex kostnader för pendling till arbetet och barnomsorg.

Man har i forskningen kommit fram till att marginalinkomsten främst har betydelse för kvinnor med kort utbildning; marginalinkomstens betydelse för heltidsarbetande män är mycket mindre. I den politiska diskussionen om marginalinkomstens betydelse har man dock olyckligt nog fokuserat väldigt mycket på den procent av en viss inkomst man får behålla. Betydligt intressantare blir det om man i stället fokuserar på det antal kronor man tjänar på att arbeta ytterligare en timme.

Det som skedde i samband med skattereformen 1989/90 var att man kraftigt minskade marginals-katten för de med höga inkomster. Den sammanlagda marginaleffekten för de med låga inkomster ökade dock betydligt. Under denna tid ökade marginals-katterna och egenavgifterna för denna grupp. Vidare steg avgifterna för barnomsorgen och allt fler blev beroende av det inkomstprövade bostadsbidraget. Vidare lades studiemedelssystemet om så att detta också blev inkomstrelaterat. För de som tagit studielån efter 1989 innebär det en ytterligare marginaleffekt på 4 procent.

Under 1970-talets början infördes en särbeskattning som innebar att kvinnors ökade inkomster inte påverkade hushållets samlade marginals-katt. Detta fick en påtaglig effekt på arbetsutbudet. Likaså innebar den kraftfulla utbyggnaden av barnomsorgen under 1970- och 1980-talen att kvinnors förvärvsfrekvens steg.

Under 1980-talet hade de med en hög lön höga marginaleffekter och de med låga löner låga marginaleffekter.

Vi antar att den högavlönade, som tjänar 140 kronor per timme, hade en marginaleffekt på 70 procent och att den lågavlönade hade en marginaleffekt på 50 procent. Effekten av detta blev att marginalinkomsten i kronor räknat näs-

tan blev lika stora. Högavlönade och lågavlönade tjänade därmed lika mycket på att jobba en timme mer.

Under 1990-talet har marginaleffekten, bland annat på grund av skattereformen, minskat för de med höga inkomster och ökat för de med låga.

Skillnaden i det antal kronor som man tjänat på att jobba en timme till har ökat lavinartat. För det första har skillnaden i timlöner ökat, vilket i figuren illustreras av att höginkomsttagarens inkomst har ökat till 160 kronor per timme. Många höginkomsttagare har en marginaleffekt på 55 procent och har därmed fått kraftigt ökade marginalinkomster. De med låga inkomster har fått kraftigt minskade marginalinkomster genom att lönerna relativt de högavlönade har sjunkit och att de sammanlagda marginaleffekterna har ökat, ibland ända upp till de 80 procent, vilket illustreras i figuren.

Givet dessa antaganden får en låginkomsttagare bara ut 16 kronor för att jobba en timme mer, och en höginkomsttagare mer än 4 gånger så mycket. Detta är säkert en viktig faktor bakom utvecklingen av de genomsnittliga veckoarbets-tiderna, vilka har ökat för tjänstemän medan de minskat för LO-grupperna.

1990-TALET I BACKSPEGELN

Att sysselsättningen nu växer så starkt är ett bevis för att arbetsmarknaden fungerar väl. En rad insatser har också under senare tid skett för att öka arbetsutbudet.

Pensionsreformen tydliggör vikten av arbete för att få goda pensioner. Man kan inte längre få full pension för 15 bra inkomstår som betalas av de som jobbar länge med låga inkomster, dvs det typiska mönstret inom LO. Dessutom införs maxtaxan i barnomsorgen i kommunerna.

Ibland hävdas att sjukförsäkringen och a-kassan leder till höga marginaleffekter. Men man kan inte välja att få dessa förmåner för att man inte har lust att jobba. För att uppbära ersättning måste individen visa att han eller hon är sjuk eller aktivt söker arbete. Detta har dessutom tydliggjorts genom lagändringar under 1990-talet. Arbetslöshet eller långtidssjukskrivning är inte frivillig. Dessa system

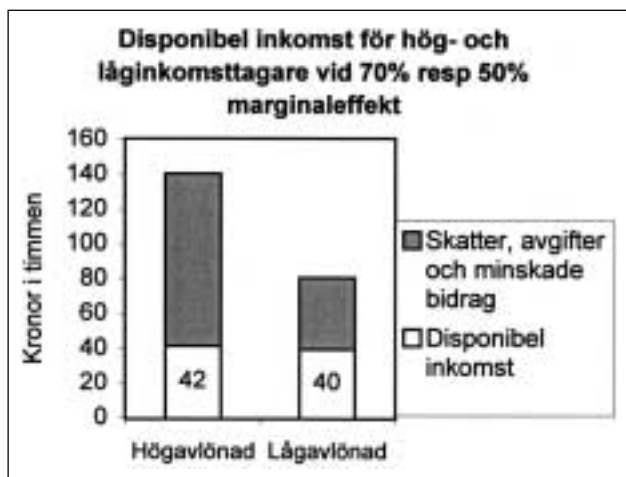

DIAGRAM 3.4.

KÄLLA: Egna beräkningar

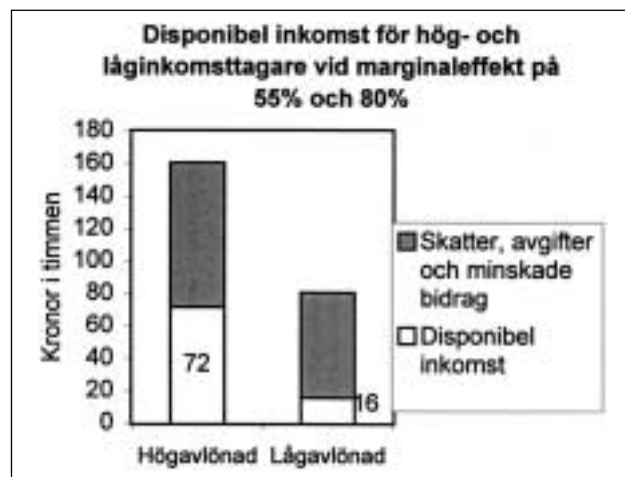

DIAGRAM 3.5.

KÄLLA: Egna beräkningar

ger inte upphov till margineffekter av samma typ som skatterna, bostadsbidragen eller studielånen.

Som löntagare kan man välja mellan att avsätta resurser till fritid och privat konsumtion. Dessutom har vi tillsammans bestämt att avsätta en stor del av våra inkomster till bl a vård och omsorg om äldre, skola och barnomsorg till våra barn. Det kan illustreras med en klocka där man anger olika offentliga åtaganden som andel av BNP och lägger ut dem i form av minuter och timmar.

Då framgår att av en arbetsdag på 8 timmar går mer än 4 timmar till att betala offentliga utgifter. Först på eftermiddagen finns utrymme för att finansiera den privata konsumtionen. Om arbetstidsförkortningar hamnar på eftermiddagen, knaprar de på utrymmet för privat konsumtion. Om de hamnar på förmiddagen är det den gemensamma välfärden som måste minska.

Offentliga utgifter kan inte ses som en belastning för ekonomin. De uttrycker tvärtom medborgarnas preferenser eller önskingar om välfärd som beslutats i demokratiska politiska processer. Välfärd och pensioner skulle inte kosta mindre, snarare mer, om de finansierades via privata avtal. Men problemet är att omsorgen om sjuka och äldre är en kostnad som individen inte tar med i beräkningen när beslut fattas om kortare livsarbetsdag.

Om inte den gemensamma välfärden, som utgör ungefär 50 procent av BNP, ska bli sämre så blir resultatet av att löntagarna minskar sin arbetstid med 10 procent att utrymmet för privat konsumtion minskar med 20 procent.

Nu finns en annan kalkyl som visar att kortare arbetstid innebär lägre kostnader för socialförsäkringar och att man inte ska beakta finansieringen av dessa. Man kan där se det som att det bara är den offentliga konsumtionen som är en fast kostnad. Då finner man att tio procents minskning av arbetstiden dels ger 10 procent mindre i inkomster men att löntagarna samtidigt måste lägga till ca 5 procent i högre utgifter därför att den offentliga lönesumman måste vara lika stor. Kortare arbetstid innebär inte att medborgarna vill ha färre poliser, undersköterskor eller lärare.

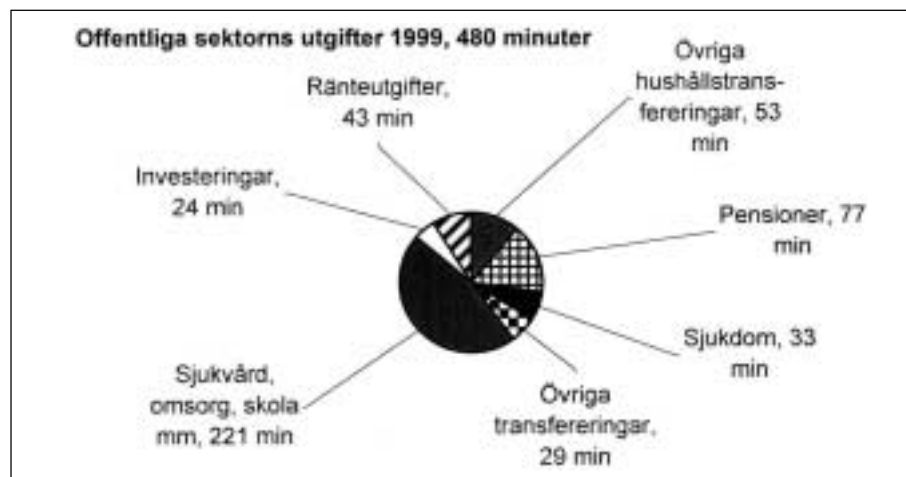

DIAGRAM 3:6.

KÄLLA: Finansdepartementet

I kronor uttryckt innebär alltså 10 procents arbetstidsförkortning att skatten måste höjas med drygt 30 miljarder kronor bara för att hålla antalet arbetande timmar i offentlig sektor oförändrat.

Detta leder dock inte till slutsatsen att löntagarna ska välja bort kortare arbetstid. Men det säger att det är viktigt med rimliga prisrelationer mellan arbete och fritid, så att inte de samhällsekonomiska välfärdslusterna blir för höga. Det säger också att om vi ska ha råd att jobba mindre måste vi jobba mer. Utrymme för arbetstidsförkortningar uppstår först när vi utnyttjar vårt potentiella arbetsutbud bättre.

Under 1990-talet skedde inte, som nämndes ovan, begränsningarna i utrymmet för privat konsumtion genom kortare arbetstid utan som följd av lägre sysselsättning och högre arbetslöshet. Men med ökad sysselsättning och sjunkande arbetslöshet finns mer utrymme för privat konsumtion för alla i ekonomin – och även för kortare arbetstid.

I praktiken innebär en befolkning med ökad andel äldre ett krav på ökade skatter eller på att andra offentliga åtaganden trängs undan. Den som köper en privat pensionsförsäkring eller som hoppas att PPM-valet ska ge en god levnadsstandard efter pension glömmar samtidigt den stora kostnaden som uppstår i livets slutskede, då man behöver mycket vård som inte täcks av pensionsförsäkringen utan som måste finansieras av den förvärvsaktiva befolkningen.

Det är således viktigt att skilja på det finansiella sparandet som förskjuter privat konsumtionsförmåga över livet och den reala ekonomins behov av ett högt arbetsutbud för att klara omsorgsbehoven.

Traditionellt har Sverige utgått ifrån att en hög sysselsättningsgrad är ett uttryck för välfärd. Och det är det, också på generell nivå, eftersom få faktorer skapar jämnare inkomstfördelning och större fördelning av livschanser än hög sysselsättning och låg arbetslöshet.

Hur mycket hushållen vill arbeta är upp till individuella val som återspeglar individens uppfattning om välfärd. Men i ett samhälle med höga ambitioner om en offentligt finansierad välfärd finns en tydlig målkonflikt mellan förkortning av livsarbetstiden och tryggandet av omsorgen om de äldsta genom offentliga budgetar.

Väljer den förvärvsaktiva delen av befolkningen att samtidigt påtagligt minska den arbetade tiden innebär det högre skatter och lägre privat konsumtion, vilket framgår av logiken i exemplet med klockan ovan. Icke arbetad tid kan inte användas för att finansiera gemensamma åtaganden, och ett exempel på ett ökat gemensamt åtagande framöver är vården av och omsorgen om äldre.

Vår slutsats är att arbetstiden måste vara en förhandlingsfråga, så att löntagarna själva kan väga konsumtion mot fritid.

FEM VÄGAR ATT ÖKA ANTALET ARBETADE TIMMAR

Fortfarande ligger antalet arbetade timmar i den svenska ekonomin på en förhållandevis låg nivå. Vid sidan av att arbetslösheten kan minska, vilket ska

behandlas i nästa avsnitt, ser vi fem kompletterande vägar för att öka antalet arbetade timmar.

- Ökad medelarbetstid för kvinnor
- Lägre kostnad för studier
- Ökad sysselsättning bland invandrare
- Ökad sysselsättning bland äldre
- Ökad pendling

ÖKAD MEDELARBETSTID FÖR KVINNOR

Kvinnorna står fortfarande i dag för en mindre del av det samlade antalet betalda arbetstimmar. Kvinnornas bidrag till antalet arbetade timmar motsvarar knappt 42 procent av det totala antalet. Mellan 1976, då andelen var 35 procent, och 1993 ökade andelen påtagligt. Sedan dess har den emellertid legat relativt stilla.

Om kvinnor skulle förvärvsarbeta i samma utsträckning som män så skulle det innebära ett ökat arbetsutbud på drygt 16 procent. Det finns alltså i detta avseende en mycket stor potential till fortsatt ekonomisk tillväxt.

I dag deltar kvinnor i nästan lika stor grad i arbetskraften som männen, så det är inte skillnader i detta avseende som annat än marginellt bidrar till den ovan nämnda skillnaden. Skillnaden i arbetskraftsdeltagande mellan kvinnor och män är 4,7 procentenheter, och den beror bara till liten del på att fler kvinnor är hemarbetande. En viktigare förklaring är att fler kvinnor är bl a förtidspensionerade. Att något fler kvinnor studerar bidrar också.

Det främsta skälet till den stora skillnaden i antalet arbetade timmar är dock det faktum att kvinnors medelarbetstid är lägre. Fortfarande arbetar en stor del kvinnor deltid. Under de senaste 25 åren har emellertid medelarbetstiden för kvinnor närmat sig männens.

Mäns arbetstid har legat relativt stilla, strax över 40 timmar i veckan under perioden. Kvinnors medelarbetstid ökade däremot stadigt mellan 1982 och

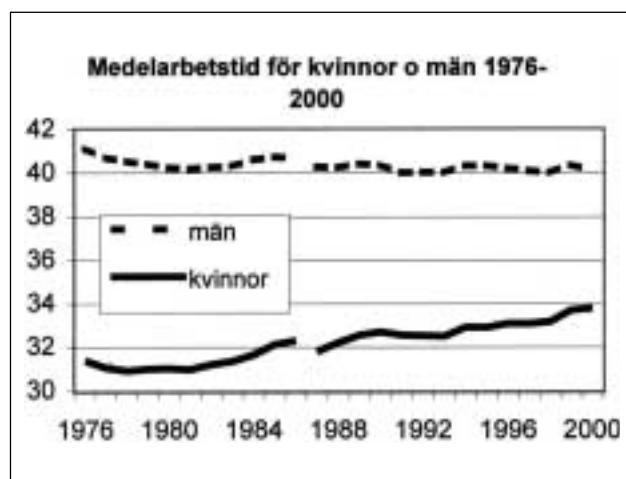

DIAGRAM 3:7.

KÄLLA: AKU

1990. (Brottet mellan 1986 och 1987 beror på en omläggning av undersökningen.) Under 1990-talets första del sjönk medelarbetstiderna något. Ökningen har fortsatt under 1990-talets andra hälft.

Det finns flera förklaringar till kvinnors i genomsnitt kortare arbetstider. Ett viktigt skäl har varit att kvinnor fördelar sin arbetstid mellan betalt arbete på arbetsmarknaden och obetalt arbete i familjen annorlunda än männen. Arbetsfördelningen i hemmet avspeglar sig på arbetsmarknaden. Tidsanvändningsstudier visar att kvinnor i genomsnitt arbetar lika många timmar per dag som män; mixen mellan obetalt och betalt arbete ser emellertid olika ut. Tidsanvändningsstudier visar också att den tid kvinnor lägger ned på hushållsarbete över tid har sjunkit oberoende av vilken sysselsättningsgrad de har.

Denna trend har ökat kvinnors möjlighet att öka sina arbetstider, oberoende av det faktum att män inte har ökat sina arbetsinsatser i hemmet i någon nämnvärd utsträckning. Köp av tjänster, effektivisering av hushållsarbetet och lägre ambitioner verkar frigöra tid som kan användas både för att öka fritiden och tiden för betalt arbete. Mycket pekar på att denna trend kommer att fortsätta, vilket skapar en potential för fortsatt ökade arbetstider.

Den mängd obetalt hemarbete som kvinnor utför är vidare starkt beroende av huruvida man har barn eller inte. Det är under småbarnsperioden som kvinnor lägger ned mest arbete i hemmet. Kvinnor och män med små barn har den längsta sammanlagda arbetstiden, ungefär 70 timmar i veckan.

Trots att kvinnor utan barn lägger ned mindre tid på hemarbete arbetar många deltid. Skälen kan vara flera. Många har säkerligen varit deltidsarbetande medan barnen varit små, men sedan av olika skäl inte gått i arbetstid när barnen vuxit upp. Vissa väljer att gå ned i arbetstid när man närmar sig pensionsåldern. Många unga kvinnor som försöker etablera sig på arbetsmarknaden får bara deltidsjobb. Så många som 28 procent av kvinnorna mellan 16-24 år i LO-jobb uppger att de är ofrivilligt deltidsarbetande. Andelen ofrivilligt deltidsarbetande sjunker dock med ökande ålder.

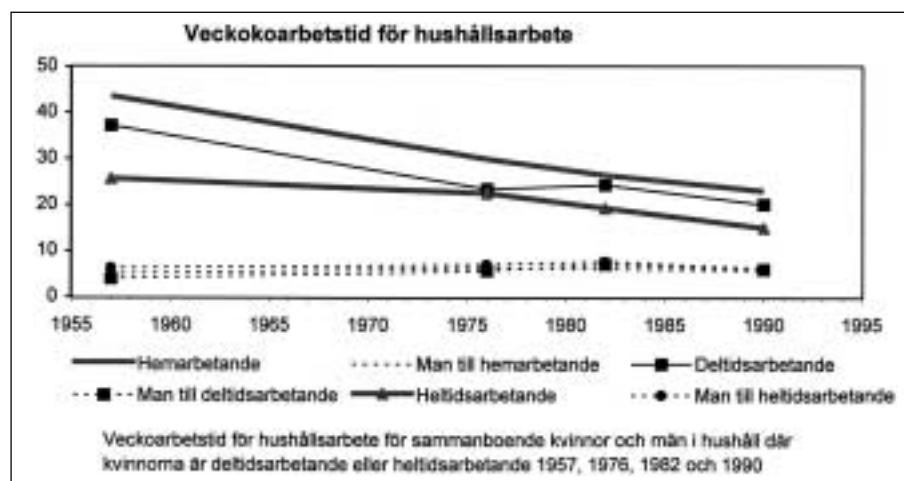

DIAGRAM 3:8.

KÄLLA: Nyberg 1989 och SCB:s tidsanvändningsstudie 90/91. För hemarbetande saknas data för 1982, för heltidsarbetande för 1976.

De genomsnittliga arbetstiderna har inte minskat för någon grupp, trots 1990-talets svåra arbetsmarknadssituation och den höga deltidarbetslösheten. Bland män är det de utan barn som har de kortaste genomsnittliga arbetstiderna, medan män vars yngsta barn är mellan 7 och 17 år har de längsta. Det är kvinnor med barn som har ökat sina arbetstider mest under 1990-talet; för kvinnor utan barn var ökningen betydligt mindre. Precis som hos männen, är det de med barn mellan 7 och 17 år som har de längsta arbetstiderna. I barnfamiljerna har det under decenniet skett en utjämning vad gäller arbetstiderna mellan män och kvinnor.

Det finns minst fyra olika faktorer som är med och förklarar denna utveckling. Två borde ha medverkat till en ökning av de genomsnittliga arbetstiderna och två kan i stället varit hämmande för denna utveckling.

För det första verkar det som om den tid hushållen lägger ned på hushållsarbete trendmässigt minskar. Det frigör tid som antingen kan användas för betalt arbete eller fritid. Det finns inget som pekar mot att denna trend inte hållit i sig under 1990-talet. Utbyggnaden av barnomsorgen har medverkat till detta.

En annan faktor som kan ha bidragit till ökade genomsnittliga arbetstider är de försämrade inkomsterna för framför allt barnfamiljerna. Alla inkomstfördelningsstudier visar tydligt att just denna grupp har förlorat mycket ekonomiskt under 1990-talet. För att kompensera sig för dessa försämringar kan barnfamiljerna ha valt att öka sitt arbetsutbud. Det faktum att det är framför allt barnfamiljerna som ökat sina arbetstider kan förklaras av detta.

Två faktorer som kan ha fungerat hämmande på arbetstidernas utveckling är de ökade marginaleffekterna och situationen på arbetsmarknaden. De flesta studier pekar mot att marginaleffekterna har ökat under 1990-talet, speciellt för barnfamiljerna. Den samlade effekten av skatter, inkomstprövade bidrag och barnomsorgsavgifter kan leda till relativt höga marginaleffekter. Vidare har arbetslösheten lett till att det varit svårt att gå upp i arbetstid för de som efterfrågat detta. Ungefär en tredjedel av de som arbetar deltid är ofrivilligt deltidarbetande.

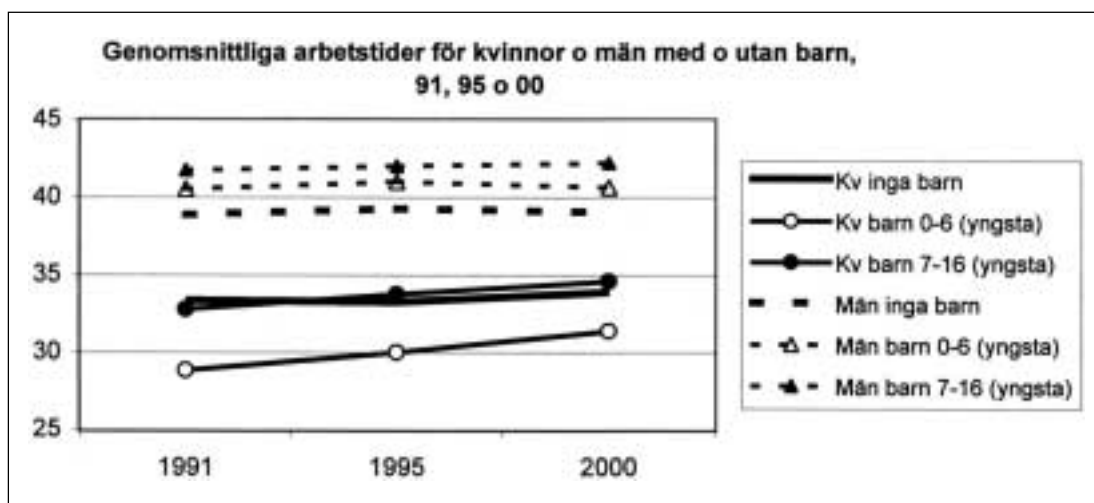

DIAGRAM 3.9.

KÄLLA: AKU

I detta sammanhang är det intressant att se i vilken utsträckning framtida förändringar av de genomsnittliga arbetstiderna påverkar det samlade arbetsutbudet. Den framtida utvecklingen av de genomsnittliga arbetstiderna är en betydelsefull faktor för att avgöra vilken möjlighet det finns för ökning av arbetsutbudet.

I tabellen nedan görs en prognos över arbetsutbudets utveckling givet olika scenarier.

I alternativ A skrivs arbetstiderna upp med den trendmässiga utvecklingen under 1990-talet. Det innebär att mäns arbetstider inte ökar märkbart, utan det är arbetstiderna för kvinnor med barn som i detta scenario uppvisar en mer påtaglig ökning. Sammantaget innebär en sådan utveckling ett bidrag till arbetsutbudets ökning med 0,2 procent per år.

I alternativ B antas att kvinnor utan barn och kvinnor med skolbarn närmar sig männens arbetsutbud; avståndet mellan män och kvinnor har halverats 2004. Det skulle innebära en sammanlagd ökning av arbetsutbudet på 0,9 procent per år.

I scenario C utgår vi ifrån att kvinnor utan barn har fått samma genomsnittliga arbetstider som män utan barn 2004. För resterande grupper skrivs arbetstiderna upp trendmässigt. Det innebär ett ökat arbetsutbud med 1,1 procent per år.

I prognosen antas inte någon större ökning av arbetstiderna för föräldrar med små barn. Med tanke på att denna grupp arbetar mest om man summerar det betalda och obetalda arbetet är någon större ökning inte speciellt sannolik. Däremot är det möjligt att det sker en större utjämning av fördelningen av kvinnor och mäns obetalda och betalda arbete.

Prognoser över arbetsutbudets förändring

	2000	2004 A	2004 B	2004 C
Kvinnor utan barn	33,9	34,1	36,6	39,1
Kvinnor yngsta barnet under 7 år	31,4	32,5	32,5	32,5
Kvinnor yngsta barnet 7-17 år	34,6	35,46	38,9	35,4
Män utan barn	39,1	39,1	39,1	39,1
Män yngsta barnet under 7 år	40,6	40,7	40,7	40,7
Män yngsta barnet 7-17 år	42,2	42,2	42,4	42,4
Viktade snittarbetstider	37,1	37,3	38,4	38,7
Ökat arbetsutbud/år		0,2	0,9	1,1

A framskrivning av 90-talets trend

B halverade skillnader för kvinnor utan barn och kvinnor där yngsta barnet är mellan 7 och 17 år jämfört med män, annars trendframskrivning

C inga skillnader för kvinnor utan barn jämfört med män, annars trendframskrivning

Den största potentialen för ett ökat arbetsutbud ligger i de relativt låga genomsnittliga arbetstiderna för kvinnor utan barn. I denna grupp kompenseras inte korta arbetstider med att man använder mycket tid på obetalt arbete i hemmet. Tidsanvändningsstudierna visar att denna grupp relativt kvinnor med barn har en kortare sammanlagd arbetstid.

Frågan är vilka faktorer som skulle möjliggöra en ökning av arbetstiderna i denna grupp. Den faktor som borde kunna ge de största effekterna är ett förbättrat arbetsmarknadsläge och en ökad press på arbetsgivarna att erbjuda heltidsjobb för de som i dag arbetar deltid. Stora grupper av framför allt unga kvinnor uppger att de arbetar deltid ofrivilligt. Men minskningen av deltid-sarbetslösheten har hittills gått väldigt långsamt trots att det ställts politiska krav på att försöka förbättra situationen hos de offentliga arbetsgivarna, vilka genererar de flesta deltidsjobben.

De två ytterligare faktorer som diskuterades ovan, minskningen av hushållsarbete och marginaleffekten, kan också marginellt bidra till en arbetstidsökning. Vad gäller inkomsteffekten så kommer sannolikt gruppen kvinnor utan barn i skolåldern precis som andra att få ökade inkomster under de kommande åren. Om preferensen för ökad fritid är stark kan det mycket väl leda till sänkta arbetstider. Det är kanske framför allt fallet för de äldre kvinnor som arbetar deltid. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det inte heller självklart en förlust om dessa grupper väljer att trappa ned sitt arbetskraftsdeltagande med ökande ålder. Det kan mycket väl vara ett sätt att orka vara kvar längre i arbetskraften. Att så många unga kvinnor arbetar deltid är emellertid ett större problem.

För kvinnor med barn finns också en potential för ett ökat arbetskraftsutbud. I den ovanstående analysen pekade vi på att lägre inkomster och en högre marginaleffekt kan ha påverkat arbetsutbudet i motsatt riktning under 1990-talet. Under de kommande åren är det emellertid sannolikt att barnfamiljerna kommer att få ökade inkomster. Om inte marginaleffekten också sjunker kan det mycket väl leda till ett minskat arbetsutbud i hushåll med barn.

Vad gäller marginaleffekterna för barnfamiljer har beslutet om maxtaxa i barnomsorgen varit ett viktigt steg i rätt riktning. Det bör emellertid följas av andra reformer, på bl a bostadsbidragens område, för att få ned marginaleffekterna ytterligare.

Prisrelationerna och beslutsmekanismerna bör gynna arbetsutbudet, och marginaleffekterna för låg- och medelinkomsttagarna bör minska.

- Den samlade effekten av kommunala taxor och inkomstberoende studie-stöd, bostadsbidrag är ett allvarligt problem som måste vägas mot träffsäkerheten av fördelningspolitiken. Dessa transfereringar är just till för att utjämna skillnader över livet och mellan olika människor.
- Marginaleffekter kan dock inte förklara varför så många kvinnor som inte har barn i skolåldern jobbar deltid. Sannolikt har detta med bristande jämställdhet och traditionella könsroller att göra.

- Att det i första hand är kvinnor inom SACO och TCO som ökat antalet arbetstimmar under 1990-talet talar för att det finns en effekt som hänger samman med möjligheten att få arbete. LO-kvinnor har haft osäkrare anställningar, vilket ofta inneburit arbetslöshet och samtidigt svårighet att arbeta heltid.
- Med andra ord säger vi att man måste beakta både utbuds- och efterfrågesidan för att kunna bedöma arbetsutbudet. Åtgärder måste vidtas på båda dessa områden. Med bättre sysselsättning och fler heltider för LO-kvinnor bör man kunna förvänta sig fler arbetstimmar för denna grupp.

FLER I UTBILDNING OCH EFFEKTIVARE STUDIETIDER

Ett samhälle med gamla studenter och unga pensionärer blir extremt kostsamt. Vi vill både nå ett rättvist samhälle och en effektiv ekonomi och därför ska alla ha möjlighet att studera vid högskolan. Men det tar för lång tid för ungdomar att passera genom utbildningssystemet. Det finns risk för att en ökad sysselsättning leder många ungdomar till att arbeta i stället för att studera och att utbildningsplatser kommer att stå tomma.

En avgörande faktor för långsiktig tillväxttakt är att ha en hög andel som genomgår längre utbildning. Den mest effektiva näringspolitiken är därför många platser i högskolan och generösa studiemedel så att en stor del av ungdomskullen genomgår eftergymnasial utbildning. Avkastning på utbildning är vida högre än tex. investeringar i infrastruktur eller för subventioner till företag. Det finns därför goda samhällsekonomiska argument för generösa studiemedel och många platser vid högskolan.

Andelen elever med slutbetyg fyra år efter att de påbörjat sin gymnasieutbildning är för närvarande ca 76 procent. Den andelen bör öka. Den treåriga gymnasieskolan behöver förbättras så att fler elever når slutmålen. Gymnasieskolans måluppfyllelse bör dock se mot bakgrund av den högre ambitionsnivå som kommer till uttryck i att de tidigare tvååriga utbildning sedan mitten av 90-talet förlängt till 3-åriga program. Samtliga utbildningsprogram innehåller idag en kärna av ämnen som syftar till att ge grundläggande behörighet till högskolestudier, och speglar de ökade krav på teoretiska kunskaper som krävs på dagens arbetsmarknad och i samhället i stort. Det är viktigt att gymnasieskolan kan bli den brygga till högskolestudier som svensk arbetsmarknad är i stort behov av.

Det är för samhällsekonomin mycket lönsamt om ungdomar tidigt blir klara med sin utbildning. Varje år som en elev blir försenad med att avsluta sin utbildning begränsar tillväxten. I Sverige är den genomsnittliga (medianen) studiestarten vid högskolan 22 år men med stor spridning mellan olika yrken. En beräkning anger att förlusten av arbetstid (med vilket avses tid efter studier) motsvarar ca 58 000 personår eller en dryg procent av arbetskraften (Källa: ESO-rapport; Utbildningens omvägar). Genom en fokusering på bättre vägledning och stöd samt uppföljning av det sk ”drop outs” kan effektivitet i högskolesystemet öka. Med samma utgångspunkt kan det diskuteras om det vore önskvärt att införa ett tre-terminer system på högskolan, för att på detta sätt korta studietiderna.

Regeringens målsättning är att 50 procent av en årskull ska ha påbörjat högskolestudier före 25 års ålder. Under 1990-talet har andelen ökat och det är för närvarande ca 40 procent av en årskull som har gått vidare till högskolan före 25 år ålder. Det råder dock en stor skillnad mellan män och kvinnor i detta avseende. Av en årskull går ca 45 procent av kvinnorna vidare till högskolestudier före 25 år, medan motsvarande siffra för män endast är ca 35 procent. Ett av skälen till den uppskjutna studiestarten är behovet av kompletterande utbildning för att komma in på önskad linje. Vilket talar för att dimensioneringen är ett av problemen. Ett annat är självfallet att den höga arbetslösheten under 1990-talet innebär för mycket konkurrens och trängsel både om de lediga jobben och om de lediga utbildningsplatser och att det nu blir mer normala förhållanden. De som nyligen slutat gymnasiet använder nu Komvux för att komplettera gymnasiebetygen för att komma in på önskad linje. Gymnasieskolans system med kursbetyg innebär med säkerhet en ökad risk för denna typ av "taktikläsning". Det är sannolikt att detta missgynnar ungdomar från hem utan studietradition, då kunskap om hur utbildningssystemet fungerar är större i akademikerhem än i arbetarhem. Detta tar resurser från den reguljära vuxenutbildningen och tyder på att det satsade resurserna i utbildningssystemet inte utnyttjas effektivt.

Det är samtidigt ett stort samhällsekonomiskt problem att så få barn från arbetarhem börjar på högskolan. Skillnader i de intellektuella förutsättningarna är vida mindre än skillnader i andelen som går till högskola. Det innebär att ekonomins resurser inte utnyttjas effektivt. Det finns många skäl till den ojämna rekryteringen till högskolan. Ett skäl är att barn från hem utan studietraditioner har lägre benägenhet att skuldsätta sig för studier än andra barn. "Ska man våga ta på sig stora studieskulder - är det inte lika bra att ta ett jobb nu när det finns jobb?"

I den tidigare ekonomiska debatten om social snedrekrytering har det framhållits att just oviljan att ta låna för studier är en viktig faktor som avhåller ungdomar från att studier.

Utöver nödvändigheten att få människor att utbilda sig i unga år, är det viktigt att det finns goda möjligheter till utbildning i vuxen ålder. Sveriges styrka på utbildningsområdet har varit och är ett utbyggt system för vuxenutbildning. Kunskapslyftet har inneburit en väsentlig höjning av utbildningsnivån under 1990-talet vilket på sikt bidrar till en ökad tillväxtpotential.

Det relativt förmånliga särskilda utbildningsbidraget har bidragit avsevärt till den stora ökningen av antalet deltagare i vuxenutbildning. (Men även här är männens deltagande betydligt mindre än kvinnornas. Män utgör endast en tredjedel av de studerande inom vuxenutbildningen.) Kunskapslyftet har också lett till att efterfrågan på högskoleutbildning har ökat och ca 15 procent av deltagarna går vidare till högre studier.

Trots den stora satsningen på vuxenutbildning finns stora grupper på arbetsmarknaden som behöver komplettera sin grundläggande utbildning. En utbildningsnivå motsvarande treårigt gymnasium är idag att betrakta som ett grundkrav på arbetsmarknaden. Idag har hälften av arbetskraften högst tvåårig gymnasium som utbildning. Av de arbetslösa har en tredjedel högst nioårig

grundskola, mot en femtedel av arbetskraften totalt. Ett studiestödssystem, som innebär att alla ska ha möjlighet att skaffa sig en 3-årig gymnasiekompetens utan att behöva låna pengar är en oerhört viktig del i det långsiktiga arbetet för att Sverige ska befästa sin position som kunskapsnation med en god ekonomisk tillväxt.

En annan viktig faktor för samhällsekonomisk effektivitet har att göra med hur lätt det är att varva arbete och utbildning under sitt yrkesliv. Ett utbildningsutbud inom högskolan och andra utbildningsinstitutioner som svarar mot arbetsmarknadens behov och individens möjlighet att varva arbete och utbildning är värdefullt. Kvalificerad yrkesutbildning kommer att få en allt viktigare roll i denna process. Ett väl utvecklat system för validering av kunskap är ytterligare en nyckel på en väl fungerande marknad för arbete och utbildning.

- Vår slutsats är att det finns starka samhällsekonomiska skäl för generösare studiemedel för såväl grundläggande utbildning som högskoleutbildning. Detta bör innebära ökad efterfrågan på vuxenutbildning samt påverka antalet sökande till högskolorna och förbättra den sociala sammansättningen.
- Antalet sökande som vill börja högskolestudier är drygt två gånger så många som får plats. Det säger att det fortfarande finns skäl att bygga ut högskolan.

INVANDRARNAS ARBETSUTBUD

Den aktiva ”svenska” befolkningen minskar, medan den aktiva befolkningen med utländsk bakgrund ökar. Den totala befolkningen i förvärsaktiv ålder beräknas öka med bara 16 000 personer, eller ca 1 000 personer per år, från 1999 fram till 2015. Om skillnaden i arbetskraftstal utjämnas leder det till en betydelsefull ökning av arbetskraften. I ett alternativ där skillnaden i arbetskraftstal mellan de med svensk och de med utländsk bakgrund består ökar arbetskraften med 103 000 personer, och i ett alternativ där arbetskraftstalen utjämnas, dvs man arbetar lika mycket, ökar arbetskraften med 240 000 personer. (Källa: Alla Lika olika: DS 2000:69 expertbilagor)

Detta är inte alls en osannolik utveckling. Före 1987 hade utrikesfödda med mer än 20 år i landet högre sysselsättningsgrad än de som var födda i Sverige.

Vi kan nu se att en positiv utveckling av invandrarnas sysselsättning är på väg. På två år, från 1997 till 1999, ökade sysselsättningsgraden från 29,8 till 38,1 procent för kvinnor som varit i Sverige upp till 9 år – således med drygt 8 procentenheter. Det visar att en ökad efterfrågan på arbetskraft gör det möjligt att snabbt höja sysselsättningsgraden för utrikesfödda kvinnor. Männens sysselsättningsgrad steg samtidig med 6 procentenheter.

ÄLDRES ARBETSUTBUD

I diagrammet nedan visas att det bara är tre länder som har högre sysselsättningsgrad för den äldsta åldersgruppen (55-64 år) än Sverige – Norge, Schweiz och Island. Diagrammet visar att förändringen i sysselsättningsgrad för 19 länder, varav 9 länder minskat sin sysselsättningsgrad för de äldre mer än Sverige sedan 1984. Sverige har tappat mycket, men ligger fortfarande i en tät position.

Jämförs Sverige med två ekonomier med låga skatter har Sverige en sysselsättningsgrad för äldre (55-64 år) på 71,4 procent 1998, jämfört med USA – 68,1 procent och Storbritannien – 62,6 procent.

Om man lyckas förhindra att sysselsättningsgraden börjar sjunka vid 55 års ålder, och i stället ligger kvar på samma nivå som för gruppen 50-54 år fram till 65 års ålder, skulle detta höja sysselsättningsgraden för gruppen 20-24 år med 3,5 procentenheter.

Det är viktigt att se att den högre sysselsättningsandelen inte räcker för att nå samma relation mellan sysselsatta och pensionärer som i dag. Den ökade sysselsättningen ger möjlighet för fler att arbeta längre. Förutsättning för att varje normalinkomsttagare ska få en rimlig pension är att man arbetar några år efter 60 års ålder. Målsättningen bör vara att nå 1990 års sysselsättningsgrad för äldre, dvs att 75 procent av dem mellan 55-64 ska vara i arbete.

HÖGRE LÖNER FÖR ÖKAT UTBUD AV ARBETSKRAFT I OFFENTLIG SEKTOR

I detta avslutande avsnitt ska vi visa ett exempel där det behövs högre lön för att öka arbetsutbudet i en sektor – kommunal verksamhet. Vanligtvis antas att utbudet kan öka genom att margineffekterna sänks, men vi menar att lönenivån behöver öka i den kommunala sektorn för att kunna öka arbetsutbudet i sektorn.

Den privata sektorns löneläge är 10 procent eller 2 000 kronor högre per månad än den offentliga sektorns. I kommunerna är löneläget 6 000 kronor lägre än i staten. Den stora skillnaden finns mot tjänstemännen i industrin som tjänar 80 procent mer än arbetarna i kommunerna.

Kvinnornas löner ligger generellt 4 000 kronor per månad under männens; annorlunda uttryckt är männens månadslön hela 25 procent högre än kvinnornas.

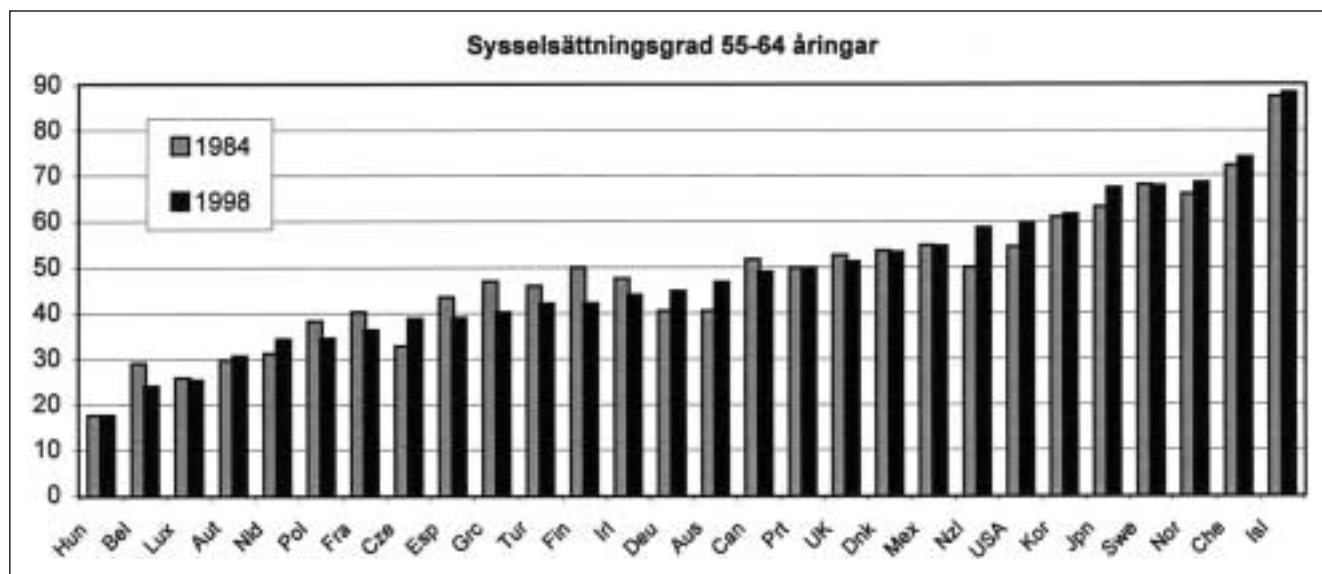

DIAGRAM 3.10.

KÄLLA: SCB

Vi hävdar att lönerna i kommunerna generellt sett är så låga att det successivt ökar problemet med att behålla erfaren personal. Om några år, med väsentligt bättre sysselsättning, kan problemen i vissa regioner bli akuta. Det innebär att kvaliteten och den jämlika fördelningen av vård, skola och omsorg inte kan garanteras. För att öka utbudet av arbetskraft mot kommunerna bör lönerna öka för denna grupp.

Löneökningarna i kommuner har under åren 1994-2000 bara varit 21 procent, mot 26-28 procent för de flesta övriga sektorer. Störst är skillnaden i löneökning mellan tjänstemän i konkurrensutsatt industri och arbetare i kommunerna – 14 procentenheter. (Källa: LO-ekonomerna)

Lönesumman definieras som sysselsättning och nominallön. Ökar lönerna med 4 procent i privat sektor ger det ökade skatteinkomster med lika mycket åt kommunerna, varför lönerna kan öka med samma tal som i privat sektor utan att sysselsättningen påverkas. Men om kommunerna ska ”ta tillbaka” sin relativlöneposition kommer det att gå ut över sysselsättningen.

Löneökningar kostar pengar, och det är skattebetalarna som är de offentliga ställas arbetsgivare. Enligt vår bedömning kostar 1 procent extra löneökning 1,5-2,0 miljarder kronor för kommunerna, och att en sådan löneökning leder till färre arbetstillfällen. Varje år som kvinnornas löner ökar 1 procent mer i kommunal sektor än i den privata skulle således den kommunala sysselsättningen minska.

Men den tid är snart över då strategin var på att ”dela på jobben”. Nu ska tvärtom politiken inriktas på att spara på arbetskraften och fördela den dit den bäst behövs. Om arbetskraft successivt blir en bristvara bör priset på den stiga.

ÖKA PENDLINGEN – FÖRSTORA ARBETSMARKNADSREGIONERNA

Svensk ekonomi har haft en god tillväxt under några år. Men vi ser nu effekterna av att tillväxten i landet har varit ojämnt fördelad. Den ojämna folkökningen i landet är bidragande till de regionala obalanserna.

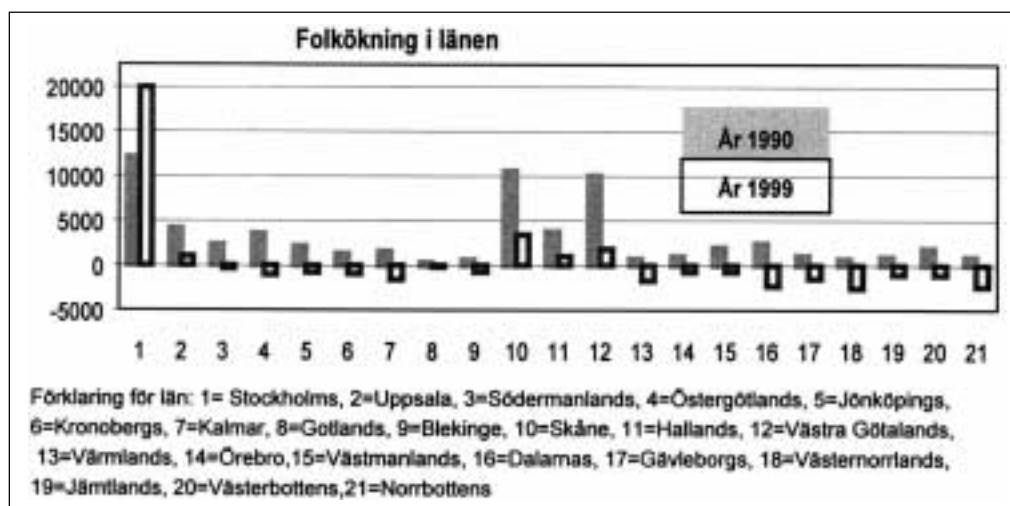

DIAGRAM 3:11.

KÄLLA: SCB

Om man ser översiktligt på folkökningen i Sveriges län de senaste tio åren finns det några särskilt viktiga saker att lägga märke till.

Storstadsregionerna, framför allt Stockholms län, har vuxit varje år de senaste tio åren. Nu "växer" det bara runt storstäderna. Vi har i dag 21 län, men endast i 5 av dessa – alla belägna i och runt omkring Stockholm, Göteborg och Malmö – ökar befolkningen. Det låga barnafödandet bidrar också till den ojämna fördelningen av befolkningsökningen. I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet föddes många barn i Sverige. När vi hade en fertilitet på runt två barn/kvinna i början av 1990-talet så hade vi en jämnare befolkningsökning. Då var det få kommuner och inga län som tappade befolkning.

Den ojämna folkökningen har inneburit en obalans på bostadsmarknaden. I storstadsregionerna råder brist på bostäder, men i övriga landet står det tomma lägenheter, bostadshus rivs och husen är svårsålda.

Dagens regionala obalanser hotar tillväxttakten. En anpassning kan ske på tre sätt.

- Aktiv statlig politik för att flytta jobben dit människor vill bo.
- Människor flyttar dit den ekonomiska växten är högst
- Det sker en ökad pendling mellan bostadsort och arbetsort.

För att minska de regionala obalanserna tror vi att det skulle vara framgångsrikt att stimulera till ökad pendling mellan bostad och arbete. Sverige består av ca 90 arbetsmarknadsregioner, och även om inte varje by kan leva så är det viktigt att dessa 90 regioner fungerar väl. Bostadsbeståndet är en stor tillgång i nationens balansräkning. Av hänsyn till miljön och av ekonomiska skäl bör därför det befintliga bostadsbeståndet utnyttjas väl. Genom att underlätta pendlandet mellan bostad och arbete kan vi dels utnyttja det befintliga bostadsbeståndet på ett bättre sätt vilket ger fler människor möjlighet att förverkliga sina drömmar om ett eget hem, dels får vi större arbetsmarknadsregioner där människor får möjlighet att välja mellan fler jobb.

Kostnader för bostäder och pendling är också viktiga grunder vid beslut om var man ska arbeta och bo. Ungdomar bestämmer ofta vart de ska bo i samband med sin utbildning, och där de unga kvinnorna väljer att bo kommer befolkningen att växa. Det är således långsiktigt befolkningens önskan att bo, mer än produktionens lokalisering, som kommer att bestämma människors lokalisering.

VAR FINNS OCH FINNS INTE BOSTÄDERNA?

Vid en genomgång av bostadsbristen i kommunerna¹ år 2000 var det bostadsbrist i 45 kommuner i landet – 19 av dessa låg i Stockholms län, 7 i Skåne och 5 i Västra Götaland. I Västra Götaland har dessutom ytterligare 5 kommuner brist på bostäder på centralorten men balans totalt i kommunen. Under år 2000 har bostadssituationen ytterligare försämrats. I dagsläget är det bara 2

FOTNOT: ¹ Boverket 200-03-30, Fråga till kommunerna.

kommuner i Stockholms län² som inte har bostadsbrist – Nynäshamn med 45-50 lediga lägenheter och Norrtälje som ”kan ha lägenheter ibland”. I flera kranskommuner i Stockholms län har man en kötid på runt 5 år.

Utanför Stockholms län, i angränsande kommuner, ser bostadssituationen däremot helt annorlunda ut. Flera kommuner, t ex Eskilstuna, Flen, Enköping och Oxelösund, har ingen kötid alls.

HUR MYCKET OCH VAR BYGGS DET?

Förtröstansfullt kan man nu säga att det byggs. Enligt Boverket³ kommer det under år 2001 byggas ungefär 21 400 bostäder i småhus och flerbostadshus. Prognosen för år 2002 är 24 000 bostäder.

Men med den inflyttning som sker till storstadsregionerna – där det redan i dag råder brist på bostäder – innebär de nybyggnationer som sker inte att bristen på bostäder kommer att minska. Snarare kommer den att bestå, och kanske öka.

Hur man än mäter så har priserna för ett eget hem ökat kraftigt de senaste 30 åren. År 1970 kostade ett hus i genomsnitt 108 526 kronor, medan genomsnittspriset i landet år 2000 har ökat till 943 000 kronor. Om man multiplicerar, utan att tänka på penningvärdet, kostar ett hus i genomsnitt i dag 7 gånger mer än 1970. Om man tar hänsyn till KPI, dvs om husen stigit som KPI, skulle genomsnittsvillan kostat 683 265 kronor i dag men den kostar alltså 943 000 kronor – priset på villan har ökat 40 procent mer än KPI.

I diagrammet ovan har vi jämfört genomsnittsårlönen för en manlig industriarbetare med genomsnittspriset för ett hus i Stockholms län och genomsnittspriset för ett hus i riket. År 1970 behövdes drygt fyra årslöner för att köpa ett hus i Sverige, i Stockholms län behövdes sju årslöner. I dag krävs också lite drygt fyra årslöner för ett hus i riket medan det krävs hela nio årslöner för ett

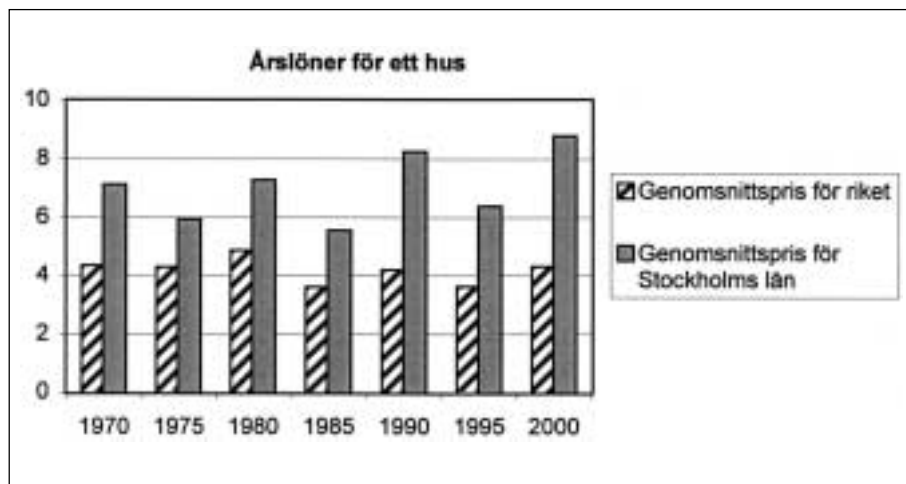

DIAGRAM 3.12.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

FOTNOT: ² Bostadsförmedlingen i Stockholm – rundringning 2001. ³ Boverkets prognos juli 2000.

hus i Stockholms län. Hur man än mäter kan vi konstatera att det relativt sett har blivit mycket dyrare att köpa sin bostad. För en vanlig industriarbetare har det skett en kraftig prisökning om man vill köpa bostad i Stockholms län. Skillnaden mellan att köpa hus i storstaden och utanför har alltså kraftigt förstärkts de senaste 30 åren.

HUR PENDLAR FOLK?

Hur långt personer genomsnittligt reser under en dag varierar med inkomsten,⁴ på så sätt att personer med högre inkomst tenderar att resa längre – både i arbetet och till och från arbetet.

Ett skäl är att höginkomsttagare har råd att göra längre och fler resor än andra. Ett annat skäl är att faktorer som t ex arbetsuppgifter, mer flexibla arbetstider och arbetets karaktär ökar behovet av transporter och bidrar till ett ökat resande. En stor del av höginkomsttagarnas dagliga reslängd utgörs av långa tjänsteresor.

Den dagliga genomsnittliga reslängden varierar också med ålder och kön. Reslängden ökar fram till 45 års ålder för att sedan avta. Barn och personer över 65 år reser kortast sträcka – 23 respektive 19 km per dag. Personer i åldersgruppen 25–44 år reser längst (68 km), och män reser generellt längre än kvinnor.

Boende i Stockholm har längst genomsnittlig restid mellan bostad och arbete.⁵ Kortast restid har man i tätorter i norra delen av landet. Genomsnittet i landet ligger på knappt 25 minuter per resa, vilket i genomsnitt ger ca 50 minuter per dag fram och tillbaka till arbetet. Längre restid till arbetet än genomsnittet har man, förutom i Stockholm med drygt 32 minuter per arbetsresa, även i norra glesbygden och i storstadsregionerna Göteborg och Malmö. (Definitionen av resa inkluderar här också ärenden man uträttar på väg från bostad till arbete.)

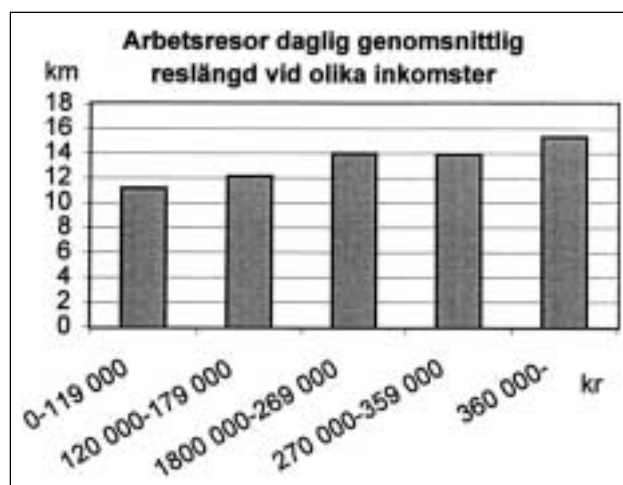

DIAGRAM 3:13.

KÄLLA: SIKA

FOTNOT: ⁴ SIKA ⁵ SCB – senaste 4 kvartalen. K499-k300.

SKULLE ÖKAT PENDLANDE INNEBÄRA STÖRRE BOSTADS- OCH ARBETSMARKNADSREGIONER?

Det är tydligt att folket inte finns där bostäderna finns. Och där folket finns, finns inga bostäder. I Stockholms län pendlas det mest i Sverige – 64 minuter per dag fram och tillbaka till arbetet. Detta beror naturligtvis på bra kommunikationer, men det låga priset att pendla långt är säkert inte heller oväsentligt.

Det finns en uppenbar brist på bostäder i tillväxtregionerna – men alldeles i kanten av dessa tillväxtregioner finns lediga hyresbostäder och villor att köpa till helt andra priser. Om man kunde bygga ”broar” mellan dessa delar skulle vi dels kunna minska bristen på bostäder, dels få arbetsmarknadsregionerna att fungera bättre. ”Broarna” skulle vara i form av både bättre och billigare kommunikationer.

Skillnaderna är stora i landet när det gäller hur lång tid man lägger ned på att resa mellan hem och arbete, och det är inte orimligt att arbetstagarna ska kunna pendla lite längre tid för att utöka sin arbetsmarknadsregion. Om vi antar att pendlandet ökar med 10 procent i relation till hur mycket man pendlar i genomsnitt, innebär det en ökning från 50 minuter per dag till 55 minuter om dagen. Denna ökning med 5 minuter om dagen skulle kunna ske utan att försämra människors livskvalitet, och på detta sätt skulle storleken på arbetsmarknads- och bostadsregionerna kunna öka, vilket har positiva regionalpolitiska effekter.

Pendlandet har också, som vi tidigare nämnt, samband med inkomsten – de som har lägre inkomst pendlar mindre och de som har högre pendlar mer. (Om man däremot tittar på den pendling som sker i Stockholms län med tunnelbana och pendeltåg är det personer med låga inkomster som åker kollektivt.⁶⁾

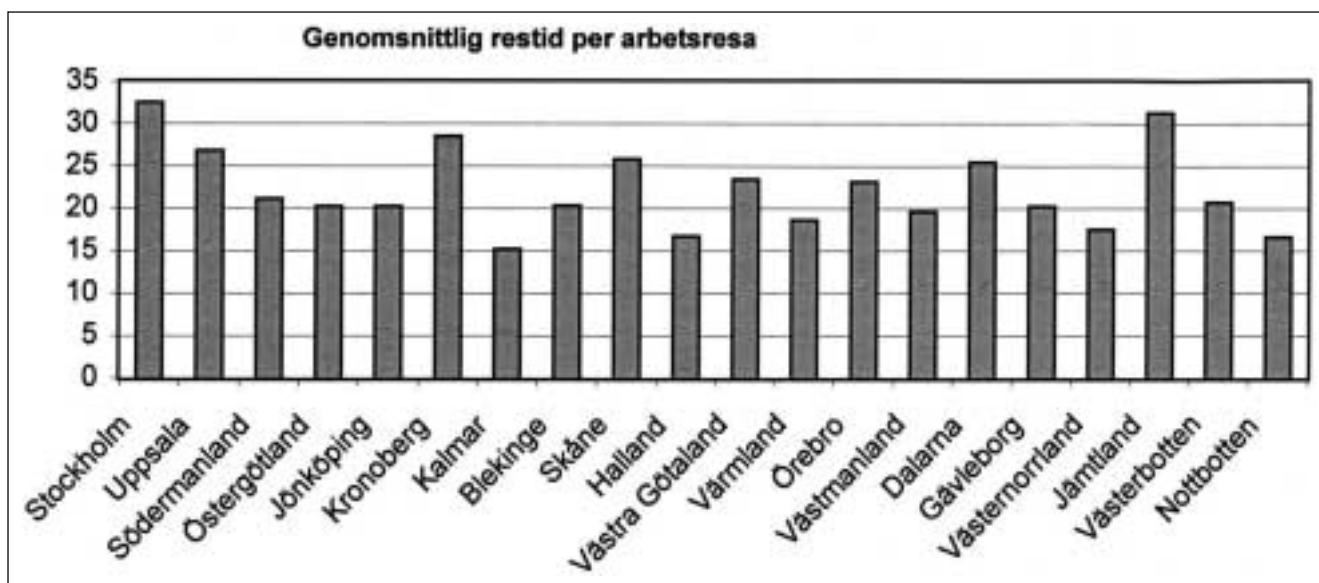

DIAGRAM 3:14.

KÄLLA: SCB

FOTNOT: ⁶SL Information

Vår slutsats blir att man måste göra det billigare att pendla så att detta blir en möjlighet för personer med lägre inkomster – dels för att man ska kunna ta fler jobb, dels för att stärka personernas konkurrenskraft eftersom man då får en större arbetsmarknadsregion att byta jobb inom.

Vi föreslår ett maxtaxekort för pendling, som ska gälla en bestämd sträcka, oavsett inom eller mellan vilka regioner man pendlar. Om man har en pendlingsresa på högst en timma per väg ska ett sådant kort per månad inte kosta mer än 400 kronor, vilket är ett snitt av vad månadskorten kostar på de större orterna i dag. Med en sådan maxtaxa skulle det vara möjligt för underskötterskan att pendla mellan Eskilstuna och Stockholm.

En sådan reform bygger på att staten bidrar till länstrafiken med statsbidrag. Uppskattningsvis skulle detta kosta cirka 1 miljard kronor för staten i ökade utgifter.

För att hålla samman Sveriges regioner, och dessutom göra dem mer effektiva genom specialisering, behövs omfattande investeringar i vägar, järnvägar och snabbspårvägar. Ett ökat resande innebär att kvaliteten på infrastrukturen måste öka avsevärt. Miljömässigt effektiva lösningar är spårbundna, men de kräver ofta en högre befolkningskoncentration än i Sverige och måste därför subventioneras av staten. Det innebär att kommunikationspolitiken alltmer måste styras mot ”arbetsvägar” som snabbt och säkert för pendlaren till och från arbetet. Först då kan regionerna fungera som effektiva arbetsmarknader. Exempel på det är Götalandsbanan, Väst kustbanan. Mälardalen, snabbspårvägar i Stockholm, ett tredje spår till Stockholms central, bron över Höga Kusten och Botniabanan. ▲

Var finns jobben? Var finns arbetskraften?

Vid en jämförelse mellan arbetsmarknadens rekryteringsbehov och den tillgängliga arbetskraftsreserven: arbetslösa personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, deltidsanställda osv framgår att:

- Det finns en arbetskraftsreserv också inom bristområden som hälso-och sjukvård, pedagogik, teknik och byggnadsverksamhet. Detta gör att risken för arbetskraftsbrist i stor utsträckning kan mötas med en effektivare arbetsmarknadspolitik. Inom exempelvis kommunal omsorgsverksamhet finns dock få utbildade bland de arbetslösa.
- För att kunna skapa en hållbar sysselsättning på några års sikt krävs det dock att fler utbildas inom hälso och sjukvård, omsorg, teknik, IT och framförallt naturvetenskap.

HUR STOR ÄR ARBETSKRAFTSRESERVEN?

Arbetslösheten under 2001 kommer att fortsätta vara låg. Sysselsättningsmålet kommer att uppnås tidigare än 2004.

En viktig förutsättning för en hållbar tillväxt är att det finns tillräckligt med arbetskraft för de nya jobb som tillkommer. Förutsättningarna att under de närmaste åren hålla nere arbetslösheten och hålla upp sysselsättningen försvåras om det finns arbetskraftsbrist inom vissa områden.

Även om det finns många arbetslösa så kanske dessa finns på fel ställe eller saknar en utbildning som är relevant för arbetsmarknadens krav.

KOMMER DE "NYUTBILDADE" ATT FÅ JOBB?

En bristande överenskommelse mellan utbud och efterfrågan innebär risk för inflationsdrivande löneökningar och ställer krav på utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken.

SCB räknar i "Utbildning och efterfrågan på arbetskraft, Utsikter till år 2008" med ett årligt rekryteringsbehov på arbetskraft på ungefär 160 000-personer de första åren av 2000 talet. Denna beräkning bygger både på en uppskattning av pensionsavgångar och en tillväxt enligt långtidsutredningens basanta-gande med en BNP-tillväxt på 2,4 procent i genomsnitt fram till 2004.

Det fanns våren 2001 en arbetskraftsreserv på ungefär 320 000 personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och i öppet arbetslösa. Antalet latent arbets-

sökande dvs personer som velat ha arbete och kunnat arbeta men inte sökt arbete, uppgick i januari till 141 000. Av dessa var 58 000 heltidsstuderande. En ansevärd del av den teoretiska arbetskraftsreserven finns på arbetsplatserna. Antalet undersysselsatta, dvs personer som av arbetsmarknadsskäl arbetade mindre än de skulle vilja, var 257 000 personer. Om man räknar om denna grupp till ytterligare heltidstjänster kan det röra sig om motsvarande 50 000 personer.

En betydande grupp finns i anställningsförhållanden, på arbetsplatser eller i yrken som de vill lämna. Av de totalt 4 154 000 sysselsatta på arbetsmarknaden i januari 2001 var 517 000 tidsbegränsat anställda. Av de tidsbegränsat anställda vill 63 procent enligt en undersökning på arbetslivsinstitutet byta arbetsplats eller yrke – vilket skulle motsvara 325 710 personer – och 36 procent av de fast anställda som vill byta yrke motsvarare 1163 520 personer. Ungefär en femtedel av arbetskraften är sannolikt överkvalificerad för sina arbetsuppgifter.

Inlåsningsen i önskade yrken eller på önskade arbetsplatser gör att bättre utsikter på arbetsmarknaden inte bara leder till ett ökat arbetskraftsdeltagande utan leder också till en flykt bort från olika yrkesområden och arbetsplatser.

Arbetskraftsreserven finns i hög grad bland kvinnliga LO-medlemmar. Den finns bland yngre som just kommit ut på arbetsmarknaden, vilket de flesta idag gör mellan 19 och 22 års ålder, och som därefter hamnat i en lång och otrygg etableringsfas. Det är framförallt kvinnliga LO-medlemmar som riskerar att hamna i en lång rad tidsbegränsade anställningar avbrutna av arbetslöshet och som ofta övergår i ett fast deltidsarbete. Den finns också bland kvinnliga LO-medlemmar som gått ner i sysselsättningsgrad medan barnen var små, men som till skillnad från kvinnliga TCO och SACO-medlemmar sedan inte återvänder till heltidsarbete. Den finns bland de äldre kvinnor på arbetsmarknaden som fortfarande har en väsentligt lägre sysselsättningsgrad än de äldre manliga arbetstagarna. Den finns också bland de äldre arbetstagare som vill jobba men som inte får jobb.

Både av rättviseskäl och för att använda resurser så är det av yttersta vikt både att minska det ofrivilliga deltidsarbetet och få bort en arbetsorganisation som bygger på ett fortsatt deltidsarbete.

De regionala variationerna i sysselsättning och arbetslöshet är betydande men de lokala variationerna är av större betydelse. Medan Norrbottens län har en sysselsättningsgrad på strax under 70 procent så har Stockholms län en sysselsättningsgrad strax under 80. Inom Norrbotten har dock Pajala en arbetslöshet på runt 15 procent medan Arjeplog har under 3 procent. Medan större delen av Stockholm har en arbetslöshet under tre procent så har Botkyrka och Södertälje en arbetslöshet över riksgenomsnittet. Den låga sysselsättningsgraden i Malmö skiljer sig åt från resten av Skåne.

De lokala variationerna i arbetslöshet innebär samtidigt att det finns möjligheter att öka sysselsättningen genom att knyta ihop regionala arbetsmarknader.

Det finns en arbetskraftsreserv också inom bristyrken.

Ungefär en fjärdedel av alla jobb som bjuds ut på arbetsförmedlingen är jobb som kräver högskoleutbildning. Kraven på högskoleutbildning kan delvis handla om att arbetsgivarna ställer överdrivna krav för att hantera ett mindre antal sökande, och möjligtvis för att kunna försäkra sig om utbildad arbetskraft inför framtiden. Detta har påpekats i forskning och en rad studier. När sysselsättningen ökar och de arbetssökande blir färre sänks dock kraven på de sökande. De krav på de sökande som idag ställs är lika ofta i underkant som "överdrivna".

De arbetslösa år 2000 var både lägre utbildade och högre utbildade än arbetskraften totalt. Det är fler som har treårig gymnasieutbildning bland de arbetslösa – över 19 procent mot under 18 i arbetskraften totalt – men också fler som bara har folkskola och färre som har högskoleutbildning. Drygt en tredjedel av de arbetslösa har högst 9-årigt gymnasium mot drygt 20 procent i arbetskraften totalt. Detta hänger givetvis ihop med att åldersstrukturen bland de arbetslösa är annorlunda än bland de sysselsatta, fler yngre och fler äldre.

Av samtliga arbetslösa har drygt en tredjedel motsvarande 9-årig grundskola eller därunder. Bland de arbetslösa mellan 55 och 64 år är denna andel 43,7 procent. Detta innebär att två tredjedelar av de arbetslösa har någon slags gymnasieutbildning eller eftergymnasial utbildning.

LO har utifrån AMS statistik på de arbetssökandes utbildningsinriktning tagit ut sökandekategorier och utbildningsnivå på ett antal områden där det råder arbetskraftsbrist.

Utbildningsnivå i arbetskraften och arbetslösa

Årsmedeltal 2000, procent av varje åldersgrupp. Arbetslösa med fet stil.

	Förgymn. utbildn. > 9 år	Förgymn. utbildn. < 9 år	Gymn. utbildn. > 2 år	Gymn. utbildn. < 2 år	Eftergy- mn. utb. > 3 år	Eftergy- mn. utb. < 3 år	Forskar- utbildn.	Ospeci- ficerad	Andel av samtliga i arbetskraften och arbetslösa
I Arbetskraften	7	13,9	31,0	17,7	15,7	13,1	0,8	0,5	
Arbetslösa	10,1	23,5	29,7	19,2	9,6	5,7	0,2	0,2	
16-19	0	8,0	0	11,3	0	0	0	9,6	3
16-19	0	78,9	0	10,6	0	0	0	10,6	6
20- 24	0,3	16,0	5,1	63,8	12,5	1,4	0	0,8	8
20- 24	0,4	29,6	6,9	54,2	4,9	0,1	0	2,8	12,2
25- 34	0,6	10,7	34,5	19,5	19,8	13,1	0,4	0,4	24,0
25- 34	0,2	24,8	35,8	17,7	14,6	3,6	0	1,4	24,0
35- 44	1,4	14	39,8	11,5	17,2	14,7	0,9	0,3	25,0
35- 44	4,3	21,7	39,9	14,3	10,0	8,8	0,4	0,5	20,6
45- 54	9,9	12,9	31,6	12,6	15,9	15,9	1,0	0,1	25
45 -54	12,4	16,7	32,8	13,4	10,5	10,5	0,5	1,3	18,0
55-64	25,9	7,5	28,5	11,5	11,3	14,2	1,4	1,3	16
55-64	35,2	8,5	32,2	11,9	6,3	5,6	0,2	0	19,0

Även här är resultatet att det finns en reserv av utbildad arbetskraft även på områden där det finns en bristsituation över hela landet. I januari 2001 hade 168 000 personer gymnasieutbildning eller högre utbildning, av de 323 000 personer som var öppet arbetslösa eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

AMS statistik över utbildningarnas inriktning, säger inget om utbildningarna är fullgjorda eller om personerna arbetat inom det yrkesområde man är utbildad för. Det antyder ändå att det finns många som, är yrkesutbildade eller som har en kompletterande bristyrkesutbildning, mycket väl skulle kunna tillgodose de eventuella arbetskraftsbrister som finns på arbetsmarknaden.

Den trots allt bristande överenskommelsen mellan utbud och efterfrågan kan ha olika orsaker. Arbetskraften kanske finns på fel ställen. Ändå är det uppenbart att även bland arbetstagare som är utbildade i yrken där det råder brist över hela landet, som pedagogisk personal och personal inom hälso och sjukvård, finns många arbetslösa. Här kan en hypotetisk anledning vara att många söker sig bort från yrket, på grund av bristfälliga arbetsmiljö- och anställningsvillkor.

Det fanns i januari 2001 nära 4500 arbetslösa med utbildningsinriktning ”pedagogik och lärarutbildning”, vilket innefattar både förskolelärare och skollärare.

Det fanns samtidigt 11 748 utbildade inom hälsa och sjukvård.

Inom ett område som teknik och teknisk industri där det ofta sägs föreligga lokal arbetskraftsbrist fanns i januari nära 20 000 öppet arbetslösa med denna inriktning på sin utbildning och ytterligare 12 000 i konjunkturberoende program.

Inom området samhällsbyggnad och byggteknik med stora regionala variationer i sysselsättning fanns i januari nära 12 500 arbetslösa.

Det är inte så att de äldre dominerar bland de arbetslösa med yrkesutbildning. Av de med teknisk eller teknisk industriell utbildning var 6 000 öppet arbetslösa och drygt 3000 av de i konjunkturberoende åtgärder var i åldern 25 – 34. Av de med utbildning inom samhällsbyggnad och byggteknik var 2 700 öppet arbetslösa och nära 800 i åtgärder med åldern 25 – 34 år.

En slutsats är att det finns en icke obetydlig arbetskraftsreserv bland yrkesutbildade arbetslösa. Denna är i synnerhet viktigt inom tekniska yrken och i byggsektorn. Att det fortfarande finns arbetslöshet kan bero på bristande specialkunskaper, regionala obalanser och olika slag av diskriminering; ex av invandrare och av långtidsarbetslösa.

Bland arbetslösa med utbildningar inom vård och omsorg är dock reserven betydligt mindre i förhållande till de behov som finns. Bland utbildade inom socialt arbete fanns i januari 2001 7500 arbetslösa, öppet arbetslösa, eller i arbetsmarknadspolitiska program. ”Bara” 500 var långtidsarbetslösa här och antalet arbetslösa uttrycker i hög utsträckning de många tidsbegränsade anställningarna där a-kassan får fungera som utfyllnad.

Här finns också ett starkt element av ”felutbildning”. Den största gruppen arbetslösa med lägst gymnasial utbildning var de med ”en bred generell (gymnasial) utbildning”. Här fanns i januari 2001 drygt 14 000 öppet arbetslösa, varav 13 000 i åldern 25–34 och drygt 8 000 i åtgärder varav 6 500 i åldern 25–34, och nära 3 000 långtidsinskrivna varav över 2 000 i åldern 25–34.

En väsentlig del av arbetskraftsbehovet kan tillgodoses genom omskolning och vidareutbildning. Men inte allt.

I vilken utsträckning kan den tillgängliga arbetskraftsreserven tillgodose behovet av arbetskraft? I vilken utsträckning kommer utbildningssystemet att tillgodose det framtida behovet av arbetskraft? Vilken arbetsmarknads-, region- och utbildningspolitik måste föras för att skapa full sysselsättning utan inflationsdrivande flaskhalsar?

Redan idag råder det en utpräglad brist på arbetskraft inom den offentliga sektorn; specialistutbildade sköterskor, undersköterskor, personliga assistenter och allmänläkare.

SCB räknar med ett årligt rekryteringsbehov av omvårdnadspersonal på mellan 8 000 och 10 000, medan utflödet från utbildningssystemet bara motsvarar hälften av detta personalbehov. Också utbildningen av sjuksköterskor tillgodoser bara hälften av rekryteringsbehoven.

Dessa behov kan delvis tillgodoses genom en omskolning av arbetssökande utan gymnasieutbildning eller med en annan utbildning än vård och omsorg.

Utbildning av sjuksköterskor kräver längre utbildningstid. På några års sikt är bristen på arbetskraft allvarlig eftersom alldeles för få läser vårdutbildningar. Dessa yrkesområden kännetecknas också på många håll av sådana brister i arbetsmiljön att yrkesverksamma går över till andra yrkesområden vilket kan komma att öka bristen på arbetskraft. Särskilt oroväckande är bristen på utbildad omvårdnadspersonal inom exempelvis äldre- och handikappomsorg. Här saknas en reserv bland de arbetslösa samtidigt som intagningarna på gymnasiet omvårdnadsprogram är helt otillräckliga.

Det finns ett årligt rekryteringsbehov av förskolelärare på mellan 2 000 och 4 000 personer, medan utflödet utbildade är runt 2 000.

Detsamma gäller lärare, där det fortfarande verkar finnas en reserv bland arbetslösa, där antagligen många söker sig andra yrken. Det finns lokala bristsituationer på byggnadsarbetare. Gymnasiets byggprogram är dock populärt. Detta innebär att tillgången på arbetskraft kontinuerligt kommer att öka. De regionala obalanserna kvarstår dock. Här finns både en reserv bland arbetslösa, och på samma gång inläsningar i yrket, i synnerhet bland äldre arbetstagarare, vilket innebär att många söker sig bort från yrket.

Den privata tjänstesektorn växer när den inhemska efterfrågan ökar. Här finns ett växande behov av arbetskraft men också ett betydande arbetskraftsutbud. Här finns fortfarande en arbetsmarknad för sökande utan speciell inriktning på sin utbildning. Bland såväl försäljare som inom hotell och restaurang.

rangnäringen är dock tendensen att kräva både grundläggande och ofta specialiserad utbildning.

Inom industrin finns fortsatt stort behov av yrkesutbildad arbetskraft. I synnerhet inom verkstadsindustrin med behov av svetsare, rörmontörer och specialiserade verktygsmakare. Detta behov kommer de närmaste åren inte att tillgodoses genom det ordinarie utbildningssystemet då antalet förstahandssökande till gymnasieskolans industri och teknikprogram är otillräckliga. Här finns dock en arbetskraftsreserv bland de arbetssökande som skulle kunna tas tillvara med riktad bristyrkesutbildning.

Tillgången på högskoleingenjörer kommer att öka de närmaste tre eller fyra åren då det är många sökande till högskolans ingenjörutbildningar. Det finns dock en uppenbar risk att den låga antagningen till gymnasieskolans teknikprogram leder till att antalet yrkesverksamma ingenjörer om några år minskar.

På samma sätt är det minskande intresset för naturvetenskapliga utbildningar, på gymnasie och högskolenivå, ett allvarligt hot mot både sjukvården och läkemedelsindustrin.

IT-utbildningarna tillgodoser i dag inte behovet av systemvetare. Här finns enligt SCB ett årligt rekryteringsbehov på runt 1 500 personer men ett utflöde från utbildningssystemet på runt hälften av detta. Många av de som är verksamma i branschen har korta utbildningar, är mer eller mindre självlärd, eller har avbrutit en högskoleutbildning.

På ett par års sikt finns därför stora möjligheter att genom riktad bristyrkesutbildning öka tillgången på personal inom vård, omsorg, teknik, industri och byggnadsverksamhet. Utan ett fungerande utbildningssystem på dessa områden så kommer det i framtiden att råda fortsatt brist vilket hotar både välfärden och den ekonomiska stabiliteten. Inom bristområden som kräver högskoleutbildning krävs både fler sökande till högskoleutbildningar och att grundskolan och gymnasiet förmår att skapa ett intresse för vård, teknik och naturvetenskap.

HÖGT OMVANDLINGSTRYCK

Det är viktigare än någonsin att lönepolitik, arbetsmarknadspolitik och reglerna i arbetslöshetsförsäkringen stöder en fortsatt omvandling och modernisering av det svenska arbets- och näringslivet. Alla arbetssökande har rätt till samhällets stöd för att få jobb, men alla arbetsgivare har inte rätt till arbetskraft. När det i stora sektorer råder brist på arbetskraft kan inte människor låsas in i oacceptabla arbetsförhållanden. Arbetsplatser med dålig arbetsmiljö som inte erbjuder avtalsenliga anställningsvillkor ska inte kunna konkurrera ut arbetsplatser med bra arbetsmiljö och avtalsenliga anställningsvillkor.

Det är därför betydelsefullt med fortsatta låglönesatsningar. Svenska företag ska konkurrera med kvalitet och bra personalpolitik och inte med låga löner. Åtgärderna inom arbetsmarknadspolitiken får under inga omständigheter utgöra en subvention av arbetsplatser med bristfälliga anställningsvillkor. Villkoren i arbetslöshetsförsäkringen måste vara så förmånliga att de ger den en-

skilde arbetssökande ett tillräckligt rådrum att söka lämpligt arbete.

Arbetsmarknaden för den som avbryter en yrkesutbildning har försämrats. Det bör finnas rätt att tillfälligt lämna sin anställning för att pröva ett annat arbete. Arbetslöshetsförsäkringen ska inte förhindra arbetssökanden att pröva arbete på områden där den sökande tidigare inte varit verksam. Sanktionerna i arbetslöshetsförsäkringen bör därför vara lika för den som säger upp sig på egen begäran och den som avvisar ett anvisat arbete.

EFFEKTIVISERA ARBETSMARKNADSPOLITIKEN

Den önskvärda volymen på arbetsmarknadspolitiska åtgärder utgörs av två delar:

1. De utbildningar, de åtgärder för att underlätta geografisk rörlighet och de väglednings- och olika praktikinsatser som behövs för att matcha känd och prognosticerad efterfrågan med arbetskraftsutbudet – minus åtgärder som riskerar att tränga undan efterfrågan och låsa in arbetssökande.
2. De åtgärder för positiv undanträngning som riktas mot strukturarbetslösheten. Dvs de som kommer att vara arbetslösa oavsett konjunkturläge. Volymen på de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna bör under de närmaste två åren halveras.

Arbetsmarknadspolitiken måste fortsätta att läggas om till bättre vägledning, bristyrkesutbildning, pendlings- och flyttbidrag. För att inte tränga ut riktiga jobb eller stänga in sökande så bör volymen på arbetsmarknadspolitiska åtgärder fortsätta att minska. Kvalitén på strukturella åtgärder som lönebidrag och andra riktade åtgärder mot arbetshandikappade, måste kvalitetssäkras med ordentliga handlingsplaner och tätare uppföljningar.

Det är viktigare än någonsin att arbetsförhållandena på de arbetsplatser där sökande med arbetspraktik eller anställningsstöd placeras motsvarar förhållanden enligt kollektivavtal, för att inte vara en subvention till dåliga arbetsplatser. Särregler för invandrare och äldre bör avskaffas som stämplande.

Arbetspraktik och anställningsstöd bör genomgående riktas bara till den som inte utan åtgärder kan komma ut på arbetsmarknaden. Arbetspraktik bör, om den ska ges, kombineras med utbildningsinsatser och kravet på vägledning införas.

Den särskilda ungdomsgarantin fyller heller ingen funktion utan bör i så stor utsträckning som möjligt avskaffas och ersättas med vägledning och utbildning.

Arbetsmarknadsutbildning bör ges efter individens och arbetsmarknadens behov och inte efter hur snabbt det går att få ut de sökande på arbetsmarknaden. De studieförberedande arbetsmarknadsutbildningarna, som idag utgör mellan en tredjedel och fyrtio procent av arbetsmarknadsutbildningen bör föras över till det ordinarie utbildningssystemet, men med möjlighet att läsa med samma nivå på studiefinansieringen som i arbetslöshetsersättningen. Den

nuvarande regeln att 70 procent av de som går en yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning ska ha jobb inom tre månader bidrar till könsegregationen och till den etniska segregationen på arbetsmarknaden. Särskilt viktigt är de som har en teknisk utbildning eller erfarenhet från verkstadsindustrin. Starta-eget-verksamheten måste ses över mot bakgrund av att det också här finns ett betydande inslag av inlåsning där många små företag som bildades under 90-talet har en mycket ansträngd ekonomisk situation. Det gäller inte minst invandrare som varit utestängda från den ordinarie arbetsmarknaden och därför istället blivit egna företagare.

Förutsättningar: inom arbetsmarknadsutbildningar tar det ordinarie skolsystemet och vuxenutbildningen över den studieförberedande delen av de arbetsmarknadspolitiska utbildningarna, med stärkt studiefinansieringssystem för vuxenutbildningen. Arbetspraktik finns kvar som ett delmoment i andra insatser för långtidsinskrivna. Anställningsstödet omfattar färre till följd av en minskad arbetslöshet bland långtidsinskrivna. Av nuvarande 50 000 personer återstår en grupp av 20 000 som dels är nytillkomna dels har uppenbara problem att återvända till arbetsmarknaden oavsett konjunkturläge. Hälften har arbetsmarknadsutbildningar, hälften andra åtgärder eller arbetsmarknadspension. Start av näringsprogram ersätts av näringspolitiska program som mer är inriktade på livskraftiga företag. Ungdomar under 24 får del av samma åtgärder som andra grupper eller utbildning inom det ordinarie utbildningssystemet.

EN REJÄL SATSNING PÅ SVENSKA FÖR INVANDRARE

Det behövs en ordentlig satsning på svenska för invandrare, med kvalitetssäkring, bättre praktikinslag, och framförallt en fungerande studiefinansiering.

Informationsteknologin, ökat inslag av lagarbete och krav på tvåspråkighet gör att kunskaper i svenska är viktigare än någonsin tidigare. Och för den som varit ute i arbetslivet och behöver förbättra sina svenskakunskaper måste det finnas möjligheter att studera utan att behöva ta lån.

Idag är det bara en tredjedel av de som påbörjar svenska för invandrare som fullföljer utbildningen med godkänd SFI-nivå dvs motsvarande svenskakunskaper i grundskolan årskurs 6.

Konjunkturberoende program

	Nivå februari 2001	Önskvärd nivå maj 2002
Arbetsmarknadsutbildningar	36 000	15 000
Arbetspraktik	29 000	5 000
Anställningsstöd	17 000	10 000
Start av näringsverksamhet	7 900	Ersatt av program för hållbart företagande
Ungdomsgaranti ungdomar under 24 år	10 000	0

TABELL 4:2

KÄLLA: AMS samt egna förslag

För den som varit ute i arbetslivet några år och vill fullfölja sin SFI-utbildning finns idag bara möjligheten att läsa med studielån trots att det handlar om en grundläggande utbildning.

MINSKA ANTALET DELTIDSANSTÄLLNINGAR

Deltidernas andel av anställningar minskar men fortfarande sker nyrekryteringar av deltidsanställningar. Att LO-kvinnor deltidsarbetar i större utsträckning än TCO- och SACO-kvinnor beror inte på olika preferenser för arbete och fritid. Deltidsarbete, oavsett om det är ”frivilligt” eller ”ofrivilligt” innebär en könssegregerad arbetsorganisation där kvinnor får en inkomst som det inte går att försörja sig på, med snävt avgränsade arbetsuppgifter som är fysiskt eller psykiskt skadliga om de utförs som heltidsarbete och arbetstider som gör det svårt att kombinera arbete och familjeliv.

Lag på att heltider ska vara grunden för alla anställningar. Undantag ska vara noga specificerade eller förutsätta överenskommelse mellan arbetsgivare och central arbetstagarorganisation.

Arbetsförmedlingen ska erbjuda samma åtgärder och ställa samma krav på deltidsarbetslösa som på andra arbetssökande. Särskilt viktigt är utbildningsinsatser för att motverka inlåsning och öppna vägar till heltidsarbete. Samarbete mellan arbetstagarorganisation, arbetsförmedling och arbetsgivare för att öka sysselsättningsgraden på varje arbetsplats.

Överenskommelser mellan staten, arbetstagarorganisationerna och arbetsgivarorganisationerna i den offentliga sektorn för att stoppa nyrekrytering av deltider och tidsbegränsade anställningar. Statsbidraget till kommunerna knyts till vilka personalpolitiska ambitioner som kommunerna har.

ÖKA DE FASTA ANSTÄLLNINGARNA

Andelen tidsbegränsade anställningar har ökat under 90-talet. Medan projektanställningar och provanställningar ofta varit en inkörsport till fasta heltidsanställningar så har behovsanställningar och korttidsvikariat ofta bara lett till en permanent otrygg situation hos en och samma arbetsgivare, eller till ett fast deltidsarbete. Det är i synnerhet kvinnor och lågutbildade som drabbas av denna inlåsning.

Möjligheterna att missbruka lagstiftning angrips med ett starkare anställningsskydd. Företrädesrätt för visstidsanställda till återanställning för andra anställningar än provanställningar borde inträda redan efter åtta månader.

Samtidigt är det uppenbart att långsiktigt kan problemet med deltider, tidsbegränsade anställningar och otrygga entreprenader bara lösas genom att göra de fasta anställningarna attraktivare för både arbetsgivare och arbetstagarorganisation och på så sätt öka grundbemanning ute på arbetsplatserna. Här är det viktigt att staten, arbetsgivare och arbetstagarorganisation gemensamt avsätter medel för långsiktig kompetensutveckling på arbetsplatserna och att det finns lönesystem som stödjer ett livslångt lärande. ▲

ISBN 91-566-1742-9